

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Petra Šťastná

**Proměny etnického povědomí migrantů z
vybraných zemí SFRJ v Dánsku**

**Transformation of the national consciousness in
the identity of immigrants from the selected
countries of former Yugoslavia in Denmark**

Vedoucí práce:

Praha, 2012

PhDr. Jaroslav Otčenášek, Ph.D.

Poděkování

Nejprve bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce za trpělivost a svým nejbližším za velikou podporu. Dále českým (katedra JBS FFUK, Slovanská knihovna NKP), dánským (Statsbiblioteket Aarhus, AU, Højskolen Østersøen) a chorvatským (IMIN, EKA FFZG) institucím za ochotu. Především však sdružením, se kterými jsem v Dánsku mohla spolupracovat a všem ostatním „ne-Dánům“ i Dánům, kteří mi pomáhali třídit myšlenky a bez kterých by nebylo možné, aby tato práce vznikla. Hvala.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. 8. 2012

podpis Petra Šťastná

Abstrakt

Práce je zaměřena na diasporu ze zemí bývalé Jugoslávie, resp. její novou generaci v Dánsku. Působí na ni rodinné, institucionální, socio-kulturní a historické faktory a v neposlední řadě imigrační a integrační politika státu, což vyúsťuje ve formování identity a etnického vědomí každého jejího jednotlivce. Nakolik je její výraz transnacionální, zcela integrovaný, či spíše oplývá hybridní charakterem, bude analyzováno z pohledu na komunity jako takové a reagování jejich členů či nečlenů na odlišné situace.

Výstup by měl zodpovědět základní otázky stavu etnických menšin z bývalé Jugoslávie v této části Evropy. Měl by je odlišit od oněch ve Švédsku a Německu, taktéž by se pokusil o upřesnění podceňovaného počtu jejich zástupců. Zároveň by se měl zaměřit na stav současné problematiky pocitu sebeurčení jejich členů zvláště v kritickém věku pro identifikaci k určitému celku.

Klíčová slova

migrace, akulturace, asimilace, etnicita, Jugoslávie, Dánsko

Abstract

The thesis is concentrated on a diaspora from the former Yugoslavian countries, a special stress is put on the new generations. There are several factors which do influence the minorities – such as impact of a family, institutional, socio-cultural and historical attributes. Another important fact is Denmark's immigration and integration policy. Nevertheless, the formation of identity and belonging is highly affected by all mentioned.

The analysis is held towards the transnationalism, integration/assimilation tendencies and hybridity in the behavior of the diaspora members. It should answer some general questions about the situation of ethnical minorities from the former Yugoslavia in this part of Europe as well as it should outline the distinction of these minorities in some neighboring countries. However, the current problematics of self-determination, mainly among the youth, should be examined too.

Key words

migration, acculturation, assimilation, ethnicity, Yugoslavia, Denmark

OBSAH

1	Úvod.....	7
2	Prameny, metody	9
2.1	Cíle	9
2.2	Prameny, metodologie, terénní výzkum	9
3	Aktuální profil Dánska, přehled historického vývoje imigrační politiky, vnitřní situace.....	14
4	Emigrace z bývalé Jugoslávie do Dánska	21
4.1	Gastarbeiteři.....	22
4.2	Ojedinělé migrace a reunifikační snahy	26
4.3	Uprchlíci 90. let.....	27
4.3.1	Cílová destinace.....	27
4.3.2	Uprchlíci z BiH	29
4.3.2.1	„Særloven“	30
4.3.2.2	„Selvaktivering“	31
4.3.2.3	Debata o povolení k azylu	32
4.3.2.4	Změna v přístupu.....	33
4.3.3	Uprchlíci z Kosova	34
4.3.4	Randers – město, kde se uprchlíci prolínají.....	35
4.4	Brain drain/brain gain	35
5	Reemigrace – tematika „povratníků“	37
5.1	Gastarbeiteři.....	37
5.2	Uprchlíci	37
5.2.1	Repatriace občanů BiH	37
5.2.2	Repatriace Albánců z Kosova	38
6	Současný stav geografického rozmístění.....	39
7	Integrace, akulturace, asimilace	40
7.1	Otázka školství, přechod do pracovního procesu, profesní situace a zaměstnanost	40
7.2	Jazykové atributy	43
7.3	Bydlení (integrace, či segregace?)	44
7.4	Integrace do společnosti v rámci širšího náhledu do spektra imigrantů v Dánsku a pohledu dánského prostředí	46
7.5	Vztahy mezi migranty z bývalé Jugoslávie a imigranty různého etnického původu v Dánsku.....	49
7.6	Generační členění z dnešního pohledu.....	50

8	Otázka identity u mladé generace	52
8.1	Perspektivy diaspory – teoretický úvod	52
8.1.1	Kolektivní identita v diaspoře? Fenomén nostalgie jako jistý druh panetnického vědomí	54
8.1.2	Transnacionalita, nebo transnacionální nacionalismus?	55
8.2	Pracovní rozdělení mladých.....	57
8.3	Hlavní okruhy výzkumu a dílčí závěry	58
8.4	Afirmace identity a sebeurčení.....	64
8.4.1	Krize identity	65
8.4.2	Identifikace není jedna.....	65
8.4.2.1	Různé smysly hybridity.....	66
8.5	Vztahy s majoritou, at have hygge & mange tak for i dag! Aneb je možné se Dánem stát?	67
8.6	Mladí Dánové o potomcích migrantů z bývalé Jugoslávie	70
8.7	Genderové rozlišení.....	71
8.8	Jak působí mateřský stát na mladou generaci	72
9	Sdružení, spolky a organizace	73
9.1	Média	74
10	Závěr	75
11	Přílohy	77
11.1	Seznam informátorů	77
11.2	Ukázka dotazníku	78
11.2.1	V chorvatštině (obdobně pak v srbštině, albánštině)	78
11.2.2	V angličtině pro dánskou omladinu	78
11.3	Okruhy rozhovorů	79
11.4	Seznam použitých zkratk.....	79
11.5	Seznam příloh.....	80
11.6	Přílohy	81
12	Použitá literatura.....	100

1 Úvod

Tato práce se zabývá migracemi a postmigrační fází, tedy dalším vývojem, který z tohoto procesu vyplývá. Snaží se o ilustraci faktorů, které při jejím průběhu sehrávaly důležitou roli. Primárně se zaměřuje na formování identity u současné mladé generace, avšak z důvodu šíře tématu by měla podat především ucelený přehled o diaspoře z vybraných zemí bývalé Jugoslávie v Dánsku – v zásadě se snaží o kontextuálnost.

Když loňské zářijové parlamentní volby vyhráli v Dánsku levicově orientovaní *Socialdemokraterne* (Sociální demokraté), pomalu přestávala být témata migrace a azylu po dlouhé době „denním chlebem“ médií. Předešlá vláda nastavila nevlídnou tvář nově příchozím znesnadněním získání pobytu mnoha opatřeními a uvedla přísně restriktivní imigrační politiku. Z tohoto hlediska opomíjená dánská skutečnost se přeci jen někdy objevovala v zahraničních periodikách, např. vzhledem k uvedení série antiimigračních zákonů (2002, 2003) spojených se jménem Pii Kjærsgaard¹, kauze karikatur (2005), záměru obnovení kontrol na hranicích (2011) a nejnověji i demonstraci za diverzitu jako reakci na mezinárodní neonacistický sjezd v druhém největším městě – Aarhusu (2012).

Nicméně, Dánsko se necítí být imigračním státem (Nielsen, Rosholm, Smith, Husted 2001, 4; Hedetoft 2006, 2), resp. samo sebe vidí homogenně s důrazem na „dánskost“ („danishness“ – Hedetoft 2006; Hedetoft 2008, 2). Z hlediska jiných západoevropských zemí je ovšem procentuální počet tamějších imigrantů a jejich potomků srovnatelný². Mezi největší etnické menšiny se řadí sestupně Turci, Iráčané, Libanonci, Pákistánci, Somálci, Íránci a Afghánci³, z nichž většina žije ve velkých městech – v Aarhusu, Odense a na předměstí Kodaně. Kam tedy ale zařadíme přistěhovalce z bývalé Jugoslávie, když je pro ně vyhrazeno několik kategorií ve statistických tabulkách⁴? I Dánové s tím mají problém – leckteré příručky pro imigranty lze najít v různých jazycích – návody pro obsluhu v chorvatštině, překlady informačních letáků *Rådet for Etniske Minoriteter* (Rady etnických menšin) v bosenštině⁵ a další brožury pro integraci v srbochorvatštině, přestože se jedná

¹ Která se vyjádřila proti imigraci následovně: „If they [Swedes] want to turn Stockholm, Gothenburg or Malmö into a Scandinavian Beirut, with clan wars, honour killings and gang rapes, let them do it. We can always put a barrier on the Oresund Bridge – Pia Kjaersgaard“ in <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4276963.stm> (accessed 1. 4. 2012). O rozdílech v integračních politikách Švédska a Dánska dále, viz také Hedetoft 2008, 4.

² Podle dat dánského statistického úřadu (*Statistik Danmark*) je v roce 2011 zaznamenáno 562 517 imigrantů a jejich potomků, tzn. 10,1 % (7,7 % imigrantů a 2,4 % potomků) z celkové populace – <http://www.dst.dk/> (accessed 2. 2. 2012). Pokud přistěhovalí či jejich potomci nabudou dánského občanství, zaznamenání v tabulkách už nejsou.

³ Viz přílohy (č. 2, 4).

⁴ *Statistik Danmark* (SD) má v současné době stále aktivní kolonky: Srbsko, Srbsko a Černá Hora, Černá Hora, Kosovo, bývalá Jugoslávie, Jugoslávie, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Makedonie. Je těžké pochopit, co tím přesně míní.

⁵ Současný oficiální jazyk Bosňáků, jak jej sami identifikují.

o jedno ministerstvo⁶. V zásadě celá komplikace závisí na několika faktorech uváděných dále, pravděpodobně hlavním je snaha diferencovat cílové skupiny. Celkově se ale může otázka přístupu k imigrantům z bývalé Jugoslávie jevit chaotická, přestože její příslušníci mají v mnoha směrech velice podobná stanoviska, anebo alespoň z části společně prožitou historii.

Vzhledem k mému záměru přistoupit k otázce opačným směrem – od společného k jednotlivým případům – jsem se jako jedním z prvních témat zabývala počtem a strukturou diaspory. Překvapením bylo zjištění, že ve vyjmenovávání nejpočetnějších menšin se např. bosenská, jako nejpočetnější z bývalé Jugoslávie, objevuje vždy mezi posledními. V součtu občanů původem ze Srbska, Černé Hory, Makedonie, Kosova a Bosny a Hercegoviny dosahuje oproti tomu druhého nejvyššího výsledku, hned po turecké menšině. Podle *Statistik Danmark* (dále jen SD) čítají příslušníci výše uvedených států přes 46 000 osob (bez přičtení Slovinců a Chorvatů)⁷. Třetí nejpočetnější jsou Iráčané s téměř 30 000 příslušníky.

Co se týče jednotlivých menšin z bývalé Jugoslávie, liší se kromě počtu i geografickým rozšířením, důvodem a obdobím příchodu, modifikacemi v průběhu existence, svými organizacemi a sdruženími nebo mírou integrace. Nemůžeme je také považovat za kompaktní celky ani je generalizovat.

Dánsko je z pohledu jugoslávských diasporálních komunit většinou zmiňováno jen na okraj a je ve stínu svých daleko početnějších menšin v Německu, Švýcarsku, Švédsku nebo Rakousku. Tato práce je koncipována jako přehledová se zaměřením na současné tendence vývoje a tudíž i na problematiku sebeurčení.

⁶ Zvraty tohoto ministerstva dále v kapitole č. 3.

⁷ Přesněji tedy: 22 338 z Bosny a Hercegoviny, 16 745 občanů bývalé Jugoslávie (není určeno, zda-li je obsaženo i s Kosovem), 3 895 z Makedonie, 3 320 z Černé Hory. Údaje sčítají osoby, které získaly občanství, stejně jako ty, které si své občanství ponechaly, a jsou převzaty z oficiálního sborníku SD 2011 <http://www.dst.dk/pukora/epub/upload/16218/sy2011.pdf>. (accessed 11. 5. 2012).

2 Prameny, metody

2.1 Cíle

Jednotlivé skupiny cílů bych rozdělila do následujících okruhů otázek:

- Jak vypadá aktuální stav diaspory (diaspor) s ohledem na počet jejích členů, historii, rozmístění a tendence?
- Jakou roli hraje rodinné, institucionální, socioprofesní, sociokulturní, společenské zázemí a které jiné faktory mají dopad na život a chování imigrantů z bývalé Jugoslávie, zvláště mladé generace?
- Jak se mladá generace diferencuje, jaká má stanoviska, jak se jednotlivé skupiny od sebe odlišují, co mají společného, jaký mají mladí pohled do budoucnosti, na čem tento pohled závisí a kdy se formuje?

2.2 Prameny, metodologie, terénní výzkum

Prameny

O tomto tématu souhrnně literatura bohužel nemluví. Můžeme ale najít dílčí práce, které se dají dobře využít. Rozdělila jsem je do několika následujících celků.

Je napsáno mnoho knih o fenoménu gastarbeiterství. O teoretické části, která obsahuje samotný jev, dále i řetězové migrace, ekonomické dopady na rovině makroekonomického faktoru, o otázce žen a vzdělávání dětí až po praktické příklady z jednotlivých oblastí, kde pracovní síly působily. Některé, třebaže se vyloženě netýkají dánského prostředí, mohou postihnout každodenní realitu. Jmenujme např. soubor knih věnovaný několika zemím *Migracije radnika* od I. Baučiće.

Publikace o gastarbeiterech zůstávají u období vrcholných migrací (např. Dánsko od roku 1973 nepřijímá nové pracovní síly ze zahraničí), což nás omezuje ve sledování událostí i vývoje jejich životů dále (např. *Savremene migracijske radne snage u Europi* od V. Grečiće), resp. mezi 70. a 90. lety 20. století najdeme práce věnované individuálním problémům – např. druhé generaci pracovních migrantů. Záhřebské *Migracijske teme*, které věnují v 80. letech 20. století články právě těmto specifikům, či *Current Sweden 1979*⁸ jsou jedním z příkladů. Výjimkou je K. Andersen Gyldeńdal se svou knihou *Gæstearbejder, Udlænding, Invandrер, Dansker!* nebo *Germany in transit, nation and migration 1955–2005* od kolektivu autorů⁹, které sleduje celý vývoj. V uvedeném méně plodném období, co se týče tématu, jež

⁸ Current Sweden No. 233, 1979, např. nabízí články: *Second generation issues are the most important in Swedish immigration policy today* – L. Blomqvist; *Research on immigrants and their political rights in Sweden* – T. Hammar.

⁹ D. Göktürk (eds.).

nás nejvíce zajímá, však můžeme pozorovat změny v politické i ekonomické sféře, které se promítají do literatury, a tím můžeme odhadnout i ovzduší působící na imigranty.

Dánské prameny z období 90. let 20. století jsou oproti letům minulým opravdu detailní a obšírné. Rozhodnutí přijetí pro malou zemi tak velikého počtu uprchlíků doprovázely publikace od příjezdu přes právní aktualizace (např. *The legal status of the Bosnian war refugees in Denmark* K. U. Kjæra) po reemigrace (např. *Bosnian refugees in Denmark: Characteristics and motivations of persons who have applied for assistance to return to Bosnia-Herzegovina during 1994–1995* autorů J. L. Madsena a H. M. Fosseldorffa). Z určité části jsou také teoretické.

Vzpomínkové práce jsou většinou ze současné doby, pojednávají o událostech 90. let 20. století a osobních prožitcích – např. *Den blinde rejsende fra Sarajevo* M. Rudež nebo *Tragovi o nama* D. Tašiće.

Poté můžeme nalézt publikace, které mají charakteristiku případových studií a týkají se specifického tématu – např. *Transnationalisation and identification among youth of Croatian origin in Germany* od autorky J. Čapo-Žmegač atp.

Největší díl zaujímají teoretické práce s širšími souvislostmi týkající se identity, migračních procesů, transnationality, hybridních identit atp., jmenujme alespoň *Choosing ethnic identity* – M. Song, *Transnationalism and identity* – S. Vertovec, *Something begotten in the state of Denmark? Immigrants, territorialized culture, and the Danes as an indigenous people* – K. Kvaale, *Roots and Routes: Understanding the Lives of the Second Generation Transnationally* – P. Levitt, *The politics of migration and immigration in Europe* – A. Geddes atd. Také sem můžeme zařadit práce historického charakteru – *Immigration to Denmark, International and national perspectives* od D. Colemanu.

Vzhledem k tomu, že většina použité literatury a dalších zdrojů je v originále v angličtině, dánštině, chorvatštině (srbštině, srbochorvatštině), jsem se rozhodla citace překládat. Originální znění je uvedeno u výpovědí respondentů kvůli specifičnosti jazyka a vyjadřování, překlady jsou uvedeny v poznámkách pod čarou.

Metodologie

Kromě výše zmíněné kritiky pramenů, která postavila základnu pro další zkoumání problematiky, jsem sledovala události týkající se imigrace do Dánska a v rámcovém náhledu také zprávy o činnosti imigrantů z bývalé Jugoslávie po Skandinávii. Dále jsem ve své práci, k přiblížení celistvého obrazu, používala i bezprostřední přístup formou kvalitativního výzkumu za pomoci zúčastněného pozorování, dotazníků, rozhovorů a návštěv v různých institucích za účelem dokreslení pozadí. Účastnila jsem se např. pravidelného setkávání ve

sduženích *Bonus Aarhus* a *STAV! Odense*, navštívila jsem bosenské sdružení *UBS* v Kodani¹⁰, uprchlický tábor v Jellingu, konzultovala dílčí závěry s chorvatskou ambasadou v Kodani a také s *Udlændingestyrelsen* (Dánskými imigračními službami – DIS). Za další faktor zprostředkovávající celkovou orientaci považuji přínosné rozhovory s pracovníky Aarhuské univerzity a SD (Dánský statistický úřad).

Výstupní fázi bude možno obohatit diskusí a reakcemi, které se, jak očekávám, uskuteční po přednášce o závěrech z výzkumu, která mi byla nabídnuta v několika sdruženích v příštím semestru.

Výběr terénu, terénní výzkum a jeho podmínky

Původní záměr provést výzkum druhé generace migrantů z bývalé Jugoslávie v České republice se po důkladném zvážení nejevil, z důvodu blízkých vztahů a dlouholetých kontaktů se zdejší diasporou, dostatečně objektivní.

Dánsko mi nabízelo prostředí, jež v tomto směru není prostudované, a naději, že z potřebné neutrality třetí osoby (která, přestože zná jazyk, není osobně spjata ani s dánským socio-kulturním milieu, ani nemá těsný vztah s diasporou) by mohla vzniknout objektivní práce, jež by nahlížela s rezervou „zvenčí“, ale zároveň by pronikla do hloubkových struktur obou systémů (většinové dánské společnosti i migranta) se zřetelem na mateřské státy.

Před několika lety jsem měla možnost vícekrát navštívit Dánsko a zaznamenat nejen občasné rozhovory v některých západobalkánských jazycích, ale i častější balkánská jména a příjmení na domovních dveřích. Snažila jsem se tudíž najít materiály o tomto tématu, přesto se mi většinou nedostalo odezvy. Za svého studijního pobytu v Záhřebu jsem docházela do *Institutu za migracije i narodnosti* (Institut pro migrace a národnosti – dále jen IMIN) a univerzitní knihovny. V IMIN jsem se setkala s jeho pracovníky a snažila se zjistit stav krajanů na severu. Bohužel, zmíněné instituce nedisponovaly informacemi, které by byly blíže relevantní mé práci, nicméně mne neúspěšné pokusy motivovaly k dalšímu pátrání po zdrojích a dánské knihovny k nim umožňovaly lepší přístup. Kromě jiného dánské prostředí nabízelo příhodné možnosti pro pozorování primárně in situ.

V metodologii jsem se přiklonila v tomto směru k etnologickým postupům, poněvadž jsou mi bližší. Jsem si vědoma nemožnosti postihnout úplnou realitu komplexu tematiky, kterou jsem si stanovila. Výsledky by měly být úměrné vynaloženým prostředkům a sebraný vzorek by měl vést v první řadě k relevantnímu zodpovězení otázek stanovených na počátku.

Před odjezdem do Dánska jsem připravila dotazník, který jsem se po uvážení a konzultacích rozhodla napsat zvlášť v chorvatštině, srbštině a albánštině (z důvodu zaostření

¹⁰ Seznam organizací a sdružení viz přílohy (č. 20).

zájmu na Bosňany (Bosňáky¹¹), Chorvaty, Srby a Albánce). Ukázalo se, že respondenti z BiH¹² nebyli nijak odrazeni jazykovým hlediskem. Mohli si volně zvolit jazykovou kompetenci, ani jeden z nich se v písemné formě nevyjádřil v srbské variantě cyrilice¹³. V některých případech jsem z důvodu širšího pokrytí zvolila vyzvání k vyplnění dotazníku pomocí e-mailu nebo Facebooku. Tím se také dala vysledovat ochota (a další determinanty) respondentů k jeho vyplnění. Informátoři byli v dotazníku upozorněni na akademické účely práce a možnosti anonymity. Zkontaktovala jsem také několik organizací a domluvila jsem si s nimi schůzky.

Vyplňování dotazníků pro mne mělo spíše orientační charakter, na jehož základě jsem přistoupila k další realizační bezprostřední fázi za upotřebení položených interview a dále navazování a doplňování předešlých témat v budoucích setkáních. Rozhovory jsem si zapisovala/nahrávala a poté analyzovala společně s dalšími detaily a faktory ovlivňujícími dané situace. Rozhovory trvaly hodinu až dvě. Vzhledem k tomu, že většina mých respondentů mi byla generačně a mnohdy i studijně blízká, byla jsem přijata do jejich kolektivu a tím se usnadnila komunikace mezi námi, tudíž i já jsem mohla lépe nahlížet insider přístupem. Také delší časové období přispělo k lepší spolupráci a umožnilo respondentům si navyknout na mou přítomnost. Usnadnění přinesl také fakt, že se uvnitř jednotlivých organizací (i mezi nimi) velice rychle rozšířila zpráva o „novém členovi z České republiky“.

Samotný výzkum tedy trval od ledna do června 2012. Nezaznamenala jsem žádný negativní postoj či odmítnutí. Většinou probíhal velmi dobře, ze strany respondentů byl prvotní údiv nahrazen zájmem, a dokonce povzbuzením. Většina rozhovorů probíhala v mateřském jazyce respondentů, v některých případech s volnými přechody do dánštiny či angličtiny. Menší počet rozhovorů byl uskutečněn v angličtině. Vyložený interwinning (propletenost jazyků) jsem nezaznamenala ani u jednoho informátora, přesto byl jazyk respondentů zřetelně poznamenán dánským prostředím a regionální variabilitou (nenarušovalo to však mezi námi srozumitelnost). Bližší údaje o respondentech jsou k dispozici v přílohách. Do budoucna nevylučuji provedení návratného výzkumu.

Obtíže při výzkumu

Přestože se vývoj zdál být bez větších komplikací, marginálnost tématu mi velmi ztěžovala práci. Nedostatečné (či vůbec žádné) údaje o etnicitě migrantů ze zemí bývalé Jugoslávie ze strany dánských úřadů mne postavily do pozice, kdy jsem se sama ocitla v zajetí

¹¹ Bosňák = obyvatel BiH muslimského vyznání, v češtině ještě neustálené.

¹² Zkratka pro Bosnu a Hercegovinu – dále jen BiH – bude používána navzdory české BaH.

¹³ Toto platí i pro Srby ze samotného Srbska.

termínu „Jugoslávec“ bez potřebného pozadí (zvl. u starších migrací). Tuto situaci mi neulehčila ani druhá strana (prameny z bývalé Jugoslávie se jen náhodně zmiňují o Dánsku, pokud vůbec). Již zmíněné obtíže s označováním státních příslušníků (bez ohledu na existenci či neexistenci daného státu) vedly k mystifikacím i v novějších migračních procesech. Dílčí kusé informace, které prameny uváděly, přinášely mnoho „bílých míst“, která bylo časově náročné dohledávat. S tím je spojena i „invizibilita“ v důsledku častého (pravděpodobně i nezáměrného) opomíjení etnických menšin z bývalé Jugoslávie.

Další překážkou bylo osvětlení dánských poměrů, které v českém prostředí nejsou samozřejmé, tomu je také důsledkem věnování značné pozornosti postojům dánské společnosti a jejích autorit v historickém zasazení. Věřím, že bez těchto reálií by došlo k neúplnému pochopení současné situace.

Kvůli velké míře integrace¹⁴ bylo obtížné vyhledávat sdružení a členy ex-jugoslávských komunit. Organizace jsou mnohdy přístupné a viditelné jen jim, díky kontaktům a informacím přenášeným osobním kontaktem. Nevylučuji však, že tak činí podvědomě, může to být pravděpodobně bezděčný důsledek reakce na dánské prostředí.

Jednoznačně bych na závěr této části chtěla upozornit na nemožnost generalizace tématu a výsledků této práce v jakémkoliv smyslu.

¹⁴ Dále rozebíráno v kapitole č. 8.

3 Aktuální profil Dánska, přehled historického vývoje imigrační politiky, vnitřní situace

Ze zpracování komparativní analýzy European Social Survey 2002 J. Chaloupkovou¹⁵ vyplývá, že „rozdílné postoje k přistěhovalectví v evropských zemích jsou podmíněny řadou sociálních, ekonomických, politických i kulturních faktorů, např. charakterem politické kultury, mírou demokratičnosti společnosti ... lze ale předpokládat, že postojové klima k migrantům může být ovlivněno i podílem a strukturou přistěhovalců, kteří do země přicházejí“ (Chaloupková, Šalamounová 2006, 64). Otevřenost veřejnosti souvisí s jejím názorem, zda je migrace přínosem (ibid., 73).

Pro orientaci ve skandinávském modelu a přístupu k (vlastní) identitě přihlídneme i k ostatním severským zemím. Již bylo naznačeno, že Dánsko, na rozdíl od svého nejbližšího souseda Švédska¹⁶, bylo dlouho relativně homogenním státem s minimem menšin, které však oplývaly podobným kulturním rámcem. Patrný rozdíl mezi zmíněnými státy se vyvinul z historické zkušenosti, která byla dále implementována i na vývoj pozdějších idejí v imigrační politice.

Interpretace integrace či etnicity je nejen mezi Švédskem a Dánskem rozdílná, ale také Norsko má na ni jiný pohled. Vývojový pohled na státy nám relikty, které jsou v dnešní politice patrné, usnadní. Podle Moora je budována kultivace „dánsosti“ z dob, kdy disponovalo impériem. Po jeho ztrátě se na obranu uzavřelo do sebe, vnitřní záležitosti byly jedinou prioritou. Odtahitý přístup pozorujeme i k organizacím, jako je EU atp. (2010, 363). Norská historická zkušenost byla dána potlačováním státnosti ve prospěch sousedních zemí, proto se jeho zahraniční politika vyvinula směrem k vnější orientaci, mezinárodním organizacím a vykazuje image patriota lidských práv (ibid.). Dánsko má tendenci klonit se ke konceptu „self-sufficiency“ (soběstačnosti), přičemž Švédsko je mezinárodně otevřené a často se prezentuje moralisticky (Hedetoft 2008). Navíc od července 2001 mohou Švédové plně využívat možnosti dvojího občanství (Gustafson 2002, 463). Dánsko povoluje pouze jedno občanství.

Z hlediska protiimigračních a výrazně pravicových stran se ve Skandinávii vyvyšují norské „Fremskrittsparti“ (Pokrokové strany – FP) a dánská „Dansk Folkeparti“ (Dánská

¹⁵ Ve zmíněné analýze se Dánsko umístilo z 20 zemí v první polovině, v otázce ochoty přijímat jako 7., ve vnímání sociálních, kulturních a ekonomických dopadů imigrace jako 6. a v kulturní a právní integraci trochu hůře – na 10. místě (Dánové se staví pozitivně k tomu, aby přistěhovalci měli stejná práva jako majoritní společnost, hůře vnímají to, že přistěhovalci budou udržovat svoje zvyky, tradice, náboženství, jazyk – vyjadřují se, že je pro zemi lepší, když téměř všichni sdílí stejné zvyky a tradice) (Chaloupková, Šalamounová 2006, 67–74).

¹⁶ Tento pohled je převzat z dánského prostředí, které svého souseda tak většinou vnímá.

lidová strana – dále jen DFP)¹⁷, přičemž Švédský příliv imigrantů je mezi severskými zeměmi nejvyšší. Přesto „se Švédové zdají o trochu tolerantnější než Norové a Dánové...“ (Bjørklund, Andersen 1999, 1).

Integrační strategie Švédska otevřeně deklaruje směrem ke svým etnickým menšinám již několik dekád multikulturalismus, zatímco dánské tendence směřují spíše k asimilačnímu efektu – vývoj tohoto trendu naznačíme dále (Hedetoft 2008, i).

Nejprve zběžně kategorizujme vývoj dějin migrace do Dánska. V poválečném období kromě emigrace Dánů do Austrálie a Kanady, kdy je domácí trh práce zaplněn, zaznamenáváme od 50. let 20. století první pracovní imigrace¹⁸ (Pedersen, Smith 2001, 3). V průběhu 50. a 60. let 20. století se postupuje podle cizineckého zákona z roku 1952, od poloviny 60. let je schváleno pravidlo na počáteční finanční zdroje a cestu zpět do země, kdyby se nově příšlému nedařilo¹⁹ (Pedersen 1999, 151–152). Tímto způsobem byl regulován počet příchozích. Pedersen a Smith uvádějí, že až do pozdních 60. let měli tito zájemci do země volný vstup (2001, 8). Jako první gastarbeiteři přicházejí Jugoslávci, poté Turci a nejpozději Pákistánci. Pracovní síla byla ekonomicky silně motivována, uplatňována byla hlavně v nekvalifikovaných zaměstnáních. Na konci 60. let stoupl počet pracovních migrantů, a Pedersen zmiňuje, že systém měl četné chyby²⁰. Od roku 1970 byla potřeba požádat o pracovní povolení na dánské ambasádě nebo konzulátě před příjezdem na dánské hranice²¹ (Pedersen 1999, 152).

Toto první období trvalo do roku 1973. Již začátek 70. let je v pramenech označován jako „Danish freeze“ (dánské zmrazení), imigranti jsou nasměrováváni do jiných evropských zemí (Pedersen 1999). Ropná krize způsobila ekonomický pokles, nezaměstnanost a od listopadu 1973 také úplné ukončení přijímání dalších nově příchozích, kteří by přijeli za prací (Grünenberg 2006, 12; Heath, Rothon, Kilpi 2008, Jensen, Pedersen 2007). Gastarbeiteři, kteří už pobývali v zemi, měli povolení setrvat „...a po roce 1974 měli možnost rodinné reunifikace“ (Pedersen, Smith 2001, 8, Andersen 1979, 19).

Druhé období (od poloviny 70. do poloviny 80. let) bylo oproti předešlému velmi pasivní. Skoro jediná možnost přicestování do Dánska byla určována právě reunifikační rodiny.

¹⁷ Vytvořena v roce 1995 jako frakce Pokrokové strany. Pia Kjærsgaard zaznamenala veliký úspěch ve volbách roku 1998, kdy dostala 7,4 % hlasů (Bjørklund, Andersen 1999, 1). Posun doprava na politické škále byl zaznamenán v obou zemích. „Je jasné, že ekonomika, nedůvěra ve vládu, xenofobie a silná potřeba chránit norskou a dánskou kulturu a dědictví motivovaly vzestup radikálnější pravice“ (Moore 2010, 262–263).

¹⁸ Tzv. guest workers, gastarbeitern, gæstarbejderne, gastarbajter. Pro naše účely je budeme nazývat gastarbeiteři.

¹⁹ V případě nedostatečných finančních prostředků do začátků mohl být uchazeč na hranicích s Dánskem vrácen (ibid.).

²⁰ Např. „...bylo nemožné monitorovat všechny příchozí pracovní migranty“ (Pedersen 1999, 152).

²¹ „Cizinci, kteří našli práci v Dánsku, si museli zároveň založit pojištění v nezaměstnanosti a zdravotní pojištění a jejich zaměstnavatelé museli zajistit, aby cizinci respektovali smluvní ujednání týkající se mzdy a pracovních podmínek“ (Pedersen 1999, 152–3).

Toho využívali hlavně Turci, kteří podle Coldinga do roku 1990 skoro pětkrát znásobili svůj počet v zemi (2004, 2–3)²². S tímto obdobím přišlo také množství opatření, regulací, povinností pro imigranty²³.

V dalším období, od druhé poloviny 80. let, imigrace opět vzrostla, tentokrát přílivem uprchlíků. Ti přicházeli především ve vlnách z Polska, Íránu, Iráku, Libanonu, Srí Lanky (Jensen, Pedersen 2007, 95; Pedersen, Smith 2001). Nicméně reunifikace rodin stále v menší míře pokračovala.

Proudění imigrantů z 80. let vyvolalo změnu v ovzduší u veřejnosti i v oficiálních státních sférách²⁴. Od začátku dekády „dánská společnost opakovaně zažila události, které byly povážlivě podobné střetům a neklidu mezi menšinovými skupinami a majoritou, jež jsme předtím znali jen ze zahraničí. Výrazy nenávisti k cizincům, netolerance, rasismu, a dokonce diskriminace byly v obecných debatách o sociálních podmínkách viděny častěji“²⁵ (Körmendi 1986, 137). Proběhla i kritika dánských médií, která byla výrazným prostředkem v negativním zobrazování etnických menšin a podpoře antiimigračních nálad (Moore 2010, 361–362). V roce 1985 byl podle výzkumu obecně rozšířen daleko negativnější postoj společnosti k uprchlíkům než k ostatním imigrantům (Körmendi 1986, 140). V určitých případech se samozřejmě objevují vlny solidarity k imigrantům (např. Íránci, Jugoslávci, Albánci z Kosova). V 90. letech přibýlo ve velké míře uprchlíků z bývalé Jugoslávie a Somálska a s tím byly spojené širší restriktce (Jensen, Pedersen 2007, 95; Pedersen, Smith 2001, 3). Dánská integrační politika se také v roce 1998 mění a stává se daleko přísnější²⁶ (Pedersen, Smith 2001, 2).

Začátkem nového milénia bylo téma imigrace promítáno více do parlamentní sféry, když prudké debaty o identitě a homogenitě „malého Dánska“ (Hedetoft 2003, 1), vnímané opozicí jako „vážné ohrožení historie, kultury“, byly projektovány do volebních kampaní (2001). Vývoj směřoval k „imigračnímu a integračnímu dánskému režimu“ (ibid., 2). Jeden z dánských deníků (*Politiken*) dokonce kritizuje vládu za snahy o „etnickou čistotu“²⁷. Je

²² Jugoslávci a Pákistánci svůj počet zdvojnásobili (Colding 2004, 2–3). Svou roli sehrála i vyšší natalita.

²³ Díky ratifikaci mezinárodní konvence uprchlíků (1983) se jejich práva zlepšila (Pedersen, Smith 2001, 8). Přesto „...počet žadatelů o azyl zůstal prakticky stejný (cca 5000) od roku 1988 do roku 1991“ (mezi roky 1960–84 se počet pohyboval okolo 1000 uprchlíků/rok) (Pedersen, 1999, 167).

²⁴ Od 80. let 20. století je zaznamenána výrazná politizace migrací v mnoha evropských zemích (Fňukal, Šrubař, Toušek 2007, 7). „Ke vzniku této situace jistě přispěla krize mezinárodního uprchlického práva, za kterou lze označit masové zneužívání azylového systému ekonomickými migranty, které se stalo během 80. let naprosto zjevným“ (ibid.).

²⁵ Dánové byli tradičně viděni jako tolerantní a liberální národ. Ale ani jim se nevyhnuly celosvětové projevy xenofobie a rasismu v polovině 80. let (Moore 2010, 355). Reflexe byla patrná v označování a pojmenovávání – nejprve nazývání „gæstearbejdere“ (návštěvní pracovní síla), potom „fremmearbejdere“ (cizí pracovní síla), vláda později nařídila označení „indvander“ (cizinci) (tzv. „mlhavá“ podpora vlády) (ibid., 361).

²⁶ Např. od roku 1992 ztížená reunifikace, další restriktce během roku 1998, 2000 („pravidlo 24“) apod. (Fenger-Grøndahl 2006, 34).

²⁷ Zazněly hlasy jako: „potřeba ochránit dánský rod, který nemůže snést být míšen s ostatními obyvateli zeměkoule“, Søren Krarup dodává, že „Dánové budou za chvíli ve své vlastní zemi cizinci“ (Hedetoft 2003, 2).

vytvořeno nové ministerstvo (*Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration* – Ministerstvo pro uprchlíky, imigranty a integraci – dále jen MFII) (ibid., 2) v čele s Bertelem Haarderem²⁸. Po nástupu nové vlády počty nově přichozích rapidně klesly²⁹.

Spolu s tímto obdobím přicházejí i vážné problémy uvedení imigrantů na trh práce a tlak na welfare systém (systém sociálního zabezpečení)³⁰. Ankety OECD opakovaně upozorňují, že Dánsko má nejvyšší relativní míru nezaměstnanosti imigrantů ze všech členských zemí (třikrát větší než u domácího obyvatelstva) (Nielsen a kol. 2001, 1). Souvisí s tím i vzdělávání a malá úspěšnost mladých v dokončení studia.

Smyčkou se potom stává sloučení následujících faktorů: státní důraz a finance věnované na edukaci, závislost na sociálních dávkách, hledání ekvivalentních pozic k zaměstnáním podobným jako v domovské zemi, problémy s uznáváním kvalifikací z domovské země a jejich velice dlouhého trvání, jazykové bariéry, kulturní rozdíly v rozložení rolí v rodině, nedostatek pracovních nabídek pro nekvalifikované pracovní síly, slabé, či dokonce negativní finanční pobídky a státní nepodpora nízko kvalifikovaných prací, nesocializace majority³¹.

V dnešní době je těžké vysledovat veškeré tendence dánské společnosti. V roce 2011 byl v Dánsku proveden výzkum, který potvrdil, že tendence v myšlení Dánů o koncepci jejich státu jsou ambivalentní, přičemž některé starší přetrvávají a rozdíly mezi – v integrační terminologii – „etnickými Dány“ a „Dány s jiným etnickým pozadím“ (*Danskere med anden etnisk baggrund*) nebo „novými Dány“ (*nydanskere*) jsou přes koexistenci stále patrné (Kvaale 2011, 231). Např. 14 % respondentů se vyjádřilo, že Dánové jsou „původní obyvatelé, jejichž jedinečná a územně definovaná přirozená kultura je ohrožena zvenčí cizí, agresivní kulturou“ (ibid., 223).

Je důležité zmínit, že Dánsko prošlo několika transformačními procesy, co se týče zaujetí postoje k imigrantům. Podle Hedetofta se nejprve přešlo z humanitárních a soucitných přístupů k udílení azylů a pocitu užitečnosti ke skeptickému postoji 90. let 20. stol., znázorněnému otázkami „Jaký z toho máme prospěch?“, „Přežije náš welfare model?“, „Může se ‚dánskost‘ udržet v náboženské a civilizační výzvě?“ a mnohými legislativními iniciativami (Hedetoft 2003, 3). Předešlé starší pracovní migrace nebyly obecně výrazně

²⁸ Nový ministr se vyjadřuje pragmaticky: „Když přijmeme o polovinu méně imigrantů, můžeme udělat dvakrát více pro každého z nich“ (Fenger-Grøndahl 2006, 34).

²⁹ „Od roku 2001 do roku 2002 se snížil o polovinu. V roce 2005 pak roční údaj vykazoval 1200 (z předešlých 6300)“ (ibid.).

³⁰ Také z důvodu věkového složení imigrantů – v budoucích desetiletích bude aspekt zaměstnávání druhé generace uprchlíků kruciólní pro následné dopady dánské ekonomiky (Pedersen, Smith 2001, 2).

³¹ Zajímavou hypotézu vyslovili Pedersen a Smith: „Pro imigranty, kteří mají slabé jazykové dovednosti, nízkou úroveň dosaženého vzdělání ze své domovské země a kteří postrádají kulturní a sociální schopnosti, pro ně může minimální mzda fungovat jako velmi efektivní bariéra proti integraci“ (ibid., 17).

diskutovány a byly přijaty neutrálně či, jak popisuje Moore, s mírným neklidem³², debaty o nich přišly až s jejich vývojem a nástupem nových generací. Druhý proces se vyznačoval defenzivností a národní „sebeasertivitou“ s přesvědčením, že „naše“ (dánské) hodnoty a kultura jsou nezpochybnitelně nadřazené, a měl asimilační charakter (ibid.). Poslední změna proběhla v rámci třetího přístupu liberální „nové integrace“, která „s sebou nese začleňující procesy, jež respektují osobní/veřejné rozdíly“³³ (ibid.).

Hlavní atributy dánské společnosti spočívají ve stabilitě a bezpečnosti systému. Dánové, vedoucí tabulky celosvětových průzkumů spokojenosti hluboce důvěřují státním autoritám a vedoucím institucím v jejich dobrém záměru s občany státu. Podle J. Chaloupkové také „neochota přijímat cizince a obecně symbolická sociální exkluze cizinců souvisí s úrovní interpersonální důvěry...“ (Chaloupková, Šalamounová 2006, 64). Další charakteristikou dánské společnosti je také potřeba debatovat. Diskuse jsou neodmyslitelnou součástí po celou dobu nějaké změny či řešení a vyvolávají všelijaké ohlasy (které zprostředkovává tisk a jiná média), na něž navazují další diskuse. Obyvatelé tak mají přehled o dění a mají pocit, že se v něm aktivně angažují.

Politická scéna se skládá ze čtyř tradičních parlamentárních stran³⁴ – konzervativců, liberálů, sociálních liberálů a sociálních demokratů, přičemž dělení na modrý a červený blok hraje také důležitou roli³⁵. Tři modely aktuálního přístupu k migrantům, sestavené podle priorit státu, jsou jimi reprezentovány: **asimilační** (O, v menší míře také V-C), jež je „široce přijata politickým spektrem“; **integrační** – „diskurz rovného přístupu“ (A, B); **„pluricultural“**³⁶ s diverzitním diskurzem, typu „nahlížejme situaci z pozice výhod“ (F) (Hedetoft, 2003, 4).

Skandinávský (resp. dánský) welfare model státu je nejvýraznějším atributem v ekonomickém a sociálním životě jednotlivce. Jeho „sociální výhody a služby, které jsou univerzální a dostupné pro všechny, kdo žijí v Dánsku, jsou financovány z daní a nezakládají

³² Moore sděluje: „Němčině, jak imigrační údaje vzrostly v letech 1960 až 1970 a jak nově příchozí naplnili nízkourovňové ekonomické pozice zamítnuté rodilými Nory a Dány, nálada veřejnosti začala vykazovat neklid. V polovině roku 1980, kdy byly levné pracovní síly přistěhovalců nahrazeny žadateli o azyl a uprchlíky, se mezi veřejnými sférami zvýšily obavy ještě více“ (2010, 358).

³³ Systém „nové integrace“ měl ovšem jiný charakter než tradiční integrační (prvotní z počátků imigrace), který všechny přistěhovalé „naházal“ do welfare systému. „Nový liberální přístup vyžaduje, aby etnické menšiny prokázaly svou ekonomickou soběstačnost skrze výsledky ve vzdělávání, získávání jazykových dovedností a aktivní začlenění do trhu práce. Tím se zbavily závislosti na vládní pomoci“ (Hedetoft 2003, 3). Když se jim to nepodaří, objeví se redukce v jejich welfare podpoře, nebo tlak na přemístění, nebo si mohou vybrat život na okraji společnosti. Na druhou stranu dobré chování jim situaci zlepšuje – dostanou povolení k pobytu na pět let a povolení k mobilitě po Dánsku (jinak je mobilita na první tři roky omezena) (ibid.).

³⁴ Dánský parlament = Folketinget.

³⁵ Úplný seznam: „Červená aliance“ (A, B, F, Ø), „Modrá aliance“ (C, I, K, O, V). Jednotlivé strany: Liberálové – Venstre (V), Sociální demokraté – Socialdemokraterne (A), Dánská lidová strana – Dansk Folkeparti (O, pro naše účely DFP), Sociálně liberální strana – Det Radikale Venstre (B), Sociální lidová strana – Socialistisk Folkeparti (F), Červenozelená aliance – Enhedslisten (Ø), Liberální aliance – Liberal Alliance (I), Konzervativní lidová strana – Det Konservative Folkeparti (C), Křesťanská strana – Kristendemokraterne (K).

³⁶ V češtině tento termín odpovídá zhruba „kulturnímu pluralismu“.

se na předešlých přispěvcích jednotlivce...“ (Pedersen, Smith 2001, 22). Během období předešlé vlády (V-C) byly nastoleny velké restriktce, co se týče vstupu migrantů do tohoto systému. Také kvůli welfare systému, podle Borjasova modelu, Dánsko přitahuje „méně kvalifikované imigranty z chudších zemí, zatímco kvalifikovanější imigranti by preferovali jiné země s nižším daňovým zatížením a méně velkorysými sociálními schématy“ (ibid.). V literatuře je o této problematice pojednáváno jako o „welfare magnetu“ pro osoby s nízkou vzdělaností; vyhocení situace šířil v roce 1997 deník *Ekstra Bladet* (Moore 2010)³⁷.

Jeden z hlavních záměrů, kterými se státy při volbě strategie řídí, je také „snaha zjistit, že ‚dočasní‘ migranti opravdu odejdou“ (Coleman 1999, 109). Proto se dává velký důraz na repatriaci (dále kapitola č. 5). V Dánsku však asi 70 % příchozích zůstává ještě deset let po příjezdu (Jensen, Pedersen 2007, 107). Většinou pocházejí z rozvojových zemí a to vede k paradoxu, kdy „imigranti, kteří se nejsnáze integrují na trhu práce, opět odcházejí, zatímco ti, pro které je integrace největší výzvou, zůstávají v zemi“ (ibid.).

V dánském prostředí jsou migranti rozděleni na uprchlíky a pracovní migranty (Grünenberg 2006, 11). Speciální kategorie, jíž se budeme zabývat, jsou „descendants“ (potomci migrantů všech kategorií)³⁸. Uprchlíci jsou dnes definováni podle MFII³⁹ jako ti, kteří „pocházejí z vybraných zeměpisných regionů – např. Asie, Afrika –, jsou v kritickém zdravotním stavu a potřebují okamžitou léčbu, kteří riskují bezprostřední vyhoštění z domovské země nebo kteří jsou v nebezpečí v zemi pobytu, tj. akutní případy“⁴⁰. Roční počet míst uvolněných pro uprchlíky je v dnešní době kolem 500⁴¹. Od roku 1999, kdy po sedmi letech pobytu v zemi bylo možné žádat o naturalizaci⁴², se situace změnila. Dnes je možné zažádat po minimálně devíti letech kontinuálního pobytu⁴³.

³⁷ „Zároveň je Dánsko příkladem tzv. univerzálního modelu sociálního státu (welfare státu), kde většina sociálních dávek závisí na pobytu v zemi, a ne na předešlých přispěvcích na základě účasti na trhu práce. Pro mnoho imigrantů z méně vyspělých zemí tato interakce mezi trhem práce a systémem sociální péče vytváří situaci, kdy ekonomická motivace dostat nízké mzdové vstupní zaměstnání je malá, nebo dokonce negativní“ (Schultz-Nielsen, Constant and Schultz-Nielsen in Jensen, Pedersen 2007, 89). Setkala jsem se i s imigranty jugoslávských kořenů, kteří tuto problematiku zmiňovali – pravděpodobně z důvodu svého vymezení se vůči nim.

³⁸ „Potomci jsou definováni jako osoby narozené v Dánsku rodičům, kteří buď jsou přistěhovalci sami nebo jsou potomky přistěhovalců. Pokud se člověk narodí v Dánsku, ale oba rodiče jsou neznámí a osoba je cizím státním příslušníkem, on nebo ona je také definován(a) jako potomek“ (Pedersen 1999, 174). „Přistěhovalci jsou lidé narození mimo území Dánska, jejichž rodiče jsou oba cizinci nebo jsou narozeni mimo území Dánska. Pokud jsou oba rodiče neznámí, je osoba narozená v zahraničí také definována jako přistěhovalec“ (Pedersen 1999, 174).

³⁹ Vzhledem k tomu, že od října 2011 je MFII uzavřeno, nová vláda se rozhodla přidělit jeho práci ostatním ministerstvům – ministerstvu pro zaměstnanost (*Beskæftigelsesministeriet*) a ministerstvu spravedlnosti (*Justitsministeriet*).

⁴⁰ http://www.nyidanmark.dk/en-us/coming_to_dk/asylum/quota_refugees.htm (accessed 7. 1. 2012).

⁴¹ http://www.nyidanmark.dk/en-us/coming_to_dk/asylum/asylum.htm (accessed 8. 1. 2012). V roce 2008 převládající skupiny žadatelů o azyl pochází z Iráku, Afghánistánu, Íránu a Ruska (ibid.). Podle stavu v uprchlických táborech se dá poznamenat, že letos se jeví nejvíce aplikantů ze Sýrie.

⁴² Ročně jich bylo uděleno asi 5000 (Pedersen 1999, 10).

⁴³ http://www.nyidanmark.dk/en-us/coming_to_dk/danish_nationality/conditions_to_be_satisfied.htm (accessed 6. 6. 2012).

Vývoj uprchlíků oproti ostatním migrantům je podle Pedersena, Smithe „na o mnoho nižší úrovni ... v pravděpodobnosti zaměstnání, ale v rychlosti asimilačního procesu je rychlejší u uprchlíků než u ostatních imigrantů“ (2001, 18). Imigranti v Dánsku se neasimilují úplně, ale po deseti letech je odlišnost Dána a imigranta se stejnými charakteristikami poměrně malá (ibid.).

Moore objasňuje fenomén „othering“⁴⁴, který ‚ne-Dány‘ zahrnuje do stigmatizace“, jako „etablovaný v dánském povědomí vesměs rychle a začíná zahrnovat všechny typy vnímaných imigrantů, přetrvávající až do třetí generace v Dánsku narozených ‚imigrantů‘“ (Wren in Moore 2010, 361).

Můj vypozaovaný závěr v korespondenci se zkušenostmi z terénního výzkumu a analýzy statistických údajů a studií o přístupu Dánů k imigrantům se jeví tak, že snaha o zahrnutí „etnických ne-Dánů“ do dánského systému (ekonomicky, politicky, kulturně, sociálně) a jejich splnutí s ním bez jejich vyjmutí z kategorie „ne-Dán“ vyvolává neporozumění, které je způsobeno převážně myšlením každé entity (etnickí Dánové – etnickí „ne-Dánové“) v okruhu jednoho kulturního rámce, bez propuštění do společného prostoru.

⁴⁴ Ve smyslu odlišování někoho, vyčleňování ho ze své skupiny.

4 Emigrace z bývalé Jugoslávie do Dánska

DANSKA

Postoji zemlja
slobodnih susreta
različitih po svemu
osim po ljubavi.⁴⁵

Emigrací, jak uvádí L. Šatava, „dochází k odchodu z dosavadního životního prostoru, ve kterém je člověk do určité míry zakotven a který si v sobě ponese po celý zbývajících život i v novém prostředí“ (1989, 27). „Fakt emigrace má dalekosáhlejší dopad; nevztahuje se vlastně jen na emigranty samotné, ale v určitém smyslu v prodloužení i na jejich děti a v jistém ohledu na všechny potomky narozené dále v novém prostředí“ (ibid., 27–28).

Jak bylo nastíněno, migrace z bývalé Jugoslávie neměly jednotné vlastnosti, nebyly představovány homogenními skupinami a ve výše vymezených časových periodách byly motivovány vždy jiným způsobem. Tyto difference platí dokonce i pro různá etnika v jedné migrační vlně. A souhlasím se Z. Uherkem, že dokonce i „uvnitř skupin jednají jednotlivci často rozporuplně“ (2003, 211), což ještě ztěžuje orientaci v jednotlivých etnických skupinách.

V každé jednotlivé kapitole se zaměříme na push-pull⁴⁶ faktory a uvedeme základní charakteristiky skupin, z čehož nám vznikne rámec v kontextu nezbytný pro pochopení mladých generací.

Dánsko nepatří mezi hlavní destinace, ve kterých se usazují občané z bývalé Jugoslávie (jako je např. Německo, Rakousko, Švýcarsko, Švédsko, Francie). Většinou je v jugoslávských a také ve statistikách jednotlivých států uvedeno okrajově nebo se kvůli marginalitě nezmiňuje vůbec. Činitelé, kteří ovlivňují zájem o zemi, mají hlavně ekonomickou hodnotu. „Možnost pracovního uplatnění, rozdíly úrovně mezd mezi mateřskou a cílovou zemí, ale i existence krajských sociálních sítí v dané zemi, liberální imigrační politika a štědrý sociální stát a v neposlední řadě i celková ‚otevřenost‘ země a ochota veřejnosti přijímat nově příchozí“ mají znatelný vliv na výběr (Chaloupková, Šalamounová 2006, 71–73).

⁴⁵ Kopenhagen, decembar 1992 (Rudež 2002, 81).

Der findes et land
med frie møder
forskellige på alle måder
undtagen i kærlighed.

⁴⁶ „Na jedné straně stojí faktory, které jedince ‚vypuzují‘ ze země jeho původu (nebo ho v ní udržují), a na druhé straně faktory, které jedince ‚přitahují‘ do potenciální přijímající země (popřípadě faktory, které ho od migrace do této země odrazují)“ (Chaloupková, Šalamounová 2006, 71).

Třídění migrantů se většinou vztahuje na dobrovolné/nedobrovolné kritérium odchodu, to ale může být relativní. Dle Bindera a Tošice se příchozí mohou rozdělit na „*pracovní migrace*“: dobrovolné a kvůli ekonomickým faktorům (patří sem gastarbeiteři, dočasná pracovní síla, odborníci, studenti atd.); „*postkoloniální migrace*“: dobrovolné, kvůli politickým faktorům (zahrnující např. migrace Židů do Izraele, Afričanů a Asiatů do Evropy a USA); „*ekonomické uprchlíky*“: nedobrovolné, kvůli ekonomickým faktorům (tito uprchlíci nevyhovují kritériím Ženevské konvence, dále pracovní migranti, osoby prchající před hladomorem, přírodními katastrofami atd.); „*uprchlíky podle Ženevské konvence*“: nedobrovolné, kvůli politickým faktorům (osoby, které jsou z politických, rasistických nebo náboženských důvodů vystaveny strachu z osobní perzekuce)“ (2005, 612). Neméně relevantní je vztah migrantů kromě k hostitelské i k domovské zemi. Fňukal, Šrubař a Toušek uvádějí, že ekonomičtí migranti nemívají negativní postoj k zemi původu nebo k jiným imigračním komunitám, to se však nedá říci o uprchlících (etnických i politických) (2007, 12). Trvalí vystěhovalci mají kulturní nebo ideové vazby s domovskou zemí, ekonomičtí zase spojení v souvislosti s trhem, politickými faktory – tvoří tak veliký podíl na ekonomice domovských států⁴⁷ (ibid., 12).

4.1 Gastarbeiteři

Hlavními důvody pro emigraci z Jugoslávie se jeví od počátku 60. let otázka nezaměstnanosti, agrární přelidnění, malé mzdy nebo otázka bydlení⁴⁸. Dále těžký přechod ze zemědělského sektoru, potíže s ekonomicko-kulturním rozvojem v rurálních částech země, špatné pracovní možnosti pro ženy a omladinu⁴⁹ (Grečić 1975, 218). Odchází i pracovní aktivní obyvatelstvo z úrodných krajů. Od druhé poloviny dekády už zaznamenáváme řetězové migrace⁵⁰ (ibid., 208). S postupem času se tento trend „výjezdů“ rozšířil i na velmi kvalifikované pracovníky a odborníky⁵¹ a z počátečních několika jednotlivých regionů zachvátil celou zemi, přesto byly některé oblasti považovány za vysoce emigrační⁵². „Osoby,

⁴⁷ „Typickým příkladem je v tomto směru finanční pomoc rodinám emigrantů – např. v roce 1999 se odhadovalo, že remitence 500 tis. kosovských Albánců (tj. skoro čtvrtina celkové populace) žijících a pracujících v západní Evropě zajišťují až 70 % ekonomických aktivit v oblasti“ (Fňukal, Šrubař, Toušek 2007, 12). „Celkově lze označit vztahy jihoslovanských národů a jejich národních států za ambivalentní“ (ibid.).

⁴⁸ Problémy související „s nedostatkem zemědělské půdy, agrárním přelidněním, s přirozeným přírůstkem obyvatelstva“ způsobily, že „mladí občané nemohli ještě několik desetiletí po skončení druhé světové války najít práci v průmyslu nebo terciálních a kvartérních sférách mimo zemědělství“ (Čizmić 1978, 107).

⁴⁹ Také „...nové vnitřní politicko-ekonomické změny (1962–1967) a nerovná integrace Jugoslávie do ‚mezinárodní dělby práce‘ (1977 a 1982) zasadily zásadní ránu vizi prosperity a sociální mobility pro miliony rolníků a dělníků“ (Schierup, Alund 1986, 23).

⁵⁰ „Podle údajů sčítání obyvatelstva z roku 1971 bylo z celkového počtu obyvatel (20 504 516) na dočasném pracovním pobytu v zahraničí 671 908 občanů Jugoslávie, respektive 3,3 % celkového obyvatelstva“ (Grečić 1975, 200).

⁵¹ Čizmić zmiňuje, že „v posledním desetiletí je o to častější počet migrantů, kteří emigrací neřeší svou ekonomickou existenci, ale mají jiné potřeby, a proto je do tohoto proudu zahrnut v průběhu let velký počet vysoce kvalifikovaných pracovníků“, to také podpořily různé další politické a náboženské faktory (1978, 107–110). U této zmínky je třeba brát na vědomí rok vydání.

⁵² Viz přílohy (č. 5).

které v roce 1973 pracovaly v zahraničí, představovaly 19 % z celkového počtu zaměstnaných občanů Jugoslávie (4 210 000)“ (Korecká 2008, 216).

Oproti tomu cílové destinace poskytovaly volná pracovní místa, která pro domácí obyvatelstvo byla neoblíbená, fyzicky náročná (např. v zemědělství, stavebnictví). Toto období se datuje od roku 1962, kdy západní Evropa přijímá „3,7 milionu zahraničních pracovníků, z čehož je přibližně 1,6 milionu z šesti mediteránských zemí (Řecka – 73,5 tisíce, Itálie – 1057,2 tisíce, Portugalska – 29,7 tisíce, Španělska – 343,2 tisíce, Turecka – 15,7 tisíce a Jugoslávie – 32,4 tisíce)“ (Grečić 1975, 40). Hlavními přijímacími zeměmi jsou Francie, Německo, Velká Británie, Švýcarsko⁵³. V Německu a Švédsku od roku 1965 rapidně přibývá pracovních míst (Grečić 1975, 40).

„Hostující pracovní síla“ byla přijata s dočasným záměrem na určitou dobu⁵⁴. Ovšem ačkoliv návštěvníci měli setrvat kratší období, se „plán ne vždy uskutečnil“ (Andersen 1979, 6). Na konci 60. let se Dánsko stalo přitažlivé pro spontánní migranty z Turecka a Jugoslávie právě proto, že zpomalení ekonomické aktivity v západním Německu (1967) je povzbudilo k hledání jiných destinací (Pedersen 1999, 152).

V našem případě, který bude rozebírán dále, se Jugoslávci k emigraci rozhodli proto, aby si zajistili lepší životní podmínky. U většiny „...zemí zaslíbenou“ byl stát, z kterého odešli, nikoliv Dánsko nebo Švédsko, reprezentující jen prostředky. Migrace se zprvu vyvinula jako prostředek k vytvoření kulturně definovaných, sociálně nezbytných podmínek existence „zpátky doma“, které nemohly být zajištěny lokálně“ (Schierup, Alund 1986, 25).

Základní etnické členění migrantů je větším problémem, než by se na první pohled mohlo zdát. Vzhledem k tomu, že v dánských statistikách jsou vedeni pod souhrnným názvem „Jugoslávci“ a z pohledu Jugoslávie se jedná o velice malý proud, který není uváděn, je z retrospektivního hlediska složité dohledat etnické skupiny, počet jejich členů a oblast, odkud pocházejí. Kromě toho, porovnání 60./70. let a výsledků výzkumu z let 90. (druhé generace, se skoupými údaji o náboženství) nemusí korespondovat (reemigrace, stěhování, generační transformace).

Větší počty příslušníků migračních procesů jsou zaznamenány u Vlachů⁵⁵ (resp. Srbů), Makedonců. Najdeme dílčí zmínky o Černohorcích a po jedné poznámce o „muslimech“⁵⁶ a Chorvatech⁵⁷.

⁵³ „V jiných zemích imigrace – jako je například Rakousko (6500), Belgie (138 000), Dánsko (10 600, Norsko (25 600), Nizozemsko (57 000) a Švédsko (121 700) – zahraniční pracovní síly v té době neměly tak významnou roli...“ (Grečić 1975, 40).

⁵⁴ „Tato migrace hostujících pracovníků byla (špatně) označována za dočasnou a vratnou...“ (Heath, Rothon, Kilpi, 2008, 213).

⁵⁵ Termín Vlach je zvolen na základě autoidentif. názvu. Z etnologického pohledu se jedná o příslušníky arumunského či smíšeného původu. Problematika jejich etnicity a dále také výzkumu je komplikována jejich nevyhraněností, neboť při sčítání lidu lavírují mezi srbskou (dříve jugoslávskou) a vlašskou národností.

V roce 1986 jsou podle Schierupa Jugoslávci odhadováni na 7000 členů s jugoslávským občanstvím⁵⁸. Z nich Makedonci v Dánsku čítají asi 800 osob, u Vlachů, kteří deklarují srbskou národnost a označují se jako Srbové (dále Vlaši), je odhad stanoven na 2000 osob (ibid. 1986, 24). O zbylých etnických menšinách z Jugoslávie nejsou žádné materiály⁵⁹ (předpokládejme, že jich je tedy v roce '86 asi 3000–4000).

Většina Vlachů je rolnického původu, jejich charakteristikou je, že se soustřeďují v jedné užší oblasti (nazvané vesnicí). Mnoho Makedonců je z třídy pracujících v menších městech (ibid., 26). Nicméně obě skupiny aspirují (buď samy nebo prostřednictvím svých dětí) na střední vrstvu společnosti. Vlaši před příjezdem do Dánska pracovním migrovali po Jugoslávii, avšak nikdy se neurbanizovali či na delší dobu neopustili svou vesnici⁶⁰ (ibid.). To je jedna z hlavních distinkcí mezi těmito dvěma skupinami⁶¹. Vlaši migrovali, aby „vydělal co možná nejvíce a mohli pozvednout svůj materiální standard a status *ve vesnici původu*“ (ibid.). Jsou tedy vysoce lokálně identifikováni, jsou schopni se adaptovat na různé podněty za účelem zlepšení života právě v dané vesnici. Makedonci, se svou tradicí pracovních migrací po Balkáně, na Blízkém východě i v zámořských oblastech, mají odlišné základní východisko (ibid., 27). Jejich identita je postavena právě na prestiži z mobility⁶².

Do 90. let byla vlašská diasporální komunita jedna z největších v Dánsku (Juul, 2011, 241). Vlaši na rozdíl od jiných migrovali v párech, po nějaké době se k nim přidávali i jejich rodiče⁶³. Vysídlování Makedonců probíhalo z dnešní jihozápadní Makedonie (u hranice s Albánií a Řeckem). U Vlachů se jednalo především o oblast Kladova a Negotinu (také Golubac, Kučevo, Petrovac, Žagubica)⁶⁴ (Schierup, Alund 1986, 26). Černohorci pocházejí píše z východní části Černé Hory (resp. Sandžaku), větší počet jsem zaznamenala z oblasti Berane.

Přestože etnické složení vlny gastarbeiterů není známo, o místech jejich usídlení nejsou pochyby⁶⁵. Drtivá většina se usadila na ostrově Sjælland poblíž Kodaně (do okruhu 100

⁵⁶ Podle výzkumu Jeppesen z roku 1989 je u 25 % respondentů, kteří se deklarují jako muslimové, předpokládáno, že jsou z etnického hlediska Albánci, Makedonci, Bosňáci (Jeppesen 1989, 172). Mají společné rurální sociální pozadí (Jeppesen, 1990).

⁵⁷ Jsou zmiňováni jednou v příspěvku Bucieka, Bærenholdta, Juul. „While the picture of the Yugoslavs (Serbs and Croats respectively) as sticking together in ethnic associations have some truth to it...“ (2006, 191).

⁵⁸ Není přesně známo, kolik osob již vlastní dánské občanství (Schierup, Alund 1986, 24).

⁵⁹ Viz problematika invizibility.

⁶⁰ „Oni (Vlaši) jsou nejvíce *ruralizovaní* ze všech jugoslávských pracovních migrantů v Evropě...“ (Schierup, Alund 1986, 78).

⁶¹ „Zatímco vlašští migranti se snažili etablovat v *kontextu vesnice*, makedonská migrace byla nasměrována k návratu, fyzickému vzniku a statusu dosaženému v *městských průmyslových kontextech* makedonské vlasti“ (ibid., 27).

⁶² Ta má „...dopad na sociální a kulturní rozvoj ve starých makedonských emigračních krajích a přispěla k vytvoření sociální osobnosti, vyznačující se velkými ambicemi pro sociální mobilitu, flexibilitu a kulturní adaptabilitu“ (ibid.).

⁶³ S nimi poté mohli sdílet byt a výdaje – aby zvýšili své úspory (Juul 2011, 241).

⁶⁴ Širší regiony – Bor a Braničevo (Negotinska Krajina a Timok).

⁶⁵ Viz přílohy (č. 6).

kilometrů) nebo na jejím předměstí. Vlaši se usazují hlavně ve Frederiksværku, Næstvedu, Helsingøru a Hillerødu. Město Frederiksværk dokonce disponuje muzejní publikací o jejich pracovní historii⁶⁶. Makedonci bydlí převážně v Kodani (ibid.). Zajímavé je, že se tato skladba ani po více než 40 letech příliš nezměnila. Podle výzkumu z roku 1990 jsou občané z bývalé Jugoslávie ze 46 % usídleni v Kodani a Frederiksbergu, z 19 % na předměstí Kodaně, z 26 % v ostatních částech Sjællandu a jen ze 4 % na Fynu a z 5 % v Jyllandu⁶⁷ (Jeppesen 1990, 24).

Neuvěřitelné bylo jugoslávské pracovní nasazení⁶⁸ a produktivita práce, která nejen že byla nejvyšší ze všech tří gastarbeiterských skupin, ale vysoce převyšovala i dánský standard, zvláště v letech 1981–1982 (Pedersen 1999, 178–9). Tato tendence byla také podmíněna tím, že můžeme zařadit vlašské, černohorské (v urč. smyslu i makedonské) migrace jako typicky řetězové, tudíž participant se ocitli pod tlakem, aby mohli umožnit pomoc dalším migrantům ze svého příbuzenského okolí (Juul 2011, 241). Reakce majority na ně byly smíšené⁶⁹.

V rezidenčním ohledu se od domácího obyvatelstva neseparují, bydlí ve čtvrtích s ostatními dělníky a později si staví i své vlastní domy (Buciek, Bærenholdt, Juul 2006, 190). Jugoslávie se pokouší udržet kontakt s krajany, hlavní iniciativa, kterou se snaží být přítomna v jejich životě, je vkládána skrze sdružení, která ve Skandinávii působí. Pro velkou část členů tehdy ještě jugoslávské komunity je přináležení k zemi původu v několika variantách kontinuálně přítomno a přetrvává „přání eventuálního návratu“⁷⁰ (Schierup, Alund 1986, 19). Nicméně, toto dilema většinou končí Baučicovým termínem „pokračující dočasnost“, kdy se permanentní iluze návratu ovlivňována nejistotou mění ve velmi vzdálené a stále odkládané neuskutečněné přání⁷¹. Bilokalita je pro ně z diachronní perspektivy i výhodnější. Děti jsou dávány do škol v domovské zemi (srov. s Čapo-Žmegač 2007). Zvláště vlašské první a druhé generace bývají bilingvní až trilingvní, žijí duální životy (kvůli neustálému setrávání

⁶⁶Ve Frederiksværku Vlaši pracovali hlavně v továrnách na ocel (Buciek, Bærenholdt, Juul 2006, 185), více v Buciek, Bærenholdt, Juul 2006. Publikace nese jméno „Industriens Folk i Frederiksværk“ (1991, Frederiksværk).

⁶⁷Jylland – Jutský poloostrov. Sjælland do angličtiny přejímán jako Zealand, Fyn jako Funen, Jylland jako Jutland.

⁶⁸V literatuře jsou popisováni jako dělníci, kteří i přes jazykovou bariéru měli velikou motivaci k práci, brali si nedělní směny a byli bezkonfliktní (Buciek, Bærenholdt, Juul 2006, 190).

⁶⁹Interview s dělníkem z Frederiksværku: „První pracovníci, co přicházeli do Frederiksværku, byli Jugoslávci. Přijížděli více či méně od poloviny šedesátých let. Není pochyb o tom, že nám všem klesly mzdy. Ale byli jsme rádi, že je tu máme, protože ta nejspínavější práce byla předána jim. Později, když jsme zjistili, že mají podporované smlouvy a mohou posílat peníze, které jsou osvobozené od daní, domů, začali jsme jim opravdu závidět. Také si vzpomínám, když byl nedostatek práce, začali lidé říkat, že by měli být posláni domů“ (interview with worker: Federspiel, 1998, 124 in Buciek, Bærenholdt, Juul 2006, 190).

⁷⁰„Toto může sahat od konkrétních plánů pro sociální a ekonomické znovuzačlenění zpět v domovské zemi až po **mlhavé povědomí o návratu, jednoho dne**“ (Schierup, Alund 1986, 21).

⁷¹„Continuing temporariness“. Srov s Čapo-Žmegač, kde respondentka Kata vypráví: „Přišli jsme do Německa, víte, jak to bylo tenkrát. Pět let nejvíc, jsme si řekli, pět let a je to. Pak pojedeme domů pracovat v zemědělství. Teď se z těch pěti let stalo 36“ (2007, 39). Song uvádí, že nejen rodiče přizívají „myth of return“ („mýtus návratu“), někdy se přenáší až na třetí generaci (2003, 116).

v mobilitě⁷²). Na rozdíl od např. srbských migrantů do Československa tzv. typ vícegenerační rodiny⁷³ u Vlachů nefunguje z důvodu propracované strategie rodinného cyklu⁷⁴. Exogamní svatby jsou uskutečněné z 30 % (Jeppesen 1990, 21), přičemž mezi dalšími skupinami imigrantů patří mezi ty s nejvyšší sňatečností s většinovým obyvatelstvem. U Vlachů je např. výběr partnera mimořádně důležitý, s tím souvisí i rodinný tlak. Problém se socializací mají především Makedonci v Kodani, podle Schierupovy studie jsou velmi odloučení a izolováni (1986, 124). Nelze opomenout, že komunity gastarbeiterů z bývalé Jugoslávie „našly mnoho společných hodnot mezi jugoslávskými ideály bratrství a jednoty a skandinávským welfare modelem“ (Juul 2001, 237). O integraci a invizibilitě pohovoříme později.

Porodnost u jugoslávských komunit byla nad dánským průměrem (asi 2,5 dítěte na jednu ženu), z čehož Vlaši udržovali nižší hladinu, Muslimové vyšší (Pedersen 1999, 155). Dánština je v 80. letech již mezi komunitami hojně používána a dánská společnost hodnotí Jugoslávce jako nejlépe integrovanou menšinu, kulturně a nábožensky jim podobnou.

S časem se zlepšuje i stav nastupování do ekvivalentních pracovních pozic podobných těm, jaké měli migranti v domovské zemi a průměru majority (např. ve Švédsku pracovní participace u jugoslávské diaspory nebyla tak vysoká jako v Dánsku) (Kogan 2003, 617).

4.2 Ojedinělé migrace a reunifikační snahy

Po roce 1973 (v 70. i 80. letech) probíhaly u členů jugoslávských komunit, kteří se rozhodli setrvat v Dánsku, reunifikace⁷⁵. Nejprve se počet snížil (na rozdíl od turecké apákistánské menšiny), poté začal stoupat. Podle rodinné imigrační legislativy bylo možné přivést do země děti nebo partnera. Sjednocování nebyla sice tak silná jako u ostatních pracovních migrantů, přesto se počet členů diaspory zvýšil. Postupně jim byly udělovány trvalé pobyty a pracovní povolení. Tehdejší situace se spíše zdála soustředěna na integrační procesy ze strany obou skupin.

V roce 1989 se počet jejich příslušníků pohybuje kolem 9000 osob⁷⁶, před válečným konfliktem v bývalé Jugoslávii, resp. před příchodem velkého množství migrantů z BiH do Dánska, dělá jejich součet cca 11 000 osob (Pedersen 1999, 155). Je však obtížné odhadnout

⁷² Mobilita mezi Dánskem („Danish home“) a Srbskem („home at home“), kdy je celé léto většinou stráveno v Srbsku (nejen u důchodců, ale i u pracujících; „...motivováno touhou moci zůstat šest měsíců v jednom krásném domě v obci, kde jsou životní náklady přiměřené, zatímco na druhé straně je udržován úzký kontakt s vnoučaty a dánskou zdravotní péčí“ (Juul 2011, 242). To vše také souvisí s cyklem rodiny, se svátky a pravidelnými setkáváními.

⁷³ Srov. s J. Otčenáškem 2000, 2.

⁷⁴ Cyklus rodiny podle Schierupa, Alunda: socializace dětí probíhá v domácím prostředí. Když vyrostou, migrují jako druhá generace. První generace nemůže reemigrovat, nenašli by zaměstnání, nemají dostatečné vzdělání, jsou staří. Většina se chce vrátit na dožití. Když si jejich děti najdou práci ve Skandinávii, jeden rodič (prarodič) se vrátí do Timoku, aby vychovával dítě (vnouče). Takto to pokračuje, aby se děti naučily jazyk a kulturu, a také je to pro ně příprava, až se jednou v budoucnu vrátí (1986, 52).

⁷⁵ Pedersen uvádí, že reemigrace do Jugoslávie byly využity asi z 24 % hostujícími dělníky (1999, 155).

⁷⁶ Jeppesen, 1990.

opravdový počet, jelikož ve statistikách se neobjevují migranti (a jejich potomci), kteří nabyli dánského občanství. Podle výzkumů bývá těchto osob v tomto období přibližně 20 %.

4.3 Uprchlíci 90. let

Vyhrocení situace v bývalé Jugoslávii vedlo k sérii konfliktů během první poloviny a na konci 90. let. Kromě škod na infrastruktuře, ztrát na životech a dalších důsledků války byl zaznamenán alarmující počet uprchlíků. V některých případech legální, v jiných nelegální uprchlíky charakterizovaly chaotické podmínky. Rychlá rozhodnutí, někdy náhody nebo náhodné šíření informací ovlivňovaly jejich chování. Různé zdroje přicházejí s odhady počtů uprchlíků. Podle statistik úřadu UNHCR⁷⁷ „konflikty na Balkáně v raných 90. letech rozmístily skoro tři miliony osob“ (2012 Regional Operations Profile). Podle Frederikseny se migrační toky z BiH týkaly milionu uprchlíků, kteří migrovali do jiných evropských zemí (1995, 5). Kongres Evropské regionální vědecké asociace (The Congress of the European Regional Science Association – CERSA) hodnotí počty na 1,2 milionu uprchlíků, kteří „se přestěhovali do více než sto zemí po celém světě“ (Ibreljić 2006).

Součty z roku 1999 přinášejí odhady, že uprchlíci z Kosova mohou dosahovat „přes 800 000 osob, z nichž většina je etnických Albánců, kteří prchají z Kosova potom, co NATO započíná svou vzdušnou intervenci v březnu 1999“ a „přes 100 000 uprchlíků z Kosova požádalo o azyl v evropských zemích“ ještě před vměšováním NATO (Holen 1999).

Samotná migrace záležela na mnoha faktorech. Obecně osoby prchaly nejprve do bližších oblastí nebo nejbližších uprchlických táborů. Poté se někteří rozhodli pokračovat dále (do míst, kde měli přátele, známé, rodinu – často v pozici diaspory), ale toto rozhodnutí také záleželo na finanční situaci každého. Dobrý příklad lidské solidarity je popsán v publikaci *Nye Naboer fra Kosovo*, kde starší Albánc popisuje svou cestu do Makedonie, kdy se všichni uprchlíci, kteří narychlo opustili své domovy, složili na autobus, aby si každý mohl koupit jízdenku (1999, 12).

4.3.1 Cílová destinace

Na základě expresivity médií se v mnoha zemích zvedla vlna solidarity. Zajímavý je vývoj tendencí v politice přijímání uprchlíků z bývalé Jugoslávie. Fňukal, Šrubář, Toušek popisují, že „ještě v letech 1991–1993 byli uprchlíci masově přijímáni a tolerováni, ale byl jim přiznán pouze statut dočasné ochrany. V roce 1993 většina západních zemí své hranice

⁷⁷ UNHCR – komisař OSN pro uprchlíky je hlavní institucí, která intervenuje, když se předpokládá výskyt uprchlíků. „Řídí a koordinuje mezinárodní činnost ochrany uprchlíků a řeší problémy uprchlíků po celém světě. Jeho hlavním účelem je chránit práva a dobré životní podmínky uprchlíků. Snaží se, aby každý mohl uplatnit právo žádat o azyl a nalézt bezpečné útočiště v jiném státě, možnost vrátit se domů dobrovolně, integrovat lokálně nebo usadit se v třetí zemi. Také pomáhá osobám bez státní příslušnosti“ (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees).

uprchlíkům z oblasti Jugoslávie prakticky uzavřela a zaměřila se na to, aby zůstali v bezpečných zónách geografické oblasti konfliktu. Strategie se postupně zdokonalovala, o čemž svědčí i klesající podíl oblastí mimo bývalou Jugoslávii a Albánii na přijímání obětí tamních lokálních konfliktů: z ‚chorvatské‘ vlny přijaly ‚mimojugoslávské‘ země více než ⅓ uprchlíků, i když polovina země se boje vůbec nedotkly, z ‚bosenské‘ už jen 30 %, přestože boje a etnické čistky zasáhly celé území státu, z ‚kosovské‘ vlny 1/8 a z ‚makedonské‘ jen nepatrný zlomek. Další jasná tendence je rostoucí kooperace mezinárodního společenství v ‚distribuci‘ uprchlíků mezi jednotlivé země⁷⁸ (a tím klesající možnost svobodné volby přesídlované osoby) – ve všech vlnách přijalo z neexjugoslávských zemí nejvíce uprchlíků Německo“ (2007, 9).

Co se týče dánského prostředí, od srpna 1992 „dánská strana zahájila přímé úsilí v pomoci bývalé Jugoslávii zřízením dvou uprchlických táborů pro vnitřně vysídlené osoby v Chorvatsku (města **Kutina** a **Lipovljani**) a v Bosně-Hercegovině (**Jablanica**). Tyto dva projekty byly zahrnuty do hlavní součásti dánské vládní humanitární pomoci...“ (Kol. 1994, 33).

S časem se výběr destinací, které nabízely azyl, snižoval a hranice se pomalu uprchlíkům uzavíraly (Frederiksen 1995, 5). Muslimské obyvatelstvo BiH volilo primárně cestu přes Chorvatsko, ale stávalo se, že bylo vraceno zpět do Mostaru, přestože UNHCR tuto proceduru striktně zakázal. Během roku 1992 byl ještě možný únik přes Srbsko, později však bylo vyžadováno zvláštní potvrzení (Kol. 1994, 29). Albánské obyvatelstvo z Kosova mělo možnost odchodu do Albánie, Černé Hory nebo, a tato varianta se z hlediska dosažení třetí země stala nejjistější, do Makedonie. Podle dat *Bosniske Krigsflygtninge i Danmark* v roce 1994 Španělsko přijalo 3000 uprchlíků z BiH, Švédsko, stejně jako Švýcarsko, po 40 000, Rakousko přes 70 000, Maďarsko 4500 (neoficiální čísla se ovšem pohybují kolem 20 000 – nebyla zde vízová povinnost), Německo 300 000, Nizozemsko cca 25 000 (Kol. 1994). Podle zdrojů komparační studie Berg jsou údaje následovné: Švédsko 70 000, Dánsko 25 000, Norsko 13 000, Finsko 1500 (2002, 55). Dohromady tedy Skandinávie pojala více než 100 000 bosenských uprchlíků, „z nichž většina přijela během roku 1992 a 1993“ (ibid.). Kosovští Albánci byli přijati v počtu „20 000 do Spojených států a Turecka; 10 000 do Německa; 6000 do Norska a 5000 do každé země – Rakouska, Kanady a Řecka...“ (Miller 1999).

Povětšinou nucené migrace mířily do zemí, kde už setrvaly „starší“ komunity z prostoru bývalé Jugoslávie. Fňukal, Šrubař, Toušek popisují typologii krajanských

⁷⁸ Ty dále měly v zájmu „...řešení politických a humanitárních aspektů jugoslávské krize ... v čase ve směru minimalizace přesunu uprchlíků do třetích zemí a co nejrychlejší repatriace...“ (Fňukal, Šrubař, Toušek 2007, 9).

komunit⁷⁹ a faktory tras uprchlíků a žadatelů o azyl⁸⁰ (2007, 4–11). Do určité míry jistě ovlivnily rozhodnutí uprchlíků do Dánska rodinné vazby (typu 2 a 3 podle Fňukala, Šrubaře, Touška), ale v daleko větší míře zvolili tuto cílovou destinaci 1) náhodně či 2) bylo rozhodnuto za ně (když byli např. na cestě do Švédska) nebo 3) kvůli plné kapacitě v plánovaném místě příjezdu či 4) se toto východisko nabídlo při jejich pobytu v přechodné destinaci, popř. 5) v danou chvíli neměli jinou možnost (např. Švédsko, Norsko uzavřely hranice, Dánsko stále přijímá). Někteří byli přímo transportováni dánskými úřady. Dokonce i autoři dánských publikací, které se touto otázkou zabývají (např. Madsen 1995), přiznávají, že často není známo, proč si Bosňané vybrali Dánsko jako svou cílovou destinaci. Přesto někteří respondenti uvádí, že jim nic jiného nezbývalo (Madsen 1995). Albánští uprchlíci byli dánskou stranou převezeni z Makedonie, kde byli ubytováni v táboře Stenkovec (Kol. 1999, 7).

Nicméně, „do září 1995 Dánsko přijalo téměř 18 000 uprchlíků z BiH a cca 4000 z dalších částí Jugoslávie. To je největší skupina uprchlíků, kterou Dánsko obdrželo, od druhé světové války“ (1995, 11), jak Madsen připomíná. Počet Albánců z Kosova mířících do Dánska v roce 1999 dosáhl úrovně 3000 uprchlíků. Bosenské oblasti, ze kterých přišlo větší množství uprchlíků, jsou uvedeny v příloze. Albánci původně svážení do Makedonie jsou původem z mnoha kosovských obcí, nejde tedy určit přesné oblasti, odkud je počet imigrantů v Dánsku vyšší.

4.3.2 Uprchlíci z BiH

Snahy dánské vlády se v období 90. let opakovaně zaměřovaly na snížení počtu příchozích. Dánsko bylo kritizováno Organizací spojených národů a UNHCR za „mlhavé dohody“ (zvláště po somálském případě) a interní stížnosti se týkaly imigrační/azylové politiky, která byla na hranici udržitelnosti. Dalším z požadavků byla přísnější integrace imigrantů do většinové společnosti – částečně kvůli „problémům s mnoha muslimskými uprchlíky a reunifikacím v městských ghettech“ (Fenger-Grøndahl 2006, 27).

Pedersen uvádí, že „v 90. letech byli uprchlíci složeni z Palestinců bez státní příslušnosti, stejně jako z domorodých somálských národů. Největší uprchlická skupina však přišla z BiH“ (1999, 163).

⁷⁹ Tři typy krajanských komunit: 1) autochtonní menšiny v sousedních zemích, 2) alochtonní (dočasní ekonomičtí migranti), 3) alochtonní (trvalí vystěhovalci) (2007, 11).

⁸⁰ „Faktory tras uprchlíků a žadatelů o azyl: 1) vzdálenost výchozí a cílové oblasti, 2) existující ekonomické, politické a kulturní vazby, 3) migrační tradice, 4) rozdílná ekonomická a sociální přitažlivost, 5) azylová politika“ (2007, 5).

4.3.2.1 „Særloven“

V roce 1992 bylo v zemi přítomno 9003 bosenských žadatelů o azyl (Kol. 1994, 35). Byli ve špatném stavu, zranění, bez domova, „dá se konstatovat, že někteří nemohli získat potřebnou ochranu v okolí (svého předchozího bydliště)“ (ibid.). *Dansk Flygtninge Hjælp* (Dánská rada pro uprchlíky – dále jen DFH) spolu s *Dansk Rød Kors* (Dánským červeným křížem – dále jen DRK) zřídily ubytování pro uprchlíky „v azylových centrech po celé zemi – jako byl např. ‚Flotel Europa‘ v kodaňském přístavu, kde bylo ubytováno 1000 uprchlíků do maličkých kajut v několika patrech – většinou bez oken“ (Fenger-Grøndahl 2006, 21–23). Mnohá centra byla etablována pod názvem „flygtningelandsbyer“ (uprchlické vesničky) (Schwartz 1998, 60), vyznačujícím se izolovaností (fyzickou, socio-ekonomickou i kulturní). Tzv. „simultaneously controlled refugee space“ (simultánně kontrolovaný prostor uprchlíků) velmi stigmatizoval jejich obyvatele (Grünenberg 2006, 72). Všehovšudy bylo etablováno 94 center na území Dánska.

Ve skutečnosti byl proces internalizace věci pomalejší, „výraz *válečný uprchlík z Bosny* byl zaveden v létě 1993“ (Pedersen 1999, 266). *Jyllands Posten* (dánský deník) publikoval směrem k novým obyvatelům ve stejném roce velmi solidární článek, v němž byly nastíněny kruté zážitky a utrpení, kterými si prošli. Také zdůraznil, že „mnoho Bosňanů před vypuknutím války mělo hezké životy, ve kterých vlastnili automobily a měli dobrá zaměstnání“ (ibid., 267). Takto vypadal i obecný obrázek v ostatních médiích – evokoval společnou evropskou kulturu. Sympatie ze strany majority vzrostly s myšlenkou, že každý z Dánska se mohl ocitnout v téže situaci (ibid.).

Jak je poznamenáno v publikaci *Verden kom til Danmark*, „předtím, než se strhla válka v Bosně, bylo pro Folketinget nemyslitelné dát tolika bosenským válečným uprchlíkům trvalý pobyt v Dánsku. V neposlední řadě proto, že to byla menšina těch, kteří měli před zasedáním OSN definici uprchlíka. Zároveň panovala obecná shoda, že naše (nás Dánů) zodpovědnost byla, abychom jim pomohli“ (Fenger-Grøndahl 2006, 21).

Proto se po konferenci v Ženevě „konané UNHCR ... 29. července 1992 Dánsko rozhodlo splnit požadavek UNHCR na přijetí uprchlíků ze zdevastované bývalé Jugoslávie a přiznat jim ‚dočasnou ochranu‘ na kolektivním základu“ (Kjær 1998, 7). „Nicméně, na rozdíl od většiny evropských zemí byla dánská protektivní opatření regulována *zvláštními právními předpisy*, zákonem č. 933 z 28. listopadu 1992, obsahujícím ‚dočasné povolení k pobytu pro jisté osoby z bývalé Jugoslávie‘⁸¹ atp.“ (ibid., Kol. 1994, 35; Fenger-Grøndahl

⁸¹ „Temporary Residence Permit for Certain Persons from the former Yugoslavia“ neboli „Midlertidig Opholdstilladelse til Visse Personer fra tidligere Jugoslavien“.

2006, 21). Šlo o tzv. jugoslávský zákon⁸² (Kjær 1998) nebo „Særloven“, kde byli příchozí označováni jako „§ 15 refugees“ (uprchlíci paragrafu 15).

Zákon byl platný na dva roky, po kterých by se noví obyvatelé „měli vrátit zpět do bývalé Jugoslávie, pokud to podmínky umožní“ (Kol. 1994, 50). Během svého pobytu v Dánsku nesmí pracovat, stěhovat se do vlastních domovů ani posílat děti do škol (Fenger-Grøndahl 2006, 21). Důvodem tohoto nařízení bylo, „že tyto osoby se během svého pobytu v Dánsku nesmí začlenit do dánské společnosti“ (Kol. 1994, 50). „*Neintegrace*“ byla považována za logický důsledek dočasnosti pobytu“ (Kjær 1998, 42). Uprchlíci se pouze mohli „učit dánsky na konverzační úrovni“ (Fenger-Grøndahl 2006, 21). Většina dánských odborníků se stavěla ke kontroverznímu zákonu negativně. Jeho hlavním účelem bylo překání doby do provedení repatriace. Ve srovnání s regulárními uprchlíky v Dánsku měli Bosňané znevýhodněnou pozici „s ohledem na právo rodinné reunifikace, sociálních benefitů, usazení a bydlení, přístupu na trh práce, vzdělání atd.“ (Kjær 1998, 8–9). Dle Madsena často rok odchodu z BiH nekorespondoval s rokem příchodu do Dánska (1995, 24). Tento poznatek podporují též výsledky mého výzkumu, kdy druhou zemí (před příchodem do Dánska) je většinou Chorvatsko či Německo. Také proto byla v červnu 1993 zavedena vízová povinnost pro všechny osoby z BiH (Kjær 1998, 22).

Kromě distribuce uprchlíků mezi evropské státy se ustavil taktéž skandinávský experiment „sdílení zátěže“ se Švédskem a na počátku i s Norskem, který měl pomáhat zvládat a kontrolovat jednotlivé přílivy uprchlíků. „Ze systému vyplývalo otevření kanceláře v Záhřebu“, která udělovala víza a starala se o transport do Dánska na státní náklady (Kjær 1998, 23–26). Tudíž bylo v dubnu 1994 v Dánsku 18 087 uprchlíků z BiH a dalších 3836 registrovaných občanů z bývalé Jugoslávie (Kol. 1994, 40–41).

4.3.2.2 „Selvaktivering“

Nový zákon tedy přinesl práva pro uprchlíky, ale povinnosti byly též jeho významnou součástí. Jednou z nich byla „selvaktivering“ (sebeaktivizace) (Kjær 1998) neboli „aktiveringsmodellen“ (aktivizující model) (Kol. 1994) v ubytovacích centrech. Zjednodušeně, hlavní zásadou bylo, „že každý obyvatel centra musí přijmout zodpovědnost za svůj tamější život a hrát v něm aktivní roli“ (ibid., 51). Kjær zdůrazňuje element participace, reprezentovaný v sociálních a kulturních aktivitách (1998, 27). Nepoměr byl zmiňován především Pedersenem, který podotýká, že aktivity neodpovídaly životní realitě – kontakt s Dány byl minimální (1999, 11).

⁸² *Jugoslaverloven* obsahoval tři typy povolení k pobytu, více v *Bosniske Krigsflygtninge i Danmark 1994*; Kjær 1998.

Integrace ani v tomto modelu přítomna nebyla. „Uprchlíci § 15“ neměli právo na placený či neplacený pracovní poměr, ale měli „*povinnost* se účastnit aktivit center“ (Kjær 1998, 32). Situaci vystihuje reakce muže z BiH, který byl vyzván k tomu, aby vymyslel nové návrhy na budoucí aktivity. Vyjádřil se: „Dejte mně a mé rodině místo pro život, mým dětem právo na vzdělání a mně právo hledat si práci – a potom budu dbát na svou aktivitu“ (Pedersen 1999, 18). Ještě jednou okolností, která situaci neusnadňovala, byla informovanost a povědomí Bosňanů⁸³. Z kontaktů s příbuznými a přáteli přijatými v centrech jiných evropských zemí měli své podmínky s čím porovnat – ve Švédsku dostali uprchlíci z BiH povolení k azylu okamžitě a v komparativním náhledu byli oproti uprchlíkům v Dánsku v mnohem lepší pozici (ibid.). Jednou z častých připomínek života v centrech byla u respondentů absolutní nemožnost vlastní kontroly nad časem, místem a mobilitou – nad svým osudem. Časté bylo stěhování z jednoho centra do druhého, řízené úřady. Někdy byly „potížisté“ personálem DRK přemístěni „za trest“ (Grünenberg 2006, 73).

4.3.2.3 Debata o povolení k azylu

Během roku 1994 válka pokračovala a Folketinget začínal být pod stále větším tlakem – provizorní řešení pobytu vyžadovalo další kroky. Bosenská otázka rozdělila politickou scénu na dva celky. „Horká debata o postavení cizinců v Dánsku“ se stala hlavním tématem druhé poloviny roku (ibid.). V publikaci *Tragovi o nama* popisuje migrant chaotické období jako pro uprchlíky velmi nepříjemné s pocitem, že se „malá země zalekla“ (Tašić 2010, 14)⁸⁴.

Sociální demokraté tvrdili, že Dánsko není připravené přijmout tak obrovský počet imigrantů. Média stála na straně uprchlíků a vzkázala parlamentu, že vyvolává xenofobii. Předseda INDSAM (Asociace etnických menšin – již neexistující zastřešující organizace pro uprchlíky a imigranty) podpořil stanovisko médií a vyjádřil se, že snaha o multietnickou společnost je takto poškozována a může vyvolat hostilitu majority (Pedersen 1999, 268). Další událostí byla tzv. „vzpoura starostů“. Koncem listopadu 1994 starostové několika obcí vystoupili s prohlášením, že nejsou schopni zvládnout více imigrantů (Pedersen 1999, 270).

Následně se zvedl příliv příbuzných témat, diskutována byla nezaměstnanost turecké menšiny, sumy vynaložené na uprchlíky (přes 1 miliardu eur) (ibid., 271), potíže s oblastmi s hustým osídlením imigrantů (zvláště vyzdvihoval Gellerup) a další. Bosenské řešení bylo opět odloženo. Na všeobecný popud otiskl *Ekstra Bladet* článek, ve kterém konstatoval, že

⁸³ Komparace situace ve skandinávských státech dle Berg je následující: „Bosňané, kteří přišli do Dánska v roce 1993, byli umístěni v přijímacích střediscích bez nároku na výuku v dánském jazyce, školní docházku nebo jiné kvalifikační programy. Ti, kteří přišli do Švédska a byli na stejném místě, ubytovali se ve švédských obcích, výuka probíhala ve švédském jazyce a měli možnost najít si placené zaměstnání. Situace v Norsku byla podobná Švédsku – s jednou důležitou výjimkou: pobyt v Norsku byl dočasný. Poté, co bylo zdůrazněno, že návrat do Bosny by byl dobrovolný, finský postoj byl prakticky totožný se švédským“ (2002, 55).

⁸⁴ „To je bio neugodan period: Niko nema pravo na rad, djeca ne mogu u danske škole, smještaj kojekakav u azilantskim centima Crvenog krsta, bez ikakvih integracionih poduhvata u ovdasnje društvo“ (Tašić 2010, 14).

„Bosňané, kteří byli vystaveni brutální válce, jsou teď obětmi machinací domácí politiky“ (ibid., 272). U Fenger-Grøndahl nacházíme zmínku, že tisíce z nich byly psychicky poznamenány roky čekání (2006, 21–23). Politiken dodává, že rezidenční sociální problémy v Kodani a Aarhusu „neměly nic společného s faktem, že 18 000 Bosňanů zde (v Dánsku) žilo v centrech, kde měli méně místa než v našich (dánských) věznicích“ (Pedersen 1999, 281).

4.3.2.4 Změna v přístupu

Nicméně vývoj roku 1994 i přes nekonečné diskuse směřoval k nutnosti pomoci uprchlíkům. Postoj DRK se také trochu změnil, kontakt s dánským prostředím o trochu narostl, dánština se vyučovala o něco více, a i když oficiálně byly přípravy k návratu stále aktuální (Kjær 1998, 35), vize návratu se zdála čím dál víc nerealistická (Fenger-Grøndahl 2006). Pedersen přiznává, že „bylo utopické si představovat, že by mohli (bosenští uprchlíci) pokračovat ve svých předchozích životech“ (1999, 16).

Následující rok přinesl změnu. Parlament schválil návrh o azylovém povolení a povolení k pobytu. „Na základě technických a administrativních pokynů v roce 1995 zpracovala imigrační služba celkem 16 261 žádostí o azyl válečných uprchlíků z BiH s tímto výsledkem: 4206 osob bylo uznáno podle Úmluvy (Ženevské) o uprchlících, zatímco 11 871 osobám bylo vydáno povolení k pobytu jako de facto-uprchlíků...“ uzavírá Kjær (1998, 51). Povolení byla udělena ve třech skupinách: a) etnické čistky b) vojenská služba, c) smíšená manželství (ibid.).

Uprchlíká komunita do roku 1995 byla navenek prezentována jako jednotná a uzavřená skupina, která se, jak přišla, opět odstěhuje zpět; ve skutečnosti byla mimořádně heterogenní a plná socio-kulturních rozdílností. Vznik rozporů proto nebyl ojedinělý. Grünenberg zmiňuje respondentku Jasnu, jež se vyjádřila, že „nejhorším pocitem bylo cítit se izolován mezi lidmi, ke kterým jsi měl patřit ... Nikdy v životě jsem neměla takový pocit osamění! Někdy jsem měla chuť opustit tábor a zaklepat na jakékoliv dveře (ve vesnici)“ (2006, 70). Další rozdíly vyplývaly z rozdílu město–vesnice, ze smíšených manželství, multietnických rodin – a někdy se stávaly nepřekonatelnými. Zvláště v průběhu zvrátů, které se v domovské zemi odehrávaly, bylo cítit napětí⁸⁵, vznikající de facto odrazem z mateřského státu. Podle Grünenberg se uprchlická generace rodičů „snažila ,najít si svou cestu‘ v Dánsku, zároveň se nevzdávala snu o potenciálním návratu někdy v budoucnu...“ (141, 2006).

⁸⁵ Do mezilidských vztahů se okamžitě promítá. Např. kvůli většinové populaci muslimů v táborech se komunikace s nemuslimy úplně eliminuje, či naopak vzniká soudržnost – např. kvůli dohodě o kooperaci Muslimů a Chorvatů v BiH (Grünenberg 2006, 82–90). Toto můžeme považovat za příklad vlivu „velkých dějin“ na každodenní život jednotlivce.

Další vývoj situace uprchlíků se jevil přirozeněji. Po v průměru po třech letech⁸⁶ bydlení v uprchlických táborech (vesničkách) jim byla nabídnuta pomoc od DFH v hledání vlastního ubytování. Většina se vystěhovala do obytných komplexů, pokoušela se najít si práci⁸⁷ (převážně manuální) a u mnohých rodin docházelo k přehodnocování genderových rolí. Těžkým úkolem pro některé zůstávalo smířit se s (občasně antagonickým) označením „dijaspora“ mezi příbuznými a přáteli zpět v BiH. Adaptaci na nové prostředí je možné u uprchlíků pozorovat v latentní podobě již v průběhu pobytu v azylových centrech, přestože se někdy k tomuto vyjadřují jako k období „vakua“, a jejich percepce nového života začíná až s obdržením nového statusu či s přestěhováním.

4.3.3 Uprchlíci z Kosova

Z. Odstrčilová uvádí, že v první polovině 90. let „vo všeobecnosti Albánci z Albánska odcházeli za prací nejčastěji do Grécka a Talianska, Albánci z Kosova nejčastěji do Dánska, Chorvátska, Německa, Švajčiarska, Švédska, Talianska a z části aj do Nórska. Albánci z Macedónska do Dánska, Německa, Rakúska, Slovinska, Švajčiarska, Talianska“ (2005, 237). To znamená, že jistá vlna Albánců v Dánsku již sídlila před příchodem uprchlíků z roku 1999.

V dánské veřejnosti během konce 90. let se zopakovala situace z období vypuknutí předešlého balkánského konfliktu. Celkově se skeptická atmosféra z imigrantů a uprchlíků neproměnila, dokonce vzrostla vlna netolerance, ale lidé potom, co na svých obrazovkách viděli kosovské utrpení, s uprchlíky soucítili (Fenger-Grøndahl 2006, 29–30). Na počátku léta 1999 „bylo celkově evakuováno 82 203 uprchlíků ze severní části Makedonie do evropských zemí, USA nebo Austrálie“ (Kol. 1999, 20). Byli zařazeni pod ochranu UNHCR. Mnoho z nich mělo vazby na různé státy díky rodinným příslušníkům a přátelům tam žijícím, ale mnoho také nemělo kam dále z Makedonie jít.

Oproti nepředvídanému příchodu Bosňanů na počátku 90. let, v dubnu 1999 přijal Folketinget „Kosovonødloven“ (kosovský zákon) pro příjem 1500 Albánců z Kosova, předtím, než uprchlíci přišli (Fenger-Grøndahl 2006, 30), podmínky byly naplánovány dopředu. UNHCR nakonec rozhodl zvýšit počet na 3000 (ibid.). Přechodný pobyt bylo možné opakovaně prodloužit každých šest měsíců (U.S. Committee for Refugees).

Již v dubnu do Dánska dorazila první vlna (Kol. 1999; Fenger-Grøndahl 2006, 30) z makedonského uprchlického tábora (Stenkovec I, II). DFH efektivně a rychle připravila 12 center, kde mohli být uprchlíci ubytováni (Kol. 1999, 9), jeden z prvních byl např. vytvořen

⁸⁶ Podle vedení uprchlického tábora v Jellingu se v dnešní době se pohybuje vyřízení žádosti a pobyt v azylovém centru od 11 měsíců (ideální případ) po 15 let.

⁸⁷ Pro mnohé je důležité nebýt situován ve veřejném diskurzu do kategorie „příživník systému“, z velké části také kvůli dětem a jejich reputaci v kolektivu, škole... Mnozí naopak rádi využívají výhod systému.

z kasáren ve městě Randers. Během velmi krátké doby se shromáždilo obrovské množství oblečení, nábytku a hraček – dobrá vůle se rozšířila po celé zemi⁸⁸ (Kol. 1999, 7). V publikaci *Verden kom til Danmark* se spekuluje, zdali sympatie k uprchlíkům z Kosova vzrostly z toho důvodu, že Albánci byli vnímáni více „evropsky“, či kvůli prohlášení vlády, že se do Kosova vrátí, jak jen to bude možné (Fenger-Grøndahl 2006, 30–32). Je namístě zmínit, že „na rozdíl od bosenských uprchlíků mohou absolvovat školení a jsou jim nabízeny určité typy prací“ (ibid., 30). Některé zdroje dokonce uvádějí, že uprchlíci z Kosova jsou na tom příznivěji než „obyčejní“ uprchlíci – děti mají k dispozici vybavená hřiště, starší děti mohou být vyučovány ve svém mateřském jazyce, dospělí se mohou přihlásit do placených zaměstnání (Kol. 1999, 8–9). Přesto, jak je uvedeno u Fenger-Grøndahl, „důraz zůstával stejně na úrovni repatriace – tedy na návratu do domovské země“ (2006, 30). Adaptace těchto osob do nové společnosti po přestěhování do nových domovů probíhala podobně jako u předešlého případu uprchlíků z BiH.

4.3.4 Randers – město, kde se uprchlíci prolínají

Randers je město výjimečné tím, že zde v průběhu konfliktu v Jugoslávii byli usazováni nejprve uprchlíci z BiH a o několik let později také z Kosova. Uprchlícké tábory se odlišovaly, stejně jako jejich repatriční výsledky. Uprchlíci z Bosny a Hercegoviny bydleli v narychlo postaveném objektu v centru a okolí města. Albánci z Kosova v kasárnách za městem.

Komuna⁸⁹ zvolila podobný přístup k oběma skupinám, jelikož jejich členové byli užiteční a přínosní. V dnešní době tu tedy najdeme obě dvě integrované komunity. Espersen zmiňuje, že jsou v procesu plné akulturace (jako příklad dává dodržování dánských Vánoc a vyvěšování dánských vlajek v den narozenin⁹⁰) (2011, 110). Krom toho Albánci i Bosňáci spolu slaví bajram a další náboženské svátky, je zde vidět mezietnická spolupráce, která (pokud není promována jako multietnická) nemá v Dánsku výrazově až tak patrné obdoby. V roce 2011 vlastní asi 400 zdejších Bosňanů – z celkové tisícové populace – dánské občanství (Espersen 2011, 107–108).

4.4 Brain drain/brain gain

„Co do velikosti a struktury vzdělávání na poli mezinárodní migrace, podstatné množství důkazů nás vede k myšlence, že brain drain je o mnoho extenzivnější, než byl před dvěma nebo třemi dekádami“ (Özden 2006, 152). „Negativní dopad brain drainu na vývoj zdrojových států byl všeobecně přijat jako získaná moudrost,“ dodává Özden (2006, 201).

⁸⁸ Někdy je vlna spříznění přirovnávána k maďarskému případu roku 1956.

⁸⁹ Město, obec – dánsky „kommune“.

⁹⁰ Dánská vlajka je pro Dány symbolem hrdosti ke své státní příslušnosti. Je symbolem oslav – i narozeninových. Dánská vlajka podle pověsti spadla z nebes a Dánové díky ní zázrakem vyhráli beznadějnou bitvu; je etnocentricky považována za první vlajku na světě vůbec.

Tato tendence očividně vede ke globální nerovnosti – brain drain pro jedny může být brain gain pro druhé.

V současné době, řekněme od 2. pol. 90. let, se i u migrantů ze širšího prostoru Balkánu častěji setkáváme s migracemi způsobenými „odlivem mozků“ do prostoru Skandinávie. Vzhledem k velkému množství a dostupnosti bilaterálních, multilaterálních a jiných dohod mezi univerzitami a dalšími studentskými programy mobilit se do Dánska na magisterská i doktorská studia dostávají hlavně studenti z Bulharska, Rumunska, Srbska, Slovinska, Makedonie. Toto můžeme také posoudit díky interním údajům o participantech školy LærDansk⁹¹, která je státně řízena a jejíž pobočky existují ve všech větších městech v Dánsku. Krom toho jsou její hodiny bezplatné. Vzhledem k tomu, že se ani studium na VŠ neplatí, přitahuje země stále větší množství mezinárodních studentů. V ohledu na vysokou životní úroveň může být i tzv. „asimilační“ strategie státu „přitažlivá pro migranty, kteří v cílové zemi hodlají již setrvat“ (Uherek 2003, 212). A také pro lepší orientaci (přesto, že mnoho studijních programů je zajištěno v angličtině – zvláště většina magisterských) v kulturním prostředí a pro potřeby integrace využívá mladá inteligence hodin dánštiny hojně.

I já jsem navštěvovala hodiny dánštiny v instituci LærDansk a velmi zajímavá mi připadala povinná četba knih, která je potřebná k přípravě na každou zkoušku. Knihy jsou rozdělené podle úrovně a jsou k zapůjčení v interní knihovně, obsahují jednodušší příběhy. Z drtivé většiny se jedná o hrdiny s nedánským původem, kteří se ocitají v hrozivých situacích. Boj s rasismem, útoky, pokusy o znásilnění aj. jsou hlavními tématy. Je těžké posoudit, zdali se jedná o skrytá upozornění směřovaná na nově příšlé, nebo jde o zaujetí čtenářovy pozornosti prostřednictvím jeho identifikace s hrdinou, či mají úplně jiný záměr. Osobně si nemyslím, že se jedná o náhodu, rozhodně tento postřeh vypovídá o jistém postoji většinové společnosti.

⁹¹ Učí se nejen jazykové osnovy, ale skrze jazyk také realie země. Kulturní, ekonomické, právní kapitoly, normy a hodnoty společnosti jsou nastíněny v rámci čerpání lexika a syntaxe. V přílohách tabulka (č. 16).

5 Reemigrace – tematika „povratníků“

5.1 Gastarbeiteři

Jak popisují Fňukal, Šrubař a Toušek, během druhé poloviny 70. let 20. století mírně stoupily reemigrační proudy v důsledku snížení množství pracovních míst (2007, 4). Ojedinele se vraceli pracovní migranti i později, avšak většinou se chtěli definitivně vrátit až „na dožití“. Jejich potomci se silnými vazbami na zemi, kde prožili velikou část života, zůstávali a tvořili novou generaci, jež se už výrazně názorově a postojově odlišovala od svých rodičů⁹². Přesto návraty nebyly tak samozřejmé, jak se mohlo zdát. Podle Schierupa, Alunda bylo velmi těžké si najít práci v domovské zemi, např. po 10–15 letech mají migranti větší nároky a požadavky (lepší to mají ti, kteří aktivně udržují vztahy (ekonomické, sociální) v průběhu svého zahraničního pobytu nebo jsou tzv. v mobilitě). Jiní mají pocit, že si musí naspořit takový finanční obnos, jenž by jim zajistil, aby v budoucnu nestrádali. Nicméně skoro celá starší generace návrat odkládá (ibid., 49). V Dánsku je navíc situace komplexnější než ve Švédsku a je zde daleko méně přesvědčených „povratníků“ (ibid., 183).

5.2 Uprchlíci

Obecně se dá říci, že v hostitelských zemích, které přijaly velké množství bosenských uprchlíků (zvl. Německo, Švýcarsko), byla výzva k repatriaci naléhavá. Ke konci roku 1995 populace uprchlíků dosahovala cca 1 milionu osob, z čehož se odhaduje, že jen „336 000 (osob) se do července 1999 navrátilo, z toho skoro polovina díky německému ‚Vládnímu asistovanému programu návratu‘ (Government Assisted Return Programme – GARP)“ (Al-Ali, Black, Koser 2001, 617). Do roku 2000 se do Kosova podle OSN navrátilo 850 000 kosovských Albánců (jen v uvedeném roce se za pomoci repatriačního hnutí podařilo 82 000 osobám reemigrovat, z čehož přes 73 000 migrovalo dobrovolně a 9000 bylo nuceně vráceno) (Policy paper on the repatriation of Kosovar Albanians 2000, 1).

5.2.1 Repatriace občanů BiH

Přes povolení k pobytu, které Dánsko občanům BiH udělilo, iniciativy vyzývající k návratu přetrvávaly. DFH zorganizovala program pro individuální asistenci k repatriaci, jenž zájemcům poskytoval finanční podporu a poradenskou činnost.

Přítěžující okolností bylo, že „všichni, kteří si přáli vrátit se do BiH, se museli potýkat s nedostatkem pracovních i ubytovacích míst“ (Frederiksen 1995, 7). Frederiksen také uvádí, že po několika letech strávených v Dánsku se děti uprchlíků „cítí více spjatý s Dánskem než

⁹² U Vlachů se ale objevili tací, kteří pociťovali vzrůstající netoleranci, nebyli lokálně identifikováni (jako jejich otcové, kteří se mnohdy zapojovali do pracovních kolektivních odborů), a dokonce „90 % těchto mladých lidí se vyjádřilo, že mají definitivní plán vrátit se do Jugoslávie“ (Schierup, Alund 1986, 183).

s domovskou zemí“ (ibid.). Během tohoto období byl prováděn výzkum, který ukázal, že „vůle k návratu roste s věkem ... a klesá s vyšším vzděláním“⁹³ (Madsen 1995, 3).

Důvody pro setrvání byly hlavně „nucené“, respondenti často uvádějí, že se nemohou vrátit, „pročež jiné etnické skupiny obsadily místo jejich původního bydliště“⁹⁴ (Madsen 1995, 5) – migranti by se cítili cizinci i ve své zemi – nebo se nechtějí vrátit kvůli rodinné reunifikaci. Po odjezdu do BiH bylo možné přehodnotit rozhodnutí do tří měsíců od vystěhování a vrátit se do Dánska (Madsen 1995, 11).

Celkové výsledky jsou následující: podle DFH se pouze cca 800 osob do roku 1997 opravdu registrovaně navrátilo zpět (Kjær 1998, 43). Např. v celém městěčku Randers si repatriaci zvolily tři osoby⁹⁵. 30 % repatriovaných lituje tohoto rozhodnutí a jsou nespokojeni, 30 % je spokojeno a dalším 30 % se nepodařilo vrátit (Madsen 1995). Kromě odchodu domů „od léta 1994 do března 1998 emigrovalo 1070 bosenských uprchlíků do třetích států“ (Frederiksen 1995, 6).

5.2.2 Repatriace Albánců z Kosova

Dánská politika po neúspěších v repatriaci s předešlými uprchlíky musela změnit strategii. Byl vytvořen systém mnohem explicitnějších dotací, tudíž „plán pobytu kosovských Albánců v Dánsku, jenž neměl mít dlouhého trvání, byl alespoň z větší části realizován“ (Fenger-Grøndahl 2006, 32). Již během roku 1999 se někteří vrátili. „Repatrieringsstøtte“⁹⁶ byla definována částkou 18 000 DKK pro dospělou osobu a 6000 DKK pro dítě. Tento model byl dále uveden a používán dalšími evropskými zeměmi (ibid.). Pravidlo možnosti „reklamace“ jako u uprchlíků z BiH změněno nebylo, avšak bylo využíváno jen minimálně.

V roce 2000 bylo také v některých případech zaznamenáno odmítnutí prodloužení pobytu úřady nebo jejich nátlak na návrat osob s psychickými poruchami (což způsobilo konflikt a kritiku ze strany OSN a UNMIK⁹⁷) (ibid.). Nešťastnou konsekvencí také bylo, že „mezi 80 a 90 procenty z přibližně 1500 dětí byly nalezeny těžké psychické poruchy. Situace je vysoce znepokojující“ (Kol. 1999, 16). Přes to všechno bylo „v roce 1999 repatriováno 1262 občanů Kosova ... pomocí organizovaných programů“ (U.S. Committee for Refugees).

⁹³ Dále že „pracovníci jsou připravenější k návratu ... hlavní část – 75 % repatriovaných – byli nízko a vysoko kvalifikovaní pracovníci“. Zvláště pokud migranti setrvávají déle než jeden a zvláště déle než dva roky, pravděpodobnost návratu se markantně snižuje (Madsen 1995, 4).

⁹⁴ Mnoho rodin uvádělo, že místo bývalého bydliště se nachází po Daytonské dohodě na území Republiky Srbské („Da de dér tilhører en minoritet, betyder det, at de ikke hidtil har haft mulighed for at vende tilbage til deres hjem“) (Frederiksen, 1995, 6).

⁹⁵ Espersen 2011, 105.

⁹⁶ Repatriční pomoc, cca 63 000 CZK/dospělý, 21 000 CZK/dítě.

⁹⁷ United Nations Mission in Kosovo (UNMIK) – mise Spojených národů v Kosovu.

7 Integrace, akulturace, asimilace

Již bylo zdůrazněno, že národní stát tvoří jisté myšlené bariéry mezi „svými“ občany a „druhými“ občany. Čapo-Žmegač popisuje stav, kdy jsou migranti outsiders v místě nového pobytu kvůli např. jinému občanství. Zároveň se „však ve všech ostatních aspektech stali na nějaký způsob insidery – lidmi zevnitř – ve smyslu občanských, sociálních a ekonomických práv, kterým se těší díky dlouhodobému pobytu, participací ve vzdělávání a ve společenském životě země, v níž bydlí“ (2005, 24). Přesto i po přesunu do jiného státu si tyto osoby zachovávají společné rysy s domovskou zemí. L. Šatava konstatuje, že těmito rysy jsou „etnické povědomí a etnonymum, společný jazyk, kultura, způsob života, psychické, antropologicko-rasové a další rysy. Avšak tyto jevy etnické specifičnosti jsou brzy ovlivňovány usazením v novém prostředí, v jiné společenské, politické a ekonomické formaci“ (1989, 61). Je ale pravdou, že jim každodenní kontakt s děním v mateřské zemi uniká, tzv. ztrácí nit. Naopak se ale s markantní změnou v domovské zemi může daná okolnost promítnout i do diaspory (např. vlašská komunita v Dánsku prodělala s dezintegrací Jugoslávie silnou transformaci v kolektivní identitě).

Po počáteční adaptaci, která u pracovních migrantů probíhala daleko intenzivněji než u uprchlíků 90. let, spojené s učením jazyka, se migranti také zapojovali do společnosti, jejích institucionálních sfér. Dochází ke „sžívání vystěhovalců“¹⁰¹ s novým prostředím. Formy akulturace se u každé migrační vlny a také v rámci jejích skupin odlišují.

7.1 Otázka školství, přechod do pracovního procesu, profesní situace a zaměstnanost

Dánský školský systém počíná svou povinnou částí, do které dítě nastupuje ve věku šesti nebo sedmi let, od kdy dosažení základního vzdělání trvá devět let (*Folkeskolen*). Děti poté mají možnost si prodloužit ZŠ ještě o jeden rok, kde se profilují, říká se mu 10. třída (*grade 10 i folkeskolen*). Po tomto období si mohou zvolit střední školu (gymnázium, obecnou střední školu), nebo se vydat na odborné učiliště¹⁰². Mohou také školský systém opustit ve věku 16 let. Vzdělání, které je zakončeno potvrzením/kvalifikací (*erhvervskompetencegivende uddannelse*), se definuje jako dokončené odborné vzdělání (čtyřleté) nebo teoretické (VOŠ, VŠ, dvouleté až šestileté) (Jakobsen, Smith 2003, 13). „Mladí imigranti z bývalé Jugoslávie preferují odborné vzdělání před teoretickým“ (ibid.¹⁰³, 14).

¹⁰¹ Termín L. Šatavy (1989).

¹⁰² Před začátkem studia na VŠ je možné strávit určité období (až 1 rok) v tzv. *folkhøjskole* – speciálním skandinávském typu školy, která se platí a funguje de facto jako internát. Je založena na výuce N. F. S. Grundtviga.

¹⁰³ V tomto výzkumu Jakobsena, Smithe je 22 % z dotázaných muslimů (2003).

V bývalé Jugoslávii byl dáván na výzkum vývoje dětí nové generace v zahraničí velký důraz. Po několika projektech odborníci došli k závěru, že se děti nevyvíjejí ideálně. Např. Fulgosi a kol. docházejí k závěru, že „...dětí našich (jugoslávských) pracovníků v Německu nevyrůstají v prostředí, které optimalizuje rozvoj jejich kognitivních funkcí. Zejména se to projevuje v sémanticko-symbolických funkcích. Toto prostředí kromě toho přispívá k rozvoji neurotismu a emoční nestability, brání dalšímu rozvoji jejich sociability“ (1985, 12). Také se zjišťuje, že jejich „společensky žádoucí vlastnosti“ jsou průměrně horší než u dětí z rodin, které nemigrují (ibid.). Výrazně se u nich ztrácí přehled o jugoslávských realitách a kulturních elementech, jazyk a kultura přijímací země se nachází v interferenci (Jukić 1985, 15). Také původně mateřský jazyk se uskromňuje v upotřebě lexika na určitá témata (domov) – je limitován, a písemný projev je dokonce velmi chudý (Pavlinić-Wolf, Anić, Ivezić 1985, 37). Vzniká dilema identity a „migračních kvalit“ – děti vzdorují návratu, zároveň ani nepřijímají cílovou zemi (Milojević 1985, 53). Stát, který v určité době ještě věřil v návrat pracovních migrantů s rodinami, se velmi snažil o řešení této situace a poskytoval různé alternativy.

Už bylo řečeno, že Dánsko má potíže s přechodem dětí migrantů do pracovního procesu. Rozhodně je u nich méně pravděpodobné, že získají kvalifikaci, lhůta při čekání na první práci je delší a zároveň v ní setrvávají kratší dobu a jejich platy jsou menší než u jejich dánských protějšků (v roce 1997) (Coleman 1999, 30). Vážná diskuse se rozpoutala okolo mezigenerační transmise (v jisté periodě se očekávalo, že nová mladá generace bude následovat své rodiče). Výsledky z roku 2003 nás přivádějí ke zjištění, že se tomu tak opravdu děje zvláště u mužských potomků, ale záleží na dalších rozhodujících faktorech, jako je znalost dánského jazyka, vlastní iniciativa ve vzdělávání, rodinný vliv a sňatky (Jakobsen, Smith 2003, 1). Automatické zařazení do znevýhodněné pozice neplatí. Podle Song dosahují někteří (z druhé generace) socio-ekonomického úspěchu s uchováním silných etnických vazeb, někteří se však asimilují se subkulturami s limitovaným sociálním kapitálem a mobilitou (Song 2003, 105).

Levitt navazuje svým názorem, že souhlasí s teorií „nenásledování stejných stop po rodičích“, ale zároveň tvrdí, že bychom „neměli zanedbat silný možný vliv výchovy v transnacionálním sociálním prostoru“ (2009, 1226). Na děti působí „osoby, předměty, postupy a know-how z původních domovů rodičů“ (ibid., 1225).

Nová generace s jugoslávskými kořeny má lepší status než ta, která jí předcházela, ovládá jazyk(y) a je dobře zaměstnána (dětí „šplhají“ po profesních žebříčcích, Juul 2011, 239), zdá se. Jaký to má vliv na identitu, je věc druhá.

Je zvláštní, že v průzkumu z roku 2004 o druhé generaci se mezi Turky a Pákistánci už ex-Jugoslávci nevyskytují¹⁰⁴ (Pedersen, Smith 2001 a obdobně Heath, Rothon, Kilpi 2008). Jugoslávským imigrantům ve Švédsku se daří v hledání prestižního zaměstnání v terciárním sektoru daleko lépe než např. jejich protějšků v Rakousku (Kogan 2003, 617). Navíc si hledají povolání podobná těm, jaká měli v předešlé době – snaží se být konkurencí pro nativní populaci (ibid.). V Dánsku pozorujeme podobný trend.

Další nezodpovězenou otázkou je, zdali se „ne-Dán“ může se svým znevýhodněným postavením „vypracovat“ (ted’ zahrnujeme i první, i druhou generaci). Jeppesen uvádí, že s pragmatickým přístupem jedince to možné je, příkladem jsou mladí Pákistánci, „již dosáhli úspěchu ve zlepšování svých profesních možností“ (1990, 8). Vysvětlením může být striktní udržování své kultury a na první pohled odlišný vzhled – jednoduše se Dány být nesnaží.

Někteří odborníci tvrdí, že v Dánsku je u imigrantů jedna z nejmenších sociálních mobilit vůbec. Mnoho imigrantů a uprchlíků je nezaměstnáno nebo zaměstnanecky podhodnoceno a nedoceno (Grünenberg 2006, 13). Při mém výzkumu jedna respondentka uvedla, že její rodiče s vysokoškolskými diplomy z BiH se v Dánsku živí v úplně nerelevantních, podhodnocených sférách. Tato odpověď se vyskytovala často, avšak jiní, pokud nebyli nezaměstnaní, byli spokojeni s podobnými pozicemi jako ve svém předešlém bydlišti.

Ještě na přelomu 80. a 90. let byla situace vyhrcořenější, potomci jugoslávských pracovních migrantů po celé Evropě měli obavy ze situace na trhu práce. Věřili, že jako cizinci budou ze svých pracovních míst vyhozeni mezi prvními¹⁰⁵ (Schierup, Alund 1986, 173).

Přes všechny tyto zmínky jsou i v dnešní době imigranti v Dánsku „proporčně mnohem více ovlivněni nezaměstnaností“ a „čísla jsou výrazně vyšší než u většinové dánské populace“ (Grünenberg 2006, 13). Výpověď respondenta č. 1 zněla: „Dobio sam otkaz, imam veće kompetencije od drugih Danaca koji tamo rade, ali ja sam dobio otkaz zato što sam stranac.“¹⁰⁶ Během mého půlročního výzkumu se dokonce dva další respondenti stali nadbytečnými. Tuto praktiku zmiňuje ve své práci i Jeppesen, kde se tak děje, přestože „ani jednou nebyli nemocní“ (1989, 162).

¹⁰⁴ Podobný trend je v novějších publikacích zjevný, pravděpodobně jde o přijetí této menšiny jako bezproblémově integrované.

¹⁰⁵ Dále také „...většina z mladých respondentů má zkušenosti s osamělostí, odcizením, kulturním odcizením, odcizením mentality, s nedostatkem přátelských vztahů mezi většinovým obyvatelstvem. Více než polovina prohlašuje, že tyto problémy zažili sami. 85 procent z dotázaných hodlá požádat o občanství v přistěhovalecké zemi, kde žijí. Většina se plánuje vrátit do Jugoslávie nadobro“ (Schierup, Alund 1986, 173).

¹⁰⁶ „Vyhodili mě, mám větší kompetence než ostatní Dánové, kteří tam pracují, ale mě vyhodili protože jsem cizinec.“

Nicméně být zaměstnán, ač ne na v dánské společnosti exkluzivním místě, je jednou z cest, jak být oficiálně přijat, cítit se včleněn do většinové společnosti, a hraje to důležitou roli (v tomto případě v dalším životě uprchlických rodin) (Grünenberg 2006, 118). Jedinci ze starší generace imigrantů z bývalé Jugoslávie jsou často velmi nemocní a nastupují do předčasného důchodu (jak gastarbeiteři kvůli svému pracovnímu nasazení ve velmi těžkých podmínkách, tak i uprchlíci kvůli traumatům a zraněním z války).

7.2 Jazykové atributy

U samotných migrantů je přízvuk u dánštiny patrný. Pokud mluví svým rodným jazykem (L1), používají přebrané dánské výrazy, popř. u názvů neberou zřetel na dánskou výslovnost¹⁰⁷. Druhá „jugoslávská“ generace pracovních migrantů má podle výzkumu z roku 1989 nejlepší výsledky ve znalosti jazyka spolu s Pákistánci (perfektní dánštinu má cca 85 %) (Jeppesen 1989)¹⁰⁸. Také jich nejvíce (30 %) mluví na své potomky dánsky, jazyk většiny se používá i v konverzaci se sourozenci či partnerem, pouze s rodiči se potomci omezují na používání rodného jazyka (ibid.). V rodném jazyce druhá generace dělá často chyby, není si jistá správným pádem, a tak v některých případech dochází k hovoru jen v pádech prvních.

Podle Kraussovy škály „language shiftu“¹⁰⁹ je tedy možné, že se v dnešní době pohybujeme u gastarbeiterů a jejich potomků na levelu B/C (jazykem mluví většina dospělých, málo dětí nebo žádné / jazykem mluví jen střední věk 40+), u uprchlíků a jejich potomků na levelu A–/B (jazykem mluví všechny generace, většina dětí / jazykem mluví většina dospělých, málo dětí nebo žádné). V těchto případech nejde úplně vymezit přesnou hranici. Jednotlivci, kteří neudržují kontakty ani se svými krajany, ani s jiným zdrojem mateřského jazyka, jsou na tom na rozdíl od svých krajanů, kteří bydlí např. ve větších městech, kde působí jejich komunity, s nimiž se stýkají, v jazykové výbavě hůře. Např. respondent č. 5 již L1 vůbec nepoužívá. Udržuje pouze sociální kontakty v dánštině a angličtině. Jazyku rozumí, ale není schopen se v něm vyjadřovat.

Podle Loeschemova schématu asimilace ve vícegeneračním náhledu je jazykový ohled popisován následně: 1) První generace migrantů ve svém rodném jazyce přemýšlí, používá ho v domácí mluvě. Ve veřejné sféře mluví jazykem majority. 2) První generace v zemi narozená je dvojjazyčná, jazyk původu ustupuje na druhé místo, s rodiči jím však komunikuje. Častá je nespisovná varianta. 3) Druhá v zemi narozená generace ztrácí řeč původu jako řeč mluvenou, svět představ vůbec nemá zabarvení původní země. Původ prarodičů není přítomen ve

¹⁰⁷ Zvl. těžké jsou dánské samohlásky (å, æ, ø, y) – Føtex je vyslovován jako Foteks a podobně.

¹⁰⁸ Jakobsen a Smith uvádějí, že „velmi dobré jazykové znalosti zvyšují pravděpodobnost, že jedinec dokončí nebo se zapíše na kvalifikační vzdělání přibližně o 31 % u tureckých přistěhovalců, o 23 % u pákistánských přistěhovalců a o 41 % u exjugoslávských přistěhovalců“ (2003, 28).

¹⁰⁹ Posunu jazyků – hranice, kdy se původní jazyk přestává používat. In Šatava (2009).

všedním vědomí, vrací se při slavnostních příležitostech. 4) Třetí generace v zemi narozená se stydí za svůj původ nebo jej zapomněla. Na původ se jedinec neodvolává a nemá pro něj význam (Loeschem in Šatava 1989¹¹⁰, 62).

Zkušenost Čapo-Žmegač v chorvatských rodinách v Německu poukazuje na rozdíly v mluvené řeči. Příčinou jsou i rodinné separace a reunifikace (zde vidíme analogii s vlašskou praxí), proto „...děti a rodiče v rámci jedné rodiny hovoří německy a/nebo chorvatsky s různou mírou plynulosti, někteří mluví pouze jedním jazykem, někteří jsou dvojjazyční, někteří mluví lépe německy a trochu chorvatsky, zatímco někteří mluví jen dialektem z oblasti původu, a ne standardním chorvatským jazykem“ (Čapo-Žmegač 2007, 43). Obdobně tomu je i v exjugoslávsko-dánských rodinách; s tím rozdílem, že je tento model generačně posunutý.

Jak připomíná Grbić, jazyk „...není a nemusí být trvalým rysem etnické skupiny ... Existují určité historické situace, kdy se původní jazyk opouští a je nahrazen jiným“ (31). Přístup cílového státu také hraje roli. „„Konkurenceschopnost“ jazyka vůči jiným etnickým vlastnostem závisí na obecných podmínkách, ve kterých daný etnický kolektiv žije. Pokud jsou tyto podmínky příznivé (příklady jsou výborně řešené mezinárodními vztahy v tzv. welfare zemích, jako je např. Finsko), bude etnická skupina méně záviset na jedinečnosti vlastního jazyka, zatímco v obtížných situacích právě naopak...“ (Grbić 1994, 31–32). Svou roli také hraje dominantní jazyk a jazyková prestiž (ibid.).

Vraťme se nazpět do dánského prostoru. Příchozí, kteří umí anglicky, mají v každodenní komunikaci ztíženou situaci. V Dánsku je velice běžné používat angličtinu, velmi rádi jí hovoří generace všech sociálních skupin od nejmladších až po ty nejstarší. Pokus např. v obchodě mluvit dánštinou, která má nedostatky, končí zpravidla tím, že prodavač po jejich vycílení okamžitě „přepne“ do angličtiny.

7.3 Bydlení (integrace, či segregace?)

Dle Z. Uherka je „město jako sídelní typ za standardních podmínek uzpůsobeno k přijímání migračních skupin mnohem lépe než jiné sídelní typy“ (2003, 195). Z toho můžeme usoudit, proč většina migrantů, o kterých zde pojednáváme, žije v malých městech, kde se jejich obyvatelé víceméně znají, že přivyknutí není úplně jednoduché. Grünenberg dodává, že její respondenti si v Dánsku stěžují na města „bez života“ (2006, 136). Do velkých měst jezdí kvůli nákupu a zábavě.

Velký rozdíl v bydlení najdeme v některých případech mezi vlašskou etnickou skupinou a uprchlíky 90. let. Vlaši měli dostatek času na úpravu či výstavbu domů, které se typově

¹¹⁰ Přes kritiku L. Šatavy o zobecnění, schéma velmi dobře odpovídá naší skutečnosti.

nijak neliší od zbytku budov v daném městečku¹¹¹, byl to také jejich záměr. Někteří uprchlíci tohoto také docílili, jiní však bydlí v bytových komplexech či ve státně podporovaných bytech¹¹² s větší denzitou imigrantů. Pokud tedy tak bydlí, často před většinovou společností při optání na místo pobytu referují na blízký obchod, popř. jiný signifikantní objekt¹¹³, podle kterého by se mohli zorientovat. Záměrem je snaha o automatickou neexkluzi v očích majority.

Zajímavý je interiér domů. Juul popisuje jev konzumní společnosti, již dánská realita přináší. Vlaši si ve své domovské vesnici v Srbsku staví ohromné luxusní stavby za účelem vzbuzení obdivu a získání prestiže¹¹⁴. Naopak ale, „aby nedošlo k vyvolání žárlivosti, je velikost a atraktivita srbského domu obvykle neviditelná pro Dány¹¹⁵“ (Juul 2011, 245). Velký televizní set, dům a auto (stejně jako v každé dánské domácnosti) jsou pro mnoho migrantů z bývalé Jugoslávie celkově známkou integrace a participace ve společnosti. Grünberg si u migrantů z BiH všímá, že v domácnosti mají velkou rohovou pohovku, televizi a prosklené vitríny (2006, 139), v mateřské zemi však pompézní stavby nevlastní. Dále Juul zmiňuje, že domy jsou uklizené a jejich obyvatelé v nich nemají „skoro žádné osobní artefakty“ (2011, 246). Grünberg pozoruje podobnou tendenci u Bosňanů. Juul se domnívá, že je to kvůli politické neutralitě (ibid.). Interiér působí poněkud „sterilně“¹¹⁶ (ibid.).

Z mé zkušenosti u muslimských domácností můžeme zaznamenat občasný arabský nápis či menší obrázek Mekky apod. (podobně i Grünberg, 2006). Materiální praxe transnacionalismu, jak je popisuje Povrzanović-Frykman¹¹⁷, jsem zaregistrovala u mladé generace v minimální míře, redukované např. na vlaječku v rohu místnosti.

Jak poznamenává Z. Uhrek, „multikulturní model soužití vede v městském prostředí často k vytváření ohraničených, etnicky charakterizovaných městských celků“ (2003, 212). Rezidenční segregace není u exjugoslávských komunit v Dánsku běžná. Většinou, pokud se odlišují od bydlení většinové společnosti, bydlí v již popsanych levnějších bytových komplexech. Ve známých „ghettech“ a „nebezpečných částech měst“, jako je Gellerup v Aarhusu, Vollsmose v Odense nebo Nørrebro v Kodani, je ve větší míře nenajdeme. To

¹¹¹ Juul komentuje: „Domy v rodném městě jsou postaveny, aby zapůsobily, domy Srbů v Dánsku obvykle vypadají jako každý jiný dům v ulici“ (2011, 245).

¹¹² Bytové komplexy a státně podporovaná sídliště vypadají velice slušně a moderně. Naše panelové domy jsou srovnatelné se vzhledem ubytovacích zařízení, která Dánové nazývají ghettá (viz přílohy – Gellerup, č. 23.3).

¹¹³ Této problematice stereotypizace a stigmatizace se dotýká i mladá generace (ne)dánského původu např. v hudební podobě (srov. píseň „Bor her“ od interpreta Raske penge).

¹¹⁴ Probíhají soutěže mezi emigrantskými rodinami, hlavní je demonstrace statusu. Vzhled vesnice se takto velmi mění.

¹¹⁵ V dánské společnosti je „vyčnívání“ něčím, co není vítané. Pravděpodobně je to důsledek egalitárního systému a státní církve – srov. „Janteloven“.

¹¹⁶ „Sterilita“ je velmi žádaná, je další z vlastností vzbuzujících v dánské společnosti klid a tím i poskytuje pocit, že je vše v pořádku. Zejména mnoho cizinců ji často používá k popsání charakteru společnosti.

¹¹⁷ Přednáška v rámci hostování M. Povrzanović-Frykman na Univerzitě v Záhřebu (Ústav etnologie a kulturní antropologie), LS 2010/2011.

ovšem neznámá, že do tamějších obchodů nedocházejí nakupovat potraviny a produkty, na které jsou zvyklí¹¹⁸. Dokumentace v přílohách (č. 23.2).

7.4 Integrace do společnosti v rámci širšího náhledu do spektra imigrantů v Dánsku a pohledu dánského prostředí

Předtím, než se podíváme na střet socio-kulturních elementů u majority a exjugoslávských komunit, bych chtěla zmínit jeden okrajový prvek, který zdánlivě nezapadá do našeho okruhu zájmů. V dánské společnosti není dobře přijímán – tudíž se jejím prostřednictvím jeví vyloučen.

V Dánsku najdeme mezi populací dva až tři tisíce Dánů, kteří konvertovali k islámu. Jensen vidí tento jev jako kolidující – zvláště v hodnotovém aspektu. Podle něj muslimské hodnoty kontrastují se stanoveným luteránským protestantismem, resp. „dánskou státní církví“. „Z tohoto pohledu jsou lidé jiných náboženských pozadí pravděpodobně viděni jako ‚ne-Dánové‘. Za druhé, vzhledem k běžnému sekulárnímu diskurzu oddělovat náboženství od politiky se považuje za ‚nedánské‘ zaznamenat něčí religiozitu na veřejnosti, jako v případě muslimských žen nosících hidžáb, modlení v práci atd.,“ poznamenává Jensen (2008, 390). Na veřejnosti se z pohledu majority vlastně vůbec nepatří ukazovat jakoukoliv svou příslušnost k něčemu. Pro Dány jsou tedy jejich občané, kteří se „vychýlili“, považováni za „jiné“, mnohdy „nebezpečné bytosti“ (Jensen 2008, 390), jež svou „dánskost“ ztratily¹¹⁹. Snadnější vyloučení ze společnosti se ovšem týká těch, kteří k ní nikdy nepatřili.

Každý jedinec etnické (etnicko-sociální) skupiny si vyvinul určitou strategii integrace. V rámci jedné skupiny můžeme pozorovat podobná východiska v důsledku adaptace na dané podmínky. Mezi ex-Jugoslávci se Černohorci a Makedonci zdají defenzivnější, uzavřenější, vše ale na užší, privátní rovině (Schierup, Alund 1986, 150). Makedonci jednájí individuálně, Vlaši se staví k možnostem kolektivněji, na druhou stranu také tradičněji (ibid.). Albánci si udržují odstup, avšak neizolují se. U Bosňanů je patrnější asimilační sklon. Celkově postjugoslávské¹²⁰ metody integrace varíují („od skoro úplné asimilace v ekonomickém, kulturním, sociálním systému ... po tvoření relativně izolovaných etnických enkláv“ (Schierup, Alund 1986, 20).

¹¹⁸ Zmínku si zaslouží vývoj těchto prodejen potravin. V aarhuské orientální uzavřené „tržnici“ Bazar Vest (<http://www.bazarvest.dk/>, accessed 15. 7. 2012) ještě před čtyřmi lety fungoval bosenský obchod. Dnes chodí Bosňané do tureckých či arabských prodejen, kam se dováží produkty ze zemí bývalé Jugoslávie – např. zprostředkovatel pro Skandinávii Plivit Trade se sídlem ve Švédsku (<http://www.plivit-trade.com/sv/default.aspx>, accessed 20. 4. 2012). Viz přílohy (č. 23.11).

¹¹⁹ V tomto smyslu se jako „dánskost“ vidí liberalismus, demokracie a rovnoprávnost. Představitel DFP na toto téma s lítostí poznamenal, že bohužel tyto osoby není možné deportovat (Jensen 2008, 390–391).

¹²⁰ Míněno jako metody příslušníků etnických menšin z bývalé Jugoslávie.

Pro všechny skupiny je výrazným jevem to, že často svou příslušnost vyjadřují skrytě. Latentní identifikace nemají pro ty, kteří nemají společnou zkušenost (ve smyslu kulturně-historické základny), význam a nevidí je.

Integrace je paradoxně prvním krokem k navazování vážnějších kontaktů s majoritou (a její percepce braní zřetele na imigranty). U pracovních migrantů k ní došlo v takové míře, že si v dnešní době stěžují na svou neviditelnost (v trochu jiné formě se toto objevuje i u uprchlíků). Výpovědi všech etnických skupin z bývalé Jugoslávie invizibilitu zmiňují. Buciek, Bærenholdt, Juul dělali rozhovory s migranty z bývalé Jugoslávie ve Frederiksværku, kteří vypověděli: „Dostali jsme tady práci a všechny ty roky se tu zúčastňovali dění. Usilovně jsme pracovali a platili daně¹²¹ na budování tohoto města“ ... „víte, mnoho Jugoslávců tady žije, ale když o tom přemýšlím, nejsme tady (my Jugoslávci), protože jsme TAK integrováni, jsme přijati tolik, že zde neucítíte jakýkoliv nepoměr“ (2006, 190). Juul tvrdí, že „pocit být úspěšným se zdá propojen s podmínkou neviditelnosti“ (2011, 239). U svých respondentů jsem se také často setkávala s bipolaritou v podobě rozpaků „buď kariéra, nebo identita“ (č. 9, 13, v typologii možné řešit i strategií C. Velkou komplikací může být nepřipuštění (anebo nekompletní přijetí) i přes odsunutí původní identity.

Zde je záhodno dodat, že přejmenovávání není vůbec raritou. Mnoho imigrantů (uprchlíků, pracovních migrantů) a jejich potomků si mění hlavně příjmení – prý je potom první pohled na životopis v jiném světle. U novějších generací Vlachů se objevuje i ekvivalentní forma k srbskému křestnímu jménu (či jeho dánská nebo mezinárodní podobně znějící varianta). Komplikované to mají v první řadě vysídlenci, kteří se do Dánska přemístili před rozpadem Jugoslávie. V období 90. let tito jedinci prodělali jistou transformaci v pocitu národního vědomí – v kolektivní i osobní rovině. Ve zvláště složitém postavení jsou Vlaši, kteří mají několik úrovní „belonging“¹²² (vlašské-srbské-jugoslávské-dánské), nebo potomci smíšených manželství (respondent č. 8: albánské-turecké-jugoslávské-dánské), zde samozřejmě ale velmi záleží na přístupu každého k (ne)využití šíře možností.

Přejdeme k socializaci. Sociální kontakty jsou udržovány vícesměrně (bilingvní, popř. trilingvní). Problémy s nimi a se sociálním životem v majoritě najdeme u první generace Makedonců v Kodani. Vlachům nedělají takové potíže – kolektivní pracovní prostředí je stírá. Při průzkumu Schierupa byli informátoři první generace dotázáni, „zdali je možné si mezi majoritou najít dobrého přítele“. Celkové rozložení odpovědí bylo negativní, asi jen 27 % odpovědělo kladně (Schierup, Alund 1986, 89). Většina sociálních interakcí ve volném čase

¹²¹ Debáty ohledně daní jsou časté. Pokud je něco v nepořádku, někteří Dánové se nechají slyšet, že by rádi platili i vyšší daně. Jsou si vědomi toho, že právě jimi si udržují vysoký standard, a poukazují na důvěru ve stát (resp. vedení státu).

¹²² „Příslušnost“.

se u Bosňanů vztahuje na jejich soukmenovce, často členy rozšířené rodiny, pokud jsou přítomni v Dánsku, někdy se sousedy, někdy jen uvnitř nukleární rodiny (Grünenberg 2006, 120). Kontakty ale nejsou příliš intenzivní, jedinci bydlící ve stejném městě se často ignorují a nescházejí i přesto, že spolu strávili několik let v centru. Vysvětlují to tím, že jsou „značně zaneprázdnění každodenním životem na to, aby se socializovali“ (Grünenberg 2006, 126).

Domnívám se, že k důvodům, proč je zkušenost společného soužití nestmelila (a po odstěhování udržovali kontakty s ostatními členy daleko méně, než se předpokládalo), patří nedostatek soukromí v podobě transparence konání každého jednotlivce, které se stalo velice nepříjemným a nadmíru osobním zážitkem, také potřeba destigmatizace, pozitivního vidění v očích majority (bez sociálního vyloučení) i obnovení kontinuity starého života a individuální konstrukce nového.

Výhodou osob z prostoru bývalé Jugoslávie je fyzická podobnost s majoritou – resp. vůči ostatním imigrantům jsou méně nápadní. Potomci imigrantů z tohoto faktu těží a také kvůli minimu bezprostředních xenofobních nárazek ze strany většinové společnosti se necítí být natolik vylučováni, že by je tento faktor pobízel k návratu do mateřské země (Juul 2011, 239). Podle studie Jeppesen mají potomci jugoslávských pracovních migrantů nejmenší zkušenost s diskriminací (ale potvrzují, že na konci 80. let se s ní častěji potýkali) (1990, 32–34).

Podle jiné práce Song jsou si při konfliktech (s rasovým podtextem) děti většinou „vysoce vědomy nelichotivých aspektů obrazu menšiny a velmi se snaží od takových charakteristik distancovat...“ (2003, 109), někdy záměrně manipulují se stereotypy směřovanými na jejich etnickou odlišnost (ibid., 110).

Přejdeme ke kolektivní identitě jednotlivých etnických skupin v takovém smyslu, jaký si ony samy v dánském prostředí vykonstruovaly.

Vlasy můžeme asociovat s konzumní společností, jsou velice spjati s prestižním zbožím. Oběho docílili tzv. „zkušenostní ekonomikou“¹²³ (Juul 2011, 245). Přes individuální charakter přispěl zmíněný patent i v růstu statusu celé skupiny (ibid.). Materiální symboly skupině dávají vztah a ukotvení, svérázně (expresivní hodnotou) nahrazují léta těžké práce. Duchovní kultura je spojena výhradně s mateřským státem (jednotlivou oblastí) – „...ani jediná vlašská svatba, křest nebo pohřeb nebyly během dvou desetiletí ve Skandinávii uskutečněny“ (Schierup, Alund 1986, 53). U Vlchů je zjevná kontradikce mezi tím, jak vystupují na veřejnosti (nebo jak jsou vnímáni dánskou společností), a tím, jak osobně prožívají své srbství (resp. vlašství) (Juul 2011, 242).

¹²³ „Experience economy“.

U Makedonců pozorujeme extrémní komplex ambicí, kdy je vkládáno obrovské množství očekávání do potomků. Na děti působí tlak, protože jejich rodiče jsou přítomni ve všech jejich rozhodnutích. Nepochybně je tomu tak v rámci studia (existuje i hierarchie protežovaných povolání – lékař, ekonom, advokát, úředník), byť jsou tyto vize nerealistické. V tomto případě se jedná o sociální rehabilitaci rodičů. Schierup dodává, že „jejich úspěch (dětí) bude kompenzací za neviditelnost rodičů“ (1986, 177). Dalšími sférami, kde rodiče figurují, jsou sňatek, místo ubytování, zaměstnání atd. Rodiče mají mnohdy pocit, že když dají dítěti kvalitní materiální zázemí, je namístě, aby jejich sny vyplnilo. „Selhání není tolerováno,“ pronesl jeden respondent (Schierup, Alund 1986, 177); pokud se stane, že potomek zklame, často se rodinné styky přeruší.

Uprchlíci z BiH si budovali identitu „stejnosti“ („sameness“). Rozumí se tím stejná úroveň s Dány, Bosňané si pod ní představují totální rovnost. Není tajemstvím, že se Bosňané cítí lépe integrovaní než ostatní přistěhovalci v Dánsku. U Espersena se ukázalo, že někteří souhlasí s DFP v tvrdém postihu postupu proti trestné činnosti přistěhovalců (přesto, že DFP je známá zobecňováním, nerozlišováním přistěhovalců) (2011, 110–111). Nicméně tento diskurz, který nastavili sami Bosňané, neeliminovat jejich zážitky s diskriminací. Jak tvrdí Grüenberg, jsou příslušníci této menšiny konfrontováni se špatně placenými zaměstnáními i přes svou mnohdy výbornou edukační kvalifikaci (2006). Ztráta ideálů právě nastává, pokud si uprchlíci z bývalé Jugoslávie 90. let vyloží paradigma „som os“ (jako my) jako „med os“ (s námi). „Som os“ se totiž nerovná „med os“, vždy se nachází o stupeň níž.

Krom toho uprchlíci opětovně pociťují, že jim něco „nedefinovatelného“ chybí. Nejednou je tato „jistá prázdnota“ vysvětlována jako „pravý domov“.

Albánci se soustřeďují na vlastní život, nemají zájem o porovnávání. Jsou jiní¹²⁴ viditelněji než ostatní ex-Jugoslávci. Měli nejkratší čas k tomu, aby u nich došlo k integraci/akomodaci. Svoje tradiční zvyky nemění. Závisí na schopnostech každého, zdali se socializuje mezi Dány. Rozšířená je však podpora širokého příbuzenstva za jakýchkoliv podmínek. Jejich nová generace (která se narodila v Dánsku) je ještě velmi mladá na to, abychom ji mohli porovnat s ostatními etnickými skupinami.

7.5 Vztahy mezi migranty z bývalé Jugoslávie a imigranty různého etnického původu v Dánsku

Namístě je uvést, že kontakty mezi jednotlivými skupinami migrantů z bývalé Jugoslávie jsou omezené. Také z důvodu rozsídlení se mají možnost setkat jen ve větších městech. Skupiny jsou velice odlišné a mají jiná stanoviska, která je mezi sebou nedělí o nic

¹²⁴ Např. někteří zachovávají typ vícegenerační patrilineární rodiny.

méně než se zbylými etnickými skupinami. Neexistují tedy jednotné „postjugoslávské“ komunity.

Imigrační skupiny z bývalé Jugoslávie (pracovní migranti i uprchlíci) mají jeden společný jmenovatel a tím je „nejlepší integrovanost“. Na odlišení od zbylých přichozích si dali velmi záležet, aby byli chápáni „výše“, vybudovali si bezproblémovou a pro stát přínosnou reputaci, což na ně také vyvíjí jistý tlak. Velmi názorně situaci vystihuje interview Grünenberg s jedním bosenským informátorem – „Svým způsobem závidím Somálcům; zdají se svobodnější, více uvolnění, nebojí se křičet přes ulici nebo vypadat jinak“ (2006, 196). Také rodiny z bývalé Jugoslávie obvykle nevyhledávají přátelské a multietnické vazby např. s Turky nebo jinými národnostmi. U mladší generace se přístup k ostatním etnikům může změnit – často mají „nedánské“ kamarády.

V povědomí dánské společnosti se udržuje termín „perker“¹²⁵; jím je označován imigrant či jeho potomek „blízkovýchodního“ vzezření. Paušalizací se označení přeneslo na větší část přistěhovalců, resp. na všechny „ne-Dány“. Mezi samotnými migranty původem z bývalé Jugoslávie (druhá generace a mladší) je ztotožňování s ním rozporuplné – někteří se tak označují pro distinkci, v očích jiných je výraz protkán pohrdáním a uráží je.

Z hlediska většinové společnosti nacházíme dělení imigrantů na vítané a méně vítané. Hierarchizace uprchlíků je snad úplně nejtransparentnější (srov. Grünenberg 2006, 180 – prvními na žebříčku jsou Bosňané¹²⁶, posledními Somálci). Pro bosenské uprchlíky bylo velmi důležité, aby v očích veřejnosti byl vnímán rozdílně bosenský muslim (Bosňák) a muslim pocházející z jiné země. Díky propagaci „evropství“ (společného evropského kulturního a historického dědictví) jsou tedy migranti z BiH bráni „jako prestižnější a rovnoprávnější imigrační skupina než např. Somálci či Arabové“ (Espersen 2011, 110¹²⁷).

7.6 Generační členění z dnešního pohledu

Gastarbeiteri, kteří přišli na konci 60. let a počátku let 70., byli převážně z mladé generace (20–25 let). Vzhledem k faktu, že se žení a vdávají v tomto věku (výzkum potvrzuje, že průměrný věk pro sňatek je 22 let – Jakobsen, Smith 2003) vyvozujeme, že druhá generace se zčásti narodila v domovské a zčásti – a také spíše – až v hostitelské zemi (tudíž ji nazvěme

¹²⁵ Složenina slov „Perser“ (Peršan) a „Tyrker“ (Turek). Nedávno zakázán (2009), místo toho je možné používat výraz „Perle“, konotaci však nemění. Existuje mnoho odvozenin – „perkerdansk“ („dánština imigrantů“), „isperker“ (Gróňan) atd. Srov. s filmem „Perker“ o problematice rasismu přenášeného na druhou generaci (2002). Zakořenil se v dánském humoru a mnohokrát dochází k nadsázce a ironizaci tohoto pojmu v dánských médiích (zvláště v seriálech).

¹²⁶ Bosňané se cítí „...v některých ohledech zvýhodněně ve srovnání s jinými skupinami imigrantů, má to však vedlejší účinek. Často mají pocit, že jsou pod stálým přezkumem dánského upřeného pohledu. V této souvislosti si někteří Bosňané zvolili, nebo tak učinili pod tlakem, aby se sami prezentovali jako „neviditelní přistěhovalci““ (Grünenberg 2006, 185).

¹²⁷ „Bosňané jsou tu vnímáni jako imigrační skupina s větší prestiží a blízkostí k Dánům než např. Somálci nebo Arabové“ (Espersen 2011, 110).

první generace narozená v Dánsku¹²⁸). Podle tohoto modelu se třetí generace (druhá generace narozená v Dánsku) rodí na konci 80. a počátku 90. let (Schierup registruje už v roce 1986 malé děti), dnes tedy můžeme počítat s mladou generací s tímto zázemím v rozmezí od 5 do 30 let.

Uprchlíci 90. let ovšem přicházejí v různých životních obdobích. Nicméně ti, kteří migrují v produktivním věku, s sebou jednak přivážejí děti a jednak se děti rodí v nové destinaci (rozčleníme je v další kapitole podle duisburské teorie). V současné době tedy dorůstá nová, druhá generace (první generace narozená anebo žijící dlouhodobě mimo domovskou zemi).

Mezi generacemi dochází ke konfliktům (zvláště u konzervativních rodin). Zároveň u uprchlíků vzniká hluboký vztah mezi rodiči a potomky – rodiče často vidí své děti jako smysl nového života. Nicméně děti mají jako první kontakty s většinovou společností a novým okolím, „vytváří důležité spojení s vnějším světem. Mluví novým jazykem, a tudíž musí překládat slova svých rodičů. Mají větší sociální kompetence než dospělí. Tento posun pravomocí ničí tradiční rodinné struktury“ (Binder, Tošić 2005, 620).

Dříve se výzkum postmigračních procesů (časový průběh integračních, akulturačních, asimilačních trendů) zakládal na typizaci podle generačních modelů. Od poloviny 20. století se setkáme s lineárními modely tohoto průběhu a od 90. let se dává zvláštní důraz právě na druhou generaci (Uherek 2008, 82). Ta je zlomovou ve smyslu „přechodovosti“ a směru ubírání etnické skupiny do budoucnosti. My se dále zaměříme na dnešní pohled z perspektivy mladých druhé generace narozené v Dánsku (pracovních migrantů) a mladých druhé generace uprchlíků.

¹²⁸ Spadají pod ni i jedinci, kteří prožili značnou část svého života v Dánsku.

8 Otázka identity u mladé generace

8.1 Perspektivy diaspory¹²⁹ – teoretický úvod

Na mladé působí různé faktory, které ovlivňují formaci a transformaci jejich identity. Kromě potenciálu, jež jim nabízí cílový stát (nebo země, ve které žijí), se v dnešní době vysvětluje několik proudů, které se objevují po celém světě a narážejí na sebe. Jsou to globalizační trendy, kosmopolitanismus, nacionalismus, transnacionalismus, nacionální transnacionalismus, bilokalita či multilokalita, nostalgismus, hybridita, kolektivní identita v panetnicitě a mnoho dalších, ale zmíněnými se budeme zabývat především. Mají vliv na nuance v rámci jejich integrace a smíření s danou situací.

Musíme si být vědomi toho, že identita není v našem případě založena jen na vymezení se jako „my“ a „oni“ nebo „my“ a „druzí“. Jak tvrdí Čapo-Žmegač, „je potřeba ji přehodnotit“ (2005, 11). Přestože se reálně pohybujeme v klasifikacích, které jsou definovány národním, resp. státním ohraničením, vyhneme se systému „bud’-anebo“ a použijeme pro naše účely dnes již známý diskurz „nejen – ale i“ (Šatava 2009). Jak poukazuje Hall, identita je dynamický proces. Může mít několik rovin (ty jsou také naším zájmem). Etnická identita je jen jednou z jeho možností. Tzv. „mnohonásobná identita“¹³⁰ je komplexní a „může ji vlastnit každý jedinec“ (Grbić 1994, 29).

B. Kraftová poznamenává, že „v kontextu migrace dochází k rekonstrukci identit ... proces zahrnuje přejímání nových prvků a zároveň přehodnocování těch starých“ (2009, 11–12). Tím více jeho zpracování působí na druhou a třetí generaci, jelikož jsou jí tyto děje zprostředkovány, a ona je pasivní, má tendenci tím víc využívat jejich potenciálu. „Spíše než přijmout pouze jednu etnickou nebo národní příslušnost, mnoho druhogeneračních mužů a žen investuje do celé řady etnických identit a může chtít uplatnit svůj nárok na více než jen jednu“ (Song 2003, 104). Tato nově vyprodukovaná „přistěhovalecká kultura“ se vyvíjí jinak než primární, ze které vzešla, a taktéž jinak než u ostatního obyvatelstva v cílové zemi (Magnusson 1981, 43). Příslušníci nových generací narážejí na různé sociální situace s různými skupinami lidí¹³¹ a jsou si těchto možností vědomi. S časem prochází posuny a změnami v rámci své identity (Song 2003, 106¹³²). V chování se projevují elementy z původní i rezidenční země, Singla, Fabricius a Holm se přiklánějí k tomu, že ty druhé

¹²⁹ Příklad definice diaspory: „...the (imagined) condition of a ‘people’ dispersed throughout the world, by force or by choice. Diasporas are transnational, spatially and temporally sprawling sociocultural formations of people, creating imagined communities whose blurred and fluctuating boundaries are sustained by real and/or symbolic ties to some original ‘homeland’“ (Ang in Song 2003, 114).

¹³⁰ Anglicky „nested identity“, chorvatsky „mnogostruki identitet“ (doslova z angličtiny „ugníježdění identitet“).

¹³¹ Ve kterých vzniká i mezikulturní exchange neboli vypůjčování (kreolizace). Při svém výzkumu jsem v místech s vysokým počtem imigrantů zaznamenala, že dánská obsluha často používá v komunikaci s nimi termín „wallah“ (bosensky „bogami“ – podoba zdůraznění tvrzení přísaháním), čemuž se divili i místní Bosňané.

¹³² Naráží také na to, že podle S. Halla se děti, jež mají možnosti více identit, nechtějí vzdát ani jedné z nich (Song 2003, 105–106).

převažují (2011). Analogicky jako mladí Bosňané v Česku (analýza Z. Uherka 2003), i mladí s jiným etnickým pozadím po celém světě vnímají instituci domova a vlasti odlišně než jejich rodiče „navzdory tomu, že jim rodiče o zemi původu budou zprostředkovávat informace a učit je jazyk, který byl pro ně mateřským jazykem“ (213).

Ve vzdorové periodě života¹³³ jednotlivce může dojít k odsunu či odmítnutí vlastního etnického pozadí, které se později naopak může změnit v přehodnocení stavu k etnickému dědictví na velmi pozitivní (Song 2003, 111).

Docházíme do teoretického pole „belonging“¹³⁴, kterým se více zabýval dánský odborník Ulf Hedetoft. Jeho koncept má čtyři klíčové parametry identity: „(1) zdroje belonging, (2) pocity belonging, (3) askripce a konstrukce belonging, (4) proudy belonging“. Každý parametr je specifický, má svou hloubku, hodnotu, je zpracovaný duševně, je protkán osobní či kolektivní zkušeností, není předurčený (Christiansen, Hedetoft 2004, 24–29) (pro naše účely bude koncept dále označen jako HB).

Dále se budeme zabývat integrací. De facto se jedná o jedno z postmigračních chování jednotlivce. Geddes ji sleduje jako „očekávání od každého, je na ni ale především zaostřena pozornost přítomností nových přistěhovalců“ (2003, 103). Podle Z. Uherka vede integrace k asimilaci nebo k přizpůsobení (po překonávání kulturního šoku) či může nastat „bojovná fáze proti majoritě“ a v důsledku se objeví jako následná „konformizace“. Může v její formě vzniknout „kulturní homogenizace bez „nutného splynutí skupin v kontaktu““ (2008, 79; dále jako koncept UI). L. Šatava uvádí, že po kontaktu dvou a více skupin dochází k anihilaci-vypuzení, asimilaci/amalgamaci, stratifikaci, pluralismu, segregaci (1989, 65; dále koncept ŠI). Landecker rozpoznává čtyři druhy integrace – normativní, kulturní, komunikativní a funkční¹³⁵ (Werner, Landecker 1951, 333).

Hodí se nám ke komparaci i typologie L. Šatavy o závislosti jazyka (nebo dalších důležitých rysů) a národního povědomí. Její formy jsou následující: 1) původní jazyk je používán, národní povědomí se ztrácí, 2) národní povědomí je silné, 3) určité specifické národní povědomí je patrné i přes ztrátu důležitého identifikátoru (např. jazka), 4) pocit sounáležitosti s mateřským státem se vytrácí, ale jazyk nebo další rysy jsou živé (Šatava 1989, 74). Poslední možnost vzniká, pokud se ztratí nebo posune etnické a kulturní povědomí. Nastane tak přerušení kontaktů s mateřskou zemí. „Skupina se nadále vyvíjí v izolaci a její historický a kulturní vývoj se ubírá zcela samostatným směrem. Za příznivých podmínek však

¹³³ Zvláště dětství je popisováno jako „období, kdy (příslušníci druhé generace) chtějí asimilovat do mainstreamu“, po vkročení do dospělosti se odehraje „deprogramming of the self“ („sebeupřeprogramování“), ve kterém se může vytratit autenticita (Song 2003, 111–112). Nebezpečí vidím zvláště v rekonstruování „staronové“ umělé identity.

¹³⁴ „Připadání, nálezení“ někam, k něčemu.

¹³⁵ Anglicky „integration among cultural standards, integration between cultural standards and the behavior of persons, and integration among persons“.

tato ztráta přímého kontaktu nemusí mít za následek výraznou změnu v samotné existenci skupiny“ (ibid.).

8.1.1 Kolektivní identita v diaspoře? Fenomén nostalgie jako jistý druh panetnického vědomí

Viditelná kolektivní „jugoslávská“ identita (také nazvaná jako jugoslavismus), jejíž existence (byť v modifikované formě) by se dala odůvodněně předpokládat, vůbec není rozšířená, zvláště ne u mladých. Starší generace si toto povědomí v nějakém smyslu udržují (ale paradoxně při styku jen v rámci své národnosti) nebo na ni s nostalgií odkazují. V politickém smyslu ji tedy mladí nevnímají, ale doba jako taková je hojně připomínána ve formě zmíněné nostalgie. Je zajímavé, že mladí, kteří nemohli zažít období, o kterém hovoří, na něj s maximální angažovaností „vzpomínají“. Také Boym si pokládá otázku „Jak se někomu může stýskat po domově, který nikdy neměl?“ (XIII). Velmi často je vyjadřována prostřednictvím hudby a kinematografie. Myslím si, že se nejpravděpodobněji jedná o reflexivní nostalgii (srov. typologie Boym) s jejími uvědomělými prvky imaginativní domoviny.

Obecně u uprchlíků často dochází k tomu, že „každá koncepce kolektivní identity je a priori zavržena ... jednak se objevují nové identity, jednak se staré posilují“ (Binder, Tošić 2005, 610). Podle mého názoru se tento fenomén vztahuje nejen na „národní“ identitu – identitu v rámci vlasti –, ale také na kolektivní sebeurčení utvořené skupinově – (s) dalšími příchozími (po příchodu do nové země), vytvořené cílovým státem pro jeho lepší orientaci. V průběhu akomodace a po ní nastává problém udržování kontaktů s ostatními „ze skupiny“. Je to také z důvodu „plných rukou práce“ s novým životem, podle respondentů také kvůli nedostatku času. To samozřejmě působí i na sdružení a kluby, jež jsou založené. Mnohdy je docházka do nich spíše povinností – u mladé generace zvláště.

Jednotlivé postjugoslávské komunity různých etnických základů se tedy programově nescházejí (po mé otázce, zdali respondenti angažovaní ve spolcích uvažovali, slyšeli či někdy měli „jugoslávské“ sdružení, jsem byla konfrontována s totálním neporozuměním). Ch. Axboe Nielsen¹³⁶ mi také potvrdil, že jednotlivé skupiny jsou hodně rozdílné, nemají důvod ani zájem se setkávat. Výjimečně jsem zaregistrovala družení mladých (Srbů) z vlny brain drain s mladými Bosňany (Bosňáky), jejichž rodiče přijeli v 90. letech. U generace brain drain ale vidím tyto tendence jako bezprostředně kosmopolitní. V jednom případě jsem byla respondentkou, která přijela v roce 1996 kvůli „lásce“, informována, že se zásadně s krajany

¹³⁶ Odborník na tematiku Jugoslávie, postjugoslávské éry a mezinárodních vztahů, vyučuje na Aarhuské univerzitě.

nesetkává kvůli jejich rozdílnosti v chování oproti svým protějškům v mateřské zemi¹³⁷. Co se týče pravidelného internetnického setkávání ex-Jugoslávců, jsem zaznamenala pouze „Balkan party“, na kterých se vyskytují kosovští Albánci, poté Chorvaté, Srbové, Makedonci a Bosňané – jsou spojováni muzikou z let, kdy politické útvary, ze kterých pocházejí, byly spojeny do jednoho státu. Transnacionalismus je také často spjatý s nostalgií a silnými vazbami diaspory na pop-kulturu, o tom v další kapitole.

8.1.2 Transnacionalita, nebo transnacionální nacionalismus?

Jedním z globalizačních aspektů, který mne při současném záběru zvláště v západní Evropě zaujal, je deteritorializace. Hopper k tématu kulturní deteritorializace uvádí, že „je obzvláště spojená s migranty a diasporálními komunitami“ (2007, 48). Přikláním se v tomto hledisku názorově k Lechnerovi, který tvrdí, že „vzhledem k nízkému procentu osob, které jsou ‚v pohybu‘, většina z nich není vykořeněna, jejich životy nejsou deteritorializovány“ (2009, 200). Jak také podotýká Čapo-Žmegač, v obdobích aktuálního gastarbeiterství se migrační rodiny vnímaly jako „vykořeněné, neúplné, deficitní“ (2007, 33). Dnes trend migrujících rodin přesahuje do transnacionalismu, kdy, jak zmiňuje Skrbiš, realizace probíhá „a) zpětnými návštěvami migrantů; b) transnacionálním slučováním rodin“ (2008, 239). Zároveň ani nemusí docházet k samotné migraci celé rodiny. I ti, kteří, pokud setrvávají na stejném místě, stejně usilují o udržení kontaktů, byť považováni za „nemigranty“, mohou být „lokálními“ transnacionalisty (ibid.).

Vrátíme se zpět k běžnému transnacionalismu jako „identitám konkrétních osob a skupin osob, jež jsou konfrontovány v rámci sociálních světů pokrývajících více než jedno místo“ (Vertovec 2001, 573). Mají speciální dopad na druhou generaci (ibid., 575). Nejdůležitějším poznatkem a vlastně základem transnacionalismu je, „že nadnárodní etnické identity a sítě jdou za rámec územně ohraničených pojetí (národa, kultury a etnika)“ (Song 2003, 115).

Podle výzkumu Levitt jsou střední a vyšší vrstvy náchylnější k tomuto konceptu, protože prosperují v obou zemích, mají z obou zemí výhody a umí se orientovat v obou prostorech. Děti také vychovávají v tomto duchu. Další účinnou motivací k transnacionalismu je náboženství (2009, 1239).

Al-Ali, Black, Koser dělí transnacionalismus na způsoby jeho praktikování. Může být ekonomický (posílání remitencí, placení daní, dávání financí na charitu, další finanční činnost ve formě donací rozmanitým organizacím), politický (volební participace, politické demonstrace, politické kontakty), sociální (sociální remitence, příspěvky do novin, které se

¹³⁷ Respondentka doslova řekla, že jsou to „največa g.... što se mogu naći u Danskoj“.

vydávají v domovské zemi, návštěvy rodiny a přátel, členství v klubech, setkávání, propojení s organizacemi, participace v diskusích), kulturní (kulturní akce, aby byla promována kultura, vzdělání, výstavy, koncerty, divadelní představení, vystoupení slavných osobností z mateřského státu) (2001, 615–634).

I pro mladou generaci ale může být těžké se identifikovat s transnacionalismem. Mladí „...žijí ve světě, v němž jsou diskurzy identity i nadále sestaveny loajálně k národům a národním státům“ (Čapo-Žmegač 2005, 19). „Nemohou najít adekvátní výraz, do kterého by dosadili svou multidimenzionalitu“, proto jim nezbývá nic jiného než referování na nadnárodní společenství – např. EU (ibid., 11).

Považuji chování většiny svých respondentů (především těch, kteří participují ve spolcích zmíněných v kapitole 9) za více či méně transnacionální, kdy převažuje ekonomický a sociální a kulturní charakter.

Kastoryano definuje podle tureckých komunit mimo území vlastní země identitu transnacionálního nacionalismu. „Ten odkazuje na národní stát, který je nezávislý, suverénní a leží na vymezeném území. Buď se projevuje prostřednictvím státního nacionalismu za jeho hranicemi nebo prostřednictvím návratu do země původu za přítomnosti ‚znovupřivlastněných‘ identit ze země imigrace“ (2004, 78). Pojem „národa“ nemá tentýž význam pro diasporální identitu a identitu transnacionálního nacionalismu, rozdíl je rovněž v aktivní participaci. „Diasporální náhled na národy je definován ideály, které jsou propůjčeny symbolům, a sebeprojekcí do budoucnosti v témže mýtu, zatímco náhled na národ očima nadnárodních nacionalismů je v agonii interakce mezi projevem a výrazem odlišnosti“ (Kastoryano 2004, 79). Transnacionální nacionalismus je v řídkých případech explicitní v Dánsku u některých jedinců albánské a bosenské deklarované příslušnosti.

V současnosti není problém na dálku participovat v politickém dění. Demmers si všímá, že diasporální komunity konflikty (válečné a jiné) přizívají. Mohou se jich účastnit aktivně (nárůst mobility v současnosti) nebo pasivně – díky větší informovanosti, virtuální komunitě (2002, 86–95). Vitální dálkový nacionalismus¹³⁸ je líčen Prykem u případu Srbů ve Velké Británii nebo Albánců z Kosova ve Švýcarsku a Německu především v 90. letech (2003, 152). Názor mladých generací se (ne)mění s jejich vývojem. Způsobuje to zprostředkované předávání informací staršími generacemi a medializace, s časem je nicméně patrné oslabení.

Nacionalismus jako takový byl funkční v Dánsku u jugoslávských komunit taktéž v průběhu 90. let. Odeznl sám kvůli své nerelevantnosti v každodenním životě. Dnes má pouze podoby identifikace s mateřským státem v mezích tzv. pozitivního nacionalismu

¹³⁸ Dálkový nacionalismus ale nepřesáhne hranice hostitelského státu, nanejvýš finanční podporou, avšak migranti nepřejíždějí a neangažují se v politice in situ mateřského státu.

(i když ten není snadné objektivně „měřit“). Mladí v dánské společnosti se dnes spíše distancují od nacionalismu, popř. jej eliminují na národní symboly – zde je důležité poznamenat velmi účinný faktor cílové země, který tento fenomén dává do úplného pozadí či latence. Pokud se jedinec vyprofiluje do nacionálního vyhrocení, nemůže se dále spokojit a smířit s životem v Dánsku, které nemá nejmenší zájem se starat o podobné projevy.

8.2 Pracovní rozdělení mladých

Z důvodu potřeby zpracovávání výzkumu z aktuálního stanoviska jsem si pracovní rozdělení informátorský vzorek na věkové skupiny.

1. skupinu představovali informátoři do 24/25 let.
2. skupina ve věku 24/25 – 29/30 let.
3. skupina v rozmezí 29/30 – 35 let.
4. skupina nad 35 let.

První skupinu představuje 24, druhou 14, třetí 8, a čtvrtou 6 osob. Zbýlých 5 neposkytlo údaj o věku. Dohromady tedy máme k dispozici 57 vzorků. Etnické složení je následující: 6 Srbů ze Srbska, 4 Srbové z BiH, 25 Bosňanů z BiH, 5 Albánců z Kosova, 1 Albánec z Albánie¹³⁹, 1 Chorvatka z Chorvatska, 3 Chorvaté z BiH, 1 Albánka z Makedonie, 1 Albánec z USA, 3 Černohorci z Černé Hory. K tomu následující osoby byly narozeny v Dánsku (tzv. „Nydanskere“): 1 Bosenka, 2 Srbky, 1 Černohorka, 3 Albánci. Pokud tedy sečteme jen etnickou příslušnost, nabízí se nám takovéto spektrum informátorů: 26 Bosňanů, 12 Srbů, 11 Albánců, 4 Chorvaté a 4 Černohorci. Hloubkové rozhovory byly prováděny s 13 osobami¹⁴⁰, kratší a náhodné rozhovory byly vedeny s cca 10 dalšími osobami.

Je možné také sledovat vývoj mladé generace podle rozdělení tzv. duisburské skupiny¹⁴¹ (dále DS). Děti jsou řazeny podle toho, kolik času strávily v hostitelské zemi (resp. v jakém věku přišly), popř. jestli se tam už narodily (Magnusson 1981, 44).

Děti 1. kategorie (příchod ve věku 6–14 let) prožily primární socializaci v domovině. Jsou stabilní, je nepravděpodobné, že se asimilují, mají podobné postavení jako jejich rodiče, možná se stanou bilingvními, ale identifikují se jako cizinci, chtějí se vrátit do mateřské země.

Děti 2. kategorie (příchod ve věku 1–5 let) jsou v nejtěžším postavení. Stojí mezi dvěma kategoriemi, přišly během procesu primární socializace, nemají stabilní národní

¹³⁹ Resp. z Řecka, přesto, že se náhodně zúčastnil, ponechala jsem jeho odpovědi ve výsledcích výzkumu.

¹⁴⁰ Jejich seznam a potřebné informace uvedeny v přílohách.

¹⁴¹ Magnusson uvádí termín „duisburška grupa“ podle německého města Duisburg v rámci výzkumu Schradera a kolektivu.

vědomí. Magnusson zmiňuje, že „budou mít potíže s vybudováním jasného sebeurčení¹⁴²“ (1981, 44).

Děti 3. kategorie byly úplně malé, když migrovaly, nebo se narodily už v přijímací zemi. Socializace probíhala v bikulturní společnosti, svou budoucnost vidí v zemi rezidence, ale jazyk mateřské země se naučí. Jsou nazváni „novými Němci“, v našem případě „Nydanskere¹⁴³ – novými Dány“.

8.3 Hlavní okruhy výzkumu a dílčí závěry

Je třeba dopředu zmínit, že mnohé odpovědi obsahují ambivalenci či vykazují rozporuplný vztah. Některé se dají vysvětlit dostatečnou znalostí a orientací v kontextu problematiky, některé nikoliv. Obdobnou tendenci najdeme u mnoha dalších výzkumů rozpracovávaných na podobné bázi u druhých a třetích generací různých etnických pozadí. Tyto okruhy jsou složené z odpovědí z dotazníků i rozhovorů s potomky migrantů.

1) SPOKOJENOST MLADÝCH

Z hlediska ekonomiky, vzdělávání, zdravotnictví, míry demokratičnosti jsou mladí (potomci migrantů) v průměru velice spokojeni se svým životem v Dánsku. Občas se objeví nespokojenost s prací, ale spíše u věkové skupiny 3+ (respondentka uvádí „Ceo sam se život školovala a sad gubim vreme i stečeno znanje na trečeraazredne poslove¹⁴⁴“). U mladých se tato situace objevuje zřídka – tzn. že podceněnost se asi týká starších věkových skupin. U nezaměstnanosti je to složitější, mnoho mladých se s ní potýká, někteří rádi využívají dávky, které s ní přicházejí.

Omladina je velmi spokojena s politickou situací v zemi („danski politički sistem mi se više svidja nego naš. Iz ove perspektive bolje mogu da sagledam mane našeg političkog sistema“), současně odráží nevěru k nacionalistickým tendencím („politički smisao je u mom slučaju liberalan i gradjanski, dok recimo dansku politku osjećam u nekom stepenu nacionalističku, naročito politku od 2001–2011¹⁴⁵“). Dánský systém dostupnosti si pochvalují („Mene toliko nervira gdje god kreneš moraš da dadneš neku sumu novca da bi završio neki posao – npr. ljekarski pregled, u poreškoj uprevi itd. ali sami smo krivi što podržavamo tu lošu naviku¹⁴⁶“), stejně jako korektnost („Korupcioni me shtin me mendu a nu kthy ne

¹⁴² Duisburgští vědci se domnívají, že tato skupina bude mít „bikulturní identitu“ a „lépe by se asimilovala ve své mateřské zemi než v hostitelské“ (Magnusson 1981, 44).

¹⁴³ Viz stejnojmenné centrum pro diverzitu <http://www.foreningen-nydanskere.dk/site/> (accessed 23. 6. 2012).

¹⁴⁴ „Celý život jsem se vzdělávala, a teď ztrácím čas a znalosti nad pracemi třetí třídy.“

¹⁴⁵ „Dánský politický systém se mi líbí víc než náš. Z tohoto pohledu můžu líp vidět nedostatky našeho politického systému.“ ... „Politicky jsem spíše liberální a městsky založený, no... dánská politika mi přijde do určité míry nacionalistická, zvlášť v období 2001–2011.“

¹⁴⁶ „Tak moc mě štve, že kamkoliv jdeš, musíš platit, aby pro tebe něco udělali – např. lékařská prohlídka, daňová správa. Ale můžeme si za to sami.“

vendlindje¹⁴⁷). Mají díky pobytu v Dánsku dobrý vztah k otevřenosti a zmiňují, že v jejich domovských zemích se často objevuje konzervatismus („Jesam se promijenila, ja mislim da sam postala više otvorena što se tiče drugi tradicija nego što bi bila ako sam živjela u BiH¹⁴⁸“).

Mladí málokdy dokážou přesně formulovat, proč jsou nespokojeni („...nisam zadovoljan, pa i ne još uvijek. Ali kako je bilo bolje je.“, „...šta je nekad bilo, i moglo biti, nikad se neće omogući. Znači samo ostaje alternativni izbor.“, „naravno da nisam zadovoljan“, „mislim da je lepše živjeti među svojeg naroda i u svojoj zemlji“, „I knaqur jam. Por cdo dite me merr malli per Atdheun¹⁴⁹“). U některých dochází ke změnám v rodinném smyslu („tu je došlo do pomaka – od "tipičnog balkanca" do "evropskog čoveka širokog shvatanja"¹⁵⁰“).

2) OSOBNÍ VÝVOJ

Osobní vývoj má mnoho společného s obdobím krize identity. Informátor č. 12 zaznamenává svůj zlom, kdy po skončení války reemigruje a zjišťuje, že je cizí – „u mom gradu su ljudi bez ideja, nade, svugdje vlada prazna atmosfera, nezaposlenost...¹⁵¹“ – a ještě jednou reemigruje. Mnoho mladých přemýšlí nad tím, jaký by byl život, kdyby nikdy neodešli. Plně si uvědomují situaci. Respondent č. 9 vypovídá: „prije sam sakrivao što sam Bosanac, ali sada sam na to ponosan¹⁵²“. Obrat nastal kolem 20. roku života, teď se cítí spokojený. Informátor č. 5 je stále v procesu přehodnocování, o kterém ví. Říká: „I dont look for the roots, not yet... I would maybe use the advantage of roots I have¹⁵³“. Respondent č. 8. prožil v raném dětství trauma, se kterým si poradil jeho vytěsněním, spolu se svou etnickou součástí. Dnes přiznává, že i kvůli tomu se stal asociálním dítětem. V dospělosti svoje stanovisko změnil.

3) OKOLÍ JEDINCE

Okolí jedince hraje velmi významnou roli. Např. respondenti, kteří vyrůstali v oblastech s menším počtem svých krajanů, mají bližší vztah k dánskému prostředí, ani po přestěhování krajany nevyhledávají a mají skoro výhradně dánské přátele. Totéž platí, i pokud si jeden z rodičů najde dánského partnera.

3A) RODINA

„Z našeho pohledu je tedy nejdůležitějším prostředkem pro zachování kulturní identity domov a primární socializace dětí. A mezi primární a sekundární socializací musí být

¹⁴⁷ „Kvůli korupci se nechci vrátit do své země.“

¹⁴⁸ „Změnila jsem se, jsem teď otevřenější, co se týče tradic druhých, než kdybych zůstala v BiH.“

¹⁴⁹ „Nejsem spokojený, ještě ne, ale je to lepší než předtím“ ... „co bylo a mohlo být, to už se nikdy neumožní... zůstává jenom alternativa“ ... „jasně, že nejsem spokojený“ ... „myslim si, že je lepší žít se svými lidma ve své zemi“ ... „jsem spokojený, ale každé den mi moje vlast chybí“.

¹⁵⁰ „Tady jsem se posunul z typického Balkánce do evropského člověka širokých obzorů“.

¹⁵¹ „V mém městě jsou lidi bez iluzí, naděje, všude je prázdná atmosféra a nezaměstnanost...“

¹⁵² „Dříve jsem skrýval, že jsem Bosňan, ale dneska jsem na to pyšný.“

¹⁵³ „Nehledám svoje kořeny, ještě ne... eventuálně bych je využil.“

symetrie, aby nedocházelo k oslabení kulturní identity,“ uvádí Magnusson (1981, 48). Respondenti č. 6 a 4 potvrzují tuto zmínku. Oba tvrdí, že „familija je najvažnija“. Rodina je podle nich základním východiskem, z kterého mladý člověk dále čerpá ve svých sociálních kontaktech. Pokud má rodina jen přátele z mateřské země, je dost pravděpodobné, že si děti budou dobře rozumět s jejich dětmi a navazovat podobné vztahy. „Ty jugoslávské děti, které se socializují v domovech s převážně jugoslávskými vlivy, které používají vlastní jazyk ve vztazích se sourozenci, rodiči a kamarády, které se účastní institucionálního a kulturního života jugoslávských přistěhovalců ve Švédsku a kteří se přátelí s Jugoslávci, budou spíše náchylní k rozvoji nějakého druhu jugoslávské identity,“ tvrdí dále ve švédském případě Magnusson (1981, 49).

Respondentka č. 4 vyjádřila neklid nad faktem, že v městečku, kde žije, mladší generace Bosňanů na své maličké děti mluví výhradně dánsky. Bylo na ní vidět upřímné rozhořčení.

3B) PARTNER

V osobním kontaktu jsem si povšimla, že mnoho z potomků migrantů nemá partnera. Problematiku singles jsem vyhodnotila díky všem dostupným odpovědím z výzkumu následovně: z celkového počtu 57 údajů 32 (tzn. nadpoloviční většina – 56 %) partnera opravdu nemá. Zdá se, že s věkem tento jev klesá, ale ve věkové kategorii 1 a 2 je velmi frekventovaným.

Důležitost národnosti partnera je podle výzkumu pro 26 % dotázaných (dále 35 % respondentů uvádí, že národnost partnera není důležitá, 16 % sděluje, že je trochu důležitá, a u 5 % je důležité, aby byl stejné víry; zbytek dotázaných neuměl odpovědět nebo nevěděl).

U věřících je národnosti partnera přikládán větší význam. Často se objevuje, že si rodiče mladých přejí, aby si jejich potomci našli „zemljaka“¹⁵⁴ (zvláště albánští rodiče). Na otázku, proč je důležité mít partnera stejné národnosti, mi informátorky odpověděly: „ne želim da zaboravim odakle sam došla, a to bi se lahko moglo desiti jako mi partner nije iste nacionalnosti“ nebo „Partner? Naravno da bi bilo idealno da smo iz iste zemlje“¹⁵⁵. Jiná informátorka sdělila, že je těžké překonávat veliké kulturní rozdíly.

3C) PŘÁTELE

Procentuálně se respondenti přátelí 1) ½ s Dány a ½ s cizinci (obsahujícími ex-Jugoslávce) (30 %), 2) buď nejvíce s Dány (26 %) nebo nejvíce s ex-Jugoslávci (26 %), 3) s cizinci (10,5 %), 4) ½ s cizinci a ½ s ex-Jugoslávci (7,5 %). Pokud se mladí druží s cizinci, převažují příslušníci turecké etnické skupiny, následují příslušníci arabských zemí (Írán, Irák, Libanon,

¹⁵⁴ Krajana, příslušníka stejné země.

¹⁵⁵ „Nechci zapomenout, odkud jsem, a to by se mohlo stát snáz, když můj partner nebude stejné národnosti“ ... „Partner? Samozřejmě, že ideální by bylo, kdyby byl ze stejné země“.

Palestina, Maroko) a dále Američané, Číňané, Somálci, Malajsijci, Řekové, Rumuni, Němci, Chilané, Vietnamci, Rusové, občané Srí Lanky, Filipín. Často se stává, že se dotázaní přátel s ostatními imigranty kvůli tomu, že v oblasti, kde bydlí, nejsou jiní ex-Jugoslávci.

Podle výsledků se dá říci, že s časem stráveným v zemi se navyšují i přátelské kontakty s Dány. Respondent č. 3, který pobývá v zemi poměrně krátkou dobu, je ze situace zoufalý. „Can you believe that I have been living here for 15 years and have no Danish friends outside of work or school?“ ... „That doesn't seem normal to me and I actually started to think that there may be something wrong with me until I realized that none of my immigrant friends have Danish friends either“¹⁵⁶.

Mnoho mladých navazuje tématem tolerance, kterou ve velké míře přijalo s příchodem do nové země oproti např. svým rodičům (vysvětlují, že to je reminiscence z války). Říkají: „više sam otvorem drugima, i minoritetima, i poštovanje druge religije.“, „živjeći u danskom društvu imam veliku torelanciju prema svim ljudima bez obzira koje su nacionalnosti i koju vjeru imaju. Roditelji su mi medjutim malo drugačiji. Ili mislim, isti ko svi sa naši prostora koji su probjegli od rata. Imaju onu neku mržnju. Al i to je razumljivo, kad ti neko ubije nekog najbližeg ne možeš svakog voljeti“¹⁵⁷. Ale vychází najevo odmítavé sklony i u mladé generace – „Ne družim se sa Dancima niti sa drugim doseljenicima, pošto mi nemamo isti mentalitet, vjeru, kulturu... Tako da nemamo uopšte ništa zajedničko“¹⁵⁸.

4) ANGAŽOVANOST

Mnozí z těch mladých, kteří si udržují povědomí o své mateřské zemi, participují ve sdruženích, setkávají se s „naším narodem“, slaví národní svátky, poslouchají muziku své země, sledují televizní pořady, zprávy na internetu nebo čtou knihy spisovatelů domovské země. Většina z nich jezdí pravidelně (nejčastěji v létě) do míst, odkud sami nebo jejich rodiče pochází. V této souvislosti mne zaujala na Facebooku založená skupina v květnu 2012, která obsahovala stovky a stovky Bosňanů ze Skandinávie, kteří se dohadovali, kdy pojedou o prázdninách „domů“. Pravděpodobně z toho vyplývá, že se cítí lépe, pokud vědí, že v okolí jejich městečka, nebo přímo v něm se bude nacházet další „dijasporalac“¹⁵⁹, který je ve stejné situaci a kterého mohou zkontaktovat.

¹⁵⁶ „No věřila bys tomu, že tu žiju 15 let a nemám žádné dánské přátele mimo práci a školu?“ ... „Mně to teda nepřijde moc normální a začal jsem si i říkat, že je se mnou něco špatně... ale pak jsem si uvědomil, že má kamarádi, co jsou taky imigranti, to mají úplně stejně.“

¹⁵⁷ „Jsem vůči druhým otevřenější, i vůči menšinám, mám i úctu k druhým náboženstvím.“ ... „Tím, že žiju v dánské společnosti, jsem velmi tolerantní k ostatním lidem, bez ohledu na národnost, náboženství. Mí rodiče jsou trochu jiní. Ale myslím si, že to mají společné se všemi z našich zemí, kteří uprchli před válkou. Mají takovou tu nenávist. Ale to je pochopitelné... když ti někdo zabije někoho blízkého, nemůžeš mít každého rád.“

¹⁵⁸ „Nestýkám se s Dány ani s dalšími přistěhovalci, protože nemáme stejnou mentalitu, víru, kulturu... Takže nemáme nic společného.“

¹⁵⁹ Někdo, kdo je také člen diaspory.

Omladinská sdružení se posledních pár let potýkají s existenčním problémem. Není to snad ze strany státu – ten jim vyjadřuje neuvěřitelnou podporu –, ale zevnitř jich samotných. Jedná se o to, že nejmladší generace (1. věková skupina) nejeví zájem o participaci. Zvláště u mladých pod 20 let je schopných a uvědomělých individualit opravdu málo. Nemají potřebu se angažovat, jak potvrzuje jeden z řídícího odboru sdružení Bonus Aarhus. Většinou se jedná o 2. věkovou skupinu, která se stará o chod organizace, ta má však plné pracovní poměry jinde a postrádá čas. Bude muset své vedoucí pozice ve sdruženích brzy opustit. Vedení sděluje: „jednostavno starimo“¹⁶⁰. Respondent č. 9 říká: „mladi nisu integrisani – integrisani su i previše“¹⁶¹. Stejný problém má sdružení STAV! Odense. Necháává se slyšet, že organizace potřebuje „privući omladinu na bilo što“. „Ako (mladi) vole turbofolk, bit će turbofolka ... ako će ih privući Neda Ukraden, puštat ćemo i to“¹⁶². Jeden z respondentů se domnívá, že k turbofolku mladé přivádějí jejich rodiče a starší generace. Kromě toho v Dánsku je, podobně jako v poslední době v České republice, znatelná komercialita v podobě „balkanmánie“, v Česku zosobňována především „balkánskou dechovkou“. Tento styl přitahuje i asimilované potomky migrantů z bývalé Jugoslávie.

Kromě toho, zjištění, že nejen já v Dánsku „bojuji“ s neviditelností komunit původem z bývalé Jugoslávie, ale i sami jejich příslušníci, kteří se vyloženě horlivě neúčastní, mají problém s nedostatkem informací, hledají je a ztrácí se, mě velmi překvapilo¹⁶³.

Mnoho z mých informátorů se účastnilo různých jiných dobrovolnických akcí při pomoci s integrací apod. Respondenti 4 a 6 mne přivedli do Gellerupu (část Aarhusu v médiích označovaná jako „nebezpečné ghetto“), kam jsme později docházeli doučovat děti imigrantů. Informátor č. 8 zase ve svém městě napomáhá s aktivitami tamějšího kulturního centra (s multikulturními zájmovými činnostmi) a podobně také v uprchlickém táboře. Musím podotknout, že ve všech těchto případech se jedná o spolupráci s příchozími s jiným etnickým pozadím než jím vlastním¹⁶⁴.

5) CODE SWITCHING

Podle Ballarda „přepínání kódů“ (code switching) je vysvětleno – „Kultury, jako jazyky, jsou *kódy*, které aktéři používají k sebevyjádření v daném kontextu; a jak se kontext mění, tak ti s požadovanou kompetencí přepnou kód“ (Ballard in Song 2003, 107). Nemění se pouze

¹⁶⁰ „Jednoduše stárneme.“

¹⁶¹ „Mladí nejsou integrování – jsou přespříliš integrování.“

¹⁶² „Dotáhnout mladé na cokoliv“, „Jestli se mladým líbí turbofolk, budeme pouštět turbofolk... jestli je přitáhne Neda Ukraden (bosenská ‚popová‘ zpěvačka), budeme pouštět ji.“

¹⁶³ Respondent č. 1, který se aktivně angažuje v jednom bosenském sdružení, říká: „ponekad se netko pojavi kao super! Nisam znao“ ... „i to se zna ponekad desiti“.

¹⁶⁴ Již v roce 1999 pracovali někteří kosovští uprchlíci jako interpreti/tlumočníci. Přiseděli terapiím a konverzacím s úředníky DRK a pomáhali při komunikaci. Holmgren a Søndergaard upřesňují, že „...motivation to work as an interpreter was based on the frustration and powerlessness of being unable to do anything for their home country and fellow countrymen“ (2003, 24).

s jazykem, ale také přes „způsob mluvy, styl prezentace, jakož i výkonem jednotlivých činností“ (2003, 108). Jeppesen zmiňuje podobné tendence (1989).

Jedinec jinak přemýšlí, jinak se chová v jedné společnosti a jinak v druhé. Toto přepnutí nemusí být v souvislosti s interakcemi, může takto reagovat sám na své podněty. V našem případě se jedná o přepínání mezi dánskou a mateřskou realitou.

Informátor č. 1 sděluje, že u sebe často zaznamená přechod a že jinak žít v pozici příslušníka etnické menšiny v Dánsku ani nepřichází v úvahu. Respondentka č. 10 zmiňuje, že mentálně přepíná proto, „da se osjeća u danskom društvu ugodno“. Podle ní je nutnost se přizpůsobit, „zato što svako pozi za sebe“¹⁶⁵. Informátor č. 5 tvrdí, že lidé „are faking, pretending so that they are ok with both (cultures)“¹⁶⁶. U informátora č. 8 jsem zaznamenala, že přepínání si u sebe neuvědomuje, automaticky své chování chápe jako respekt k majoritě, vlastně tím podle svých slov vyjadřuje úctu druhé kultuře. Na myšlenku toho, že majorita též přepíná v kontaktu s imigranty, mě přivedl informátor č. 3, který zmínil: „since I'm fluent American, I've noticed that Danes talk completely different with me depending on which language I approach them in. It seems that they are much more forthcoming when they see me through the lens of being American as opposed to Albanian but I'm the same guy“¹⁶⁷.

6) VZTAH S DOMOVINOU: ATTACHMENT, NEBO DISATTACHMENT?

Výzkum ukázal, že 25 % účastníků by se vrátilo nebo chtělo vrátit do své domoviny, 58 % se vrátit nechce a 17 % neví.

Odpovědi, proč se mladí nechtějí vrátit, zněly následovně: „nebi se nikad vratila u Bosnu, jedni ako bi dobili svoju zemlju nazad, i da ne korupcije“, „Zato što sam rodjena ovdje, i ovdje mi je lijepo. Osjećam ovo kao svojom zemljom, a istovremeno imam mogućnosti da zadržim tradiciju svojih korijena, i kad sve to udružim, osjećam se vrlo zadovoljno i sretno“, „Povratak? Ne, ni ja a ni moji roditelji. Jer ovdje nam je fino. Imamo mogućnosti koje nikad ne bi mogli imati u BiH“¹⁶⁸. Věkové generace 3 a více se často vyjádří jako následující respondentka: „Predugo se živi ovdje, da bi se nastavilo dole“¹⁶⁹. Respondent č. 12 říká, že už „nepocit'uje takovou lásku“ ke své rodné zemi a dodává: „a pogotovo mladji, mlada generacija, kamoli oni da se presele“¹⁷⁰, metaforicky popsal rozdíly „svých“ států jako dvě zeměkoule. Mladí informátoři uvažují pragmaticky: proč by se měli stěhovat, když

¹⁶⁵ „Aby se v dánské společnosti cítila příjemně“... „protože každý pózuje sám za sebe“.

¹⁶⁶ „Jsou falešný, předstíraj aby vypadali dobře před oběma kulturama“

¹⁶⁷ „Mluví plně americkou angličtinou a všiml jsem si, že Dánové ke mně mluví jinak, pokud se na ně obrácím v ní. Vypadá to, že jsou daleko ochotnější, když mne vidí skrze mou ‚americkost‘, na rozdíl od Albánců, ale já jsem pořád ten samý člověk.“

¹⁶⁸ „Nikdy bych se nevrátila do Bosny, jediné kdybychom ji dostali zpátky a kdyby nebylo korupce“, „Protože jsem se tady narodila a je mi tu dobře. Tohle je moje země a zároveň mám možnost uchovat tradici svých kořenů. Když to všechno sečtu, cítím se spokojeně a šťastně“, „Návrat? Ne, ani já, ani moji rodiče. Protože je nám tady fajn. Máme možnosti, které bychom v BiH nikdy neměli.“

¹⁶⁹ „Na to tu žijeme moc dlouho, abychom pokračovali dole (v BiH).“

¹⁷⁰ „Ne osjeća više toliku ljubav“, „a copak mlađi ... mlađa generace, natožpak oni aby se přestěhovali“.

v Dánsku vyrostli a situace v BiH (a obdobně v ostatních zemích bývalé Jugoslávie) je „katastrofa što se tiče posla i ekonomije“¹⁷¹.

Ti, kdo by se chtěli vrátit, uvádějí: „Uvijek razmišljam o povratku, BiH je jedina zemlja gdje pripadam, stanje je zadovoljavajuće da, ali nije idealno“¹⁷². Anebo mají určité podmínky. „Jesam (razmišljala o povratku), ali pod uslovom da nadjem posao u međunarodnoj firmi ili organizaciji. Zašto? Pa zato što ne želim da budem jedna od onih koji govori da bi se vratili "samo da se još ovo popravi", "samo da još ovo bude bolje" ili slično. Sa ovim školovanjem koji smo primili u Danskoj, imamo mnogo više mogućnosti i volje da išta popravimo ili koliko toliko promjenimo nego narod koji je i gladan i žedan i umoran od etno-nacionalnih političara i koji je pod uticajem letargije... Ali mogu reći da se godinama sve više vežem za domovinu, i da se sve više interesujem za situaciju i proces demokratizacije u BiH“¹⁷³. Některé podmínky jsou v mnoha ohledech nesplnitelné.

Jeden z informátorů se ale udržuje v migraci. Konstatuje: „ne mogu da izdržim u Danskoj više od dva mjeseca, živcira me pristup, mentalitet i površnost Danaca“¹⁷⁴. U mnohých se právě toto jeví jako ideální stav. Upřednostňují najít si práci, která dovoluje migraci mezi mateřskou zemí a Dánskem, to se však nepodaří ani jejich zlomku.

Tato kapitola se dá zavřít s tím, že s narůstajícím věkem a časem stráveným v domovské zemi klesá vůle se navrátit do mateřské země. Tendence se potom objevuje v přání (snu) potomků migrantů „vrátit se na penzi“, jak uvedla jedna respondentka: „kad ostarim i moja djeca budu odrasla onda postoji ta mogućnost“¹⁷⁵. Mladí (potomci migrantů) jsou spoutáni s mateřskou zemí z většiny zprostředkovaně, aktivní čas strávený v ní se pohybuje v rozmezí 1–4 týdnů. Někteří jsou zainteresováni více, někteří méně. Disattachment¹⁷⁶ je patrný. Sedmý okruh – vztah s majoritou – dále rozebereme v kapitole 8.5.

8.4 Afirmace identity a sebeurčení

Dle zpracovaných dat z výzkumu se jeví, že afirmace identity u mladého druhogeneračního (v daleko méně případech třetigeneračního) migranta probíhá (s deflekci pěti let) kolem 25. roku (v pracovním rozdělení u 1. a 2. skupiny). U někoho později či dříve. Před „doklopýtáním“ k ní si jedinec uvědomuje možnosti, provádí kritické zhodnocení. Právě

¹⁷¹ „Katastrofa, co se týče práce a ekonomiky.“

¹⁷² „Stále přemýšlím o návratu, BiH je jediná země, kam patřím, stav (aktuální) je uspokojivý, ale není ideální.“

¹⁷³ „Přemýšlela jsem o návratu, ale pod podmínkou, že si najdu práci v mezinárodní firmě nebo organizaci. Proč? Protože nechci být jednou z těch, kteří by se vrátili, „ještě až se to a to zlepší“, „ještě až tohle bude lepší“ a podobně. Se vzděláním, které jsme dostali v Dánsku, máme o mnoho větší možnosti a chuť cokoliv zlepšit, nebo alespoň nějak změnit než obyvatelé státu, kteří jsou hladoví a žízniví a unavení etnonacionálními spory a kteří jsou pod vlivem letargie ... Ale můžu říct, že se s léty víc a víc vážu k vlasti a zajímám se o její situaci a proces demokratizace v BiH.“

¹⁷⁴ „Nemůžu vydržet v Dánsku déle než dva měsíce, mám nervy z jejich přístupu, mentality i povrchnosti.“

¹⁷⁵ „Až zestárnu a moje děti budou velké, potom je ta možnost reálná.“

¹⁷⁶ Disattachment je v tomto smyslu myšlen jako odpoutání. Téma vzdálení se mateřské zemi na mentální úrovni je recentně velmi diskutováno.

v tomto období před sebeurčením a nálezem svého místa ve společnosti a snad i programem chování do budoucnosti osoba prochází obdobím přehodnocování. Je běžné, že projde i tzv. krizí identity. Po překlenutí tohoto období je afirmací učiněna volba. Tato volba se může ještě měnit, ale ne s radikálními výchylkami (pokud nedojde k zásadnímu traumatu). Faktory, které mají vliv na volbu identifikace/strategie, jsou: výchova, životní zkušenosti jedince, okruh přátel a známých, postoj majority, institucionální ošetření imigrantů a jejich potomků v cílové zemi, migrační historie, povaha jedince aj. V každém případě nejcelistvější obraz podává výčet parametrů v HB.

8.4.1 Krize identity

Krize se potýká s dvěma (a více) jazyky, dvěma (a více) společnostmi a dvěma (a více) kulturami. Je pomalou záležitostí – není ukončena ze dne na den. Člověk si obvykle testuje a stanovuje hranice. To je dobře patrné u respondentů (např. přechod ve „strategii využívání hybridity“ – dále v kapitole 8.4.2.1). Z této krize nemusí vzejít produkt, který je popisován v následujících podkapitolkách. Může dojít k misinterpretaci nebo maladaptaci v podobě nalezení „své cesty“ v kriminální činnosti, závislosti a odpadnutí na okraj obou společností aj.

Krize identity má u druhé generace často jazykový úhel. Grbić popisuje dvě kruciální situace: „a) mluvčí, kterým není většinový/dominantní jazyk mateřským, často trpí pocity méněcennosti, protože každá slabší znalost oproti rodilým mluvčím (nebo dokonce neznalost) má negativní vliv na školní výkon, snižuje šance na trhu práce a omezuje sociální adaptaci. Úplná absence odpovídající komunikace vede k předurčenému zařazení do nižších sociálních kategorií; b) ztráta mateřského jazyka zahrnuje řadu negativních faktorů v celém vývoji člověka jako osobnosti i v sociálním bytí, protože je to zároveň ztráta možnosti kontaktování své kultury, svého původu a konečně samého sebe, což může vést ke krizi identity a nakonec i asimilaci“ (1994, 36).

8.4.2 Identifikace není jedna

Chtěla bych poznamenat, že do identifikací a strategií zahrnuji především druhou generaci migrantů. Ve výzkumu se ukázalo, že třetí generace je velmi asimilovaná a zřídka se potýká s podobným modelem, v tomto ohledu by bylo potřeba rozpracovat nový model, koncentrovaný na třetí generaci.

S přihlédnutím k ostatním typologiím bychom z výzkumu mohli usoudit, že se u potomků migrantů v průběhu formace identity často vyskytuje „bojovná fáze postoje proti majoritě“, popř. konformizace, kulturní šok u starších potomků je zjevný po příchodu do hostitelské země, u některých (mladších či narozených v cílové zemi) přichází po návštěvě domovské země (typ UI). Po kontaktu s majoritou dochází do pluralismu, stratifikace

i asimilace (typ ŠI). Co se týče typologie L. Šatavy o závislosti jazyka (nebo dalších důležitých rysů) a národního povědomí, v našem případě najdeme u potomků hlavně 1. a 3. schéma.

Stejně jako B. Kraftová jsem se i já setkala s trojí variantou identifikace u svých informátorů. 1. Identifikace se zemí původu rodičů (symbolická hodnota, mýtus návratu). 2. Identifikace s hostitelskou zemí. 3. Smíšená identifikace (podle Song koncept hybridity „pobízí k pozitivnímu výsledku. Může zvětšit soubor lidí s identitou výběru spíše, než že by vedl k ředění kulturního obsahu“ (Song 2003, 117)).

Rozdělení podle B. Kraftové je užitečné i účinné, ale klasifikace v rámci něj je patrně typický důsledek typologie DS. Navrhuji tedy jeho revizi (rozšíření) na úrovni 3. bodu v závislosti na uvedená specifika dánského prostředí (kapitola 3, 4, 6, 7). Nás dále bude zajímat třetí varianta tzv. hybridismu, kterou dále podrobněji rozpracujeme.

8.4.2.1 Různé smysly hybridity

Z obav, že se druhá generace bude nacházet „mezi dvěma kulturami“, se zatím ona sama vykryštovala do podoby „součástí obou světů“ (Song 2003, 106). Song ale okrajově zmiňuje, že by se mohl objevit kulturní konflikt (ibid.). Hybridita jako taková počítá se souměrnými „resources“¹⁷⁷ z obou kultur. Dle mého názoru se vyskytuje několik typů této synkreze. Nazvala bych je strategiemi využívání hybridity¹⁷⁸. Vycházejme z předpokladu, že jsou resources z obou „entit“ jednotlivci dostupné. Na našem modelu by jejich využití vypadalo následovně:

A) Strategie „využívání obou resourců“ (D+, P+)

Tu vyjadřuje standardní hybridita. U respondentů č. 4, 6, 8 je velmi patrná. Všichni si váží obou kultur a využívají jejich potenciál. Dá se říci, že si z obou vybírají kvalitní kulturní vzorce, které jim usnadní a zlepší život, jsou jimi obohaceni. Podle výsledků často 1. A 2. věková skupina.

B) Strategie „potlačování původních resourců“ (D+, P–)

Potomci migrantů chtějí být včlenění do majoritní společnosti bez výhrad, z nějakého důvodu se to však nedaří. Potomci se snaží potlačit své původní kulturní vzorce a nahradit je novými, zadanými hostitelským prostředím. Pokud se situace stále nemění, potomci se mohou obrátit proti většinové společnosti ve formě stěžování, blokace aj. nebo mohou zkoušet další cesty, jak být do „nové“ společnosti přijati. Podle výzkumu spíše 2. a 3. věková skupina, respondenti č. 1, 10, 12. Může dojít k oslabení původního jazyka ve značné podobě.

¹⁷⁷ Resourcy jsou dle mé pracovní terminologie soubory zdrojů kulturních a společenských vzorců.

¹⁷⁸ Za použití bipolarity: (D) dánské resourcy, (P) resourcy původní země.

C) Strategie „deklasování hostitelských resourců“ (D–, P+)

Za jistých podmínek se může vyvinout ze strategie B. Jedná se o tendenci stavět majoritu na nižší niveau, hledat v ní chyby. Zároveň jedinec většinovému obyvatelstvu toto stanovisko nedává najevo, mnohdy naopak. Příčinou může být též určitý obranný systém. Ve styku s ostatními podobného smýšlení mohou jedinci tohoto typu vyjadřovat nad většinovou společností pohrdání či ji ztvárňovat v podobách vtipu¹⁷⁹. Jako individuálovi se ale tomuto stratégovi může dařit. Objevuje se často u 2. věkové skupiny, typickým příkladem je respondent č. 13.

D) Schéma celkové neukotvenosti (D–, P–)

Vzniká, pokud je jedinec nespokojen s viděním světa, životním stylem, přemýšlením majority nebo jejími dalšími markantními charakteristikami a zároveň prošel „disattachmentem“ (nebo jejich zamítnutím, hledáním nových možností) od původních resourců. Příkladem by byl respondent č. 11 (který zpočátku volil strategii B, dnes se nachází v D), u kterého se však zdá, že tento postoj není konečný. Zatím postupuje podle vzorce Song, uvedeného na str. 54 (in Song 2003, 111).

Jak je vidět, jednotlivci mohou mít různé postupy, jak strategie užít. Procházejí jimi, propojují je nebo je segmentují, lavírují mezi nimi (např. informátor č. 2 mezi A a C). Někteří si je mohou držet po několik let, někteří déle a někteří se mohou vyvinout až do úplné akulturace či asimilace.

8.5 Vztahy s majoritou, at have hygge & mange tak for i dag! Aneb je možné se Dánem stát?

Na otázku „Cítíte se v dánské společnosti dobře?“ odpovědělo 73 % osob kladně, 7 % záporně a 20 % se nemohlo rozhodnout¹⁸⁰. Kritika zazněla i u kladných odpovědí. Jejím rozbor by se dal utřídit do dvou rovin. 1. Egalitářství Dánů, se kterými se respondenti setkali, se víceméně nevztahuje na imigranty (migranty a jejich potomky prý Dánové nerozlišují –

¹⁷⁹ Vtip majorita často používá za účelem zlehčení situace (diskriminační či nějak zabarvenou průpovídku zaobalí do formy humoru). Jedna respondentka sdělila, že se domnívá, že majorita tak činí z důvodu „ice breakingu“ (resp. č. 7).

¹⁸⁰ Respondenti se nespokojili s odpovědí ano/ne a většinou rozebírali své myšlenky. Nejčastěji se vyjádřili: „osjeća se danska odbojnost prema strancima“, „smeta onaj osjećaj da su na ‚svijetu najbolji u svemu‘, ili ako imaš kritiku bilo čega, obično dobiješ odgovor tipa ‚ako ti se nesvidja, napusti zemlju‘“, „ne, ali opušteno jer alkohol radi svoje (respondentka zmiňuje konzumní společnost, povrchnost, primitivnost, nedostatečné všeobecné znalosti“ (celkově se tato témata objevují 3×), „uvijek te iste konverzacijske teme“, „ne osjećam se ugodno kada počinju pričati o religijama ili o stranim zemljama“, „imaju previše predrasuda“, „njihova naklonost da sve strance stavljaju u isti koš, bez obzira da li je reč o doseljenicima koji ne pričaju tečno danski i izgledaju drugačije od etničkih danaca, ili je reč o 2. i 3. generacijama doseljenika koji su u Danskoj rođeni i pričaju tečno danski“, „ironični smisao za humor“ (celkově zmíněno 3×), „mi bosanski mentalitet fali“, „NE!“, „NE. Nema takvi osjećaja. Svi mogu zajedno“, „uz alkohol sve ide ok“, „hladni su“ (celkově zmíněno 4×), „danci su dosadni“, „sve dansko je najbolje“ (s ironickým podtextem), „kritika na jedan način i u jednom smijeru“, „neznanje o situaciji izvan Danske“, „nuk kam shoqni danez, vetem ne shkoll“, „No. Constantly reminded that it isn't your home“, „kulturene razlike“, „Nuk kam pasur probleme te komunikuj me danez.“, „Rrethane me irrituese qe kam pasur mundesit te vezhgoj ka qene nje doze superioriteti ne raport me kulturat tjera“.

resp. Dánové se nad ně vyvyšují /přestože jim podle respondentů chybí všeobecný přehled a mají předsudky/). 2. Kulturní rozdíly jsou iritující (černý humor je přehnaný, socializace a emocionalita je nedostačující, alkohol je zbytečným „pomocníkem“).

Závěrem tedy jsou následující zjištění. Čím kratší dobu (v rámci dlouhodobého pobytu) osoba s původem nebo kořeny z bývalé Jugoslávie v Dánsku tráví, tím je nespokojenější. Všichni „nydansker“ bez ohledu na etnicitu se cítí dobře. Výhrady nejsou doménou partikulárního etnika, každé etnikum má velmi podobná kritická stanoviska vůči majoritě.

Během rozhovorů jsme mnohdy narazili na téma „dánsosti“, jestli je dostačujícím faktorem se v Dánsku narodit či přijít ve velmi raném věku, aby percepce ze strany majority nenaznačovala vymezovací (distanční) tendence (my – etničtí Dánové, vy – neetničtí Dánové). Je tedy možné se Dánem stát? Tato otázka v sobě budí další dotaz – je tedy potomek migranta automaticky vylučován z označení „Dán“?

Informátoři se často zmiňovali o tom, že jim osobně majorita dává jejich „nedánství“ najevo. Respondent č. 9 zmiňuje: „jedna gramatička greška i odmah te podsjetje da nisi njihov“, „Možeš da pokušaš, ali uvijek te vide izvan ‚danstva‘ a ti ni ne misliš da si tolika izvan, ali oni te uvijek napomenu“. Respondent č. 5 uvádí, že se cítí jako Dán, jen vypadá jako Srb a majorita ho určitým způsobem i přijímá. Někteří cítí integrační tlak, přestože, jak bylo zmíněno, integrace nikdy nedosáhne takové úrovně, aby byla na stejné rovině s „dánstvem“. Respondent č. 3 komentuje: „If you want to hear my opinion about transformation it would be that the more you force a person to change, the more they will resist it. Denmark does a lousy job of integration because it forces non-EU immigrants to adapt instead of letting the transformation come from within. Amongst immigrant youths there is a clear mistrust which has developed for the Danish state and that seems to be a result of a policy of assimilation.“¹⁸¹ Také se potomci nachází ve světě dvojsmyslů, jak uvádí respondentka č. 2 – „zemlja je jasno protiv tebe, ali učinila je mnogo za tebe ... ko da te neko pozvo kod sebe, al ti je nakon dolaska stavio lisice“. Ale v této tendenci se objevuje také veliký vděk, že přijímací země byla ochotna sdílet svůj kapitál (resp. č. 8: „ova zemlja me je prihvatila, dala mi je sve, i ja ću da joj vratim to što je za mene učinila, zato tu ću ostati i plaćati porez“). Mnoho osob zmiňuje, pokud dánské občanství již nevlastní, že by ho rádi přijali, ale pod podmínkou, že si nechají i bosenské. Symbolicky jim připomíná, že na svůj původ nezanevřeli¹⁸². Respondent č. 6 na dotaz „Proč nechceš přijmout dánské

¹⁸¹ „Pokud chceš slyšet můj názor na transformaci, myslím si, že čím víc se člověk nutí ke změně, tím více bude odolávat. Dánsko dělá mizernou integrační práci, protože nutí imigranty ze zemí mimo EU, aby se přizpůsobili, místo toho, aby ta transformace přišla zevnitř. Mezi mládeží s nedánským původem je jasně vidět nedůvěra, která se vyvinula vůči dánskému státu a zdá se být důsledkem asimilační politiky.“

¹⁸² Dříve bylo možné disponovat dvojím občanstvím. Někteří se dnes po delším váhání nakonec rozhodnou pro dánské občanství na úkor předešlého, většinou kvůli jednodušším administrativním úkonům – jako tento

občanství?“ odpovídá: „Razmišljam ga uzeti. Al volim previše Bosnu, da bih mogao to uraditi.“

Podobně, jak zaregistrovala Čapo-Žmegač v německém prostředí – „pokud nemáš německé rodiče, Němcem nejsi“ (2005) –, je tomu i v Dánsku. Občasně jsem zaznamenala, že mladí Dánové, pravděpodobně pod vlivem stereotypizace nebo medializace, mladým potomkům migrantů říkali: „du er ikke som de andre indvandrere“¹⁸³. Právě označení „být jiný imigrant“ je z jejich strany vyjádřením přijetí, poznání, důvěry. V mnoha případech to v potomkovi vyvolá zadostiučinění, anebo alespoň humornou reakci.

Navrátíme se zpět ke strategii využívání hybridity a pojmem ji z praktického hlediska – tedy spíše ze zkušeností a výpovědí respondentů. Jedna z respondentek velmi špatně snášela to, že byla zařazena svým dánským okolím do kategorie „ne-Dán“. Rozhodla se k situaci přistoupit radikálněji. Změnila si jméno, image i práci (případ strategie B). Přesto se nic na přístupu nezměnilo. Z tohoto příkladu vyplývá, že odřeknutí svého etnického pozadí nevede automaticky k přijetí do většinové společnosti. Respondentka poté zvolila strategii A, ale věřím, že by mnozí na jejím místě přistoupili k variantě C či skončili u D. Může se také stát, že etnická skupina takového člena-nečlena zavrhne. Respondent č. 13 uvádí, že nemůže dobře vycházet s takovými lidmi (jako je zmíněná respondentka), a nazývá chování „směšným“. Není sám, tato tendence vyvolává veliké rozpory v komunitách, dělí je na dva tábory (ostatním je to zpravidla jedno). Respondent č. 6 mi po konverzaci o osobách, které se snaží vystupovat „dánsky“, po dlouhém zamyšlení nad otázkou „Proč se tedy (osoby strategie B) zúčastňují ‚Balkan party‘ a večírků?“ vysvětlil svou domněnku o tom, že „se osječaju loše prema svojim korjenima“. Jednoduše mají potřebu odčinit své „dánské“ chování.

Ukažme si příklad strategie typu A na respondentovi č. 8, kterému se podařilo velmi rychle adaptovat na dánské prostředí. Nikdy nezapomíná na několikere poděkování – např. vždy poděkuje za hezky strávený den a opět poděkování zopakuje při příštím shledání¹⁸⁴. Se svými dánskými přáteli si užívá „hygge“¹⁸⁵, hovoří do telefonu s neuvěřitelným nadšením (jelikož dánská konverzace přes telefon, pokud se jedná o semioficiální domlouvání, je do velké míry „nadšená“), přízvuk nemá. Spíše překládá dánské kulturní kódy do „balkánských“. Nikdy však nenechá platit ženu. Zajímá se o dění ve světě a obzvláště na Balkáně. Vyvolává pocit osoby, která má vše pečlivě promyšlené, stará se o to, aby bylo všechno v pořádku

respondent. „Nakon dužeg razmišljanja odlučio sam za opciju danskog državljanstva. To je bila više politička nego emotivna odluka, jer sam u to vrijeme želio da studiram van Danske, i naravno da putujem. I jedno i drugo je bilo teže (u nekim slučajevima i ne moguće sa BH državljanstvom) tako da sam zbog tih razloga odlučio da uzmem dansko državljanstvo.“

¹⁸³ „Ty nejsi jako ostatní přistěhovalci.“

¹⁸⁴ „Tak for i dag“, „tak for den sidste“. Dánský obyčej poděkování za hezky strávený den a za poslední (poslední setkání).

¹⁸⁵ „At have hygge“ je volně přeloženo jako „hovět si“. Spočívá v pěkném pocitu, který člověk může mít sám nebo s přáteli, často je spjatý s jídlem nebo pitím a svíčkami. Tento fenomén bych nazvala „kultovním“.

a sám všechno organizuje (v Dánsku se o organizaci často starají ženy). Bydlí s rodiči a se svou početnou rodinou v menším městě, a pokud má na výběr, jak strávit volný čas, upřednostní rodinu.

Když pohlédneme pro srovnání do českého prostředí, J. Otčenášek zmiňuje, že druhá generace migrantů, kteří přijeli do Česka po roce 1991, je celkem integrovaná a akulturovaná, „ovšem s některými zvláštnostmi. Těmto procesům jistě napomáhá otevřenost¹⁸⁶ české společnosti vůči nim a tolerance jak etnická, tak náboženská. Imigranty lze vcelku charakterizovat jako bezproblémové, se zájmem o aktivní zapojení do naší společnosti“ (2000, 18). Z vlastního pozorování si troufám říci, že majorita v Česku tyto osoby vnímá¹⁸⁷, svůj podíl na tom má i bezchybná čeština, jako součást většinového obyvatelstva – zvláště pokud se tu narodily¹⁸⁸.

Závěrem tohoto oddílu bych chtěla zmínit, že strategie využívání hybridity typu B, C a D jsou zjevným problémem právě nové (druhé) generace. První generace – samotní migranti – totiž neaspirovala na jiné cíle v rámci proměny identity (jejíž kontury byly vždy přesně definované v rámci kategorie „ne-Dán“, bez ohledu na to, zda se měnily „drobné“ transformace – např. do kolektivního cítění).

Závisí tedy na množství okolností (s kým se potomek stýká, jaká názorová stanoviska má skupina z majority, se kterou se stýká, jaké má životní aspirace, v jaké socioprofesionální kategorii se pohybuje, jak chce být chápán, jak se prezentuje, a mnoho, mnoho dalších). Opět se asociačně dostáváme k závěru ze třetí kapitoly.

8.6 Mladí Dánové o potomcích migrantů z bývalé Jugoslávie

V rámci svého Erasmus pobytu jsem docházela na běžné přednášky na Aarhuské univerzitě, kde většina studentů byli etničtí Dánové. Při této příležitosti jsem pro jednu skupinu, se kterou jsme měli společný předmět, vytvořila dotazník týkající se potomků migrantů z bývalé Jugoslávie, nazvaný „Dotazník o obecných tématech týkajících se potomků imigrantů z bývalé Jugoslávie¹⁸⁹“. Byl velmi jednoduchý, anonymní, stručný a jednoznačný. Vzhledem k tomu, že jedna ze studentek v této třídě byla Bosenka – potomek uprchlíků z 90. let –, jsem měla jistotu, že participant dotazníku budou znát alespoň jeden „exemplář“ mého průzkumu, a zároveň jsem jí samotné zaslala běžný původní dotazník. Přestože jsem ji „vynechala“, mohla jsem pozorovat její pozici ve třídě a přístup k ostatním po celý průběh

¹⁸⁶ Ve srovnání přijímání imigrantů u J. Chaloupkové je Česká republika vždy hluboko v druhé polovině hodnocení.

¹⁸⁷ Pokud si vůbec uvědomí, že mají nezvyklé jméno.

¹⁸⁸ Srov. s citací Wren in Moore 2010, 361 ve třetí kapitole.

¹⁸⁹ „Questionnaire about general topics regarding descendants of immigrants from former Yugoslavia“.

konání kurzu. Abych nijak nenarušila vztahy ve třídě, dotazník byl vyplňovaný online, s pozvánkami zasílanými osobně a vše až po skončení celého přednáškového cyklu.

Během přednášek vyšlo najevo, že zmíněná se necítí být Dánkou (odkazuje na (ne)příslušnost – resp. č. 2: „vaše královna“ atp.), proto je také jako Bosenka reflektována ze strany okolí¹⁹⁰. Anonymní dotazník pro majoritu víceméně potvrdil, že tito mladí Dánové se z většiny staví ke zmíněným migrantům (resp. 2. a 3. generaci) podle toho, jak oni sami sebe prezentují. Překvapivým výsledkem bylo, že průměrný počet potomků migrantů z bývalé Jugoslávie, který oni sami znají (či o nich vědí), je cca 40 osob. Mohlo by se tedy nabídnout vysvětlení, že 1) na Aarhuské univerzitě studuje velké množství potomků, nebo 2) jsou v Aarhusu dobře patrní, či žijí poblíž studentů, kteří vyplňovali dotazník, nebo jsou často zaměňováni s druhými etniky (např. Turky). Dále si tito respondenti souhlasně myslí, že mladí umí perfektně dánsky.

Odpovědi se hodně liší u otázky „Považujete je za Dány?“¹⁹¹. Dalo by se říci, že polovina dotázaných je považuje za Dány, druhá polovina ne. Obdobný dotaz „Může být osoba, která má oba rodiče imigranty, považována za Dána?“ je z necelé poloviny zodpovězen kladně, z druhé záporně a zbytek odpovídá „to záleží...“.

Chtěla bych zdůraznit, že tyto odpovědi nemůžeme v žádném případě zobecňovat na dánskou mládež nebo vyvozovat širší závěry. Vzhledem k malému průzkumu, který je navíc ovlivněn zkušeností každého daného respondenta, se můžeme jen orientačně přiblížit nástinu přemýšlení těchto osob, který ovšem i tak může být z určitého hlediska zajímavý.

Jeppesen udělila dětem migrantů v Dánsku radu – nejdůležitější je využívat obého (obou kultur). Říká, že „stát na obou nohách“ je pravděpodobně dobrá strategie pro ty, kdo musí žít se dvěma kulturami. Mají „dánskou nohu“ a také „původní nohu“, pokud použijí obě, sníží riziko ztráty rovnováhy...“ (1990, 8–9).

8.7 Genderové rozlišení

Zde se pokusíme lehce nastínit srovnání výsledků Jeppesen ve studii druhé generace pracovních migrantů z roku 1989 se závěry z našeho průzkumu dnešní druhé generace uprchlíků a příchozích 90. let. Dle Jeppesen většina z potomků gastarbeiterů pocítuje Dánsko jako svůj domov. 40 % z nich ovšem neví, zdali se cítí být Dány. 35 % odpovědělo, že ano.

¹⁹⁰ V modelu strategií využívání hybridity bych ji umístila mezi A a C.

¹⁹¹ Odpovědi zněly: „No. Because they don't see them as Danes“, „No I do not. Because they are behaving differently“, „No, because they don't consider themselves as Danes“, „Yes. They live in Denmark, speak Danish better than the language of their parents... But first and foremost, they consider Denmark to be their home, and that makes them Danes“, „no. their parents are not Danes... they act as Danes when they are out but at home it's still homeland traditions and values they follow“ (tento respondent právě prohlédl strategii C (D–, P+), „I consider the younger ones to be Danes with another background“, „No, I consider them to be refugee or immigrants“, „Yes, of course“, „Yes, because they are Danes. They might go their "native lands" on vacation to visit family, but they consider themselves to be Danish, and have a stronger bond to Denmark“.

Zde je vidět velký rozkol v genderové otázce. Většina žen neví, zdali se cítí jako Dánky, spíše pociťují synkrezi. Většina mužů se však jako Dánové cítí. Podle tohoto vzorku respondentů je potřeba v Dánsku žít nejméně sedm let, aby byla učiněna integrace a tato osoba v dánské společnosti měla dobrý pocit (1989).

Dle mého výzkumu se právě naopak „cítí dánsky“ v daleko větší míře ženy, mají taktéž o mnoho více dánských přátel. Muži si udržují svoje přátele s podobnými etnickými kořeny, většinou se pravidelně scházejí na fotbalových, basketbalových a jiných sportovních aktivitách a vyjadřují svou identitu spíše k synkretickým tendencím, popř. jako Bosňané, Albánci, Srbové.

8.8 Jak působí mateřský stát na mladou generaci

Dle Čizmiće „...mateřský stát má i potřebu, i povinnost umožnit a ulehčit všem svým členům bez ohledu na to, kde žijí, rozvíjet své etnické a kulturní rysy, využít své kulturní dědictví jako součást své identity a přispět k ní svou vlastní aktivitou...“ (1978, 728).

Státy bývalé Jugoslávie se, pravděpodobně také kvůli velikému počtu příslušníků a z něj vyplývajícím výhodám, zajímají o své zahraniční diaspory (např. v kontrastu s příkladem L. Šatavy, ve kterém se setkáváme s tím, že mateřský stát přestává s vystěhovalci počítat (1989). V BiH se jeden resort ministerstva pro lidská práva a uprchlíky aktivně stará o dění u diasporálních komunit v zahraničí a sleduje jejich vývoj. Vertovec sděluje, že „migrační výzkumy skoro vždy potvrdily, že migranti udržují různé formy kontaktu s lidmi a institucemi v místech původu“ (2001, 574). Albánci ve Velké Británii mají velký zájem na udržení dobrých kontaktů se svou domovinou a ta jim vychází vstříc (Albania and Kosovo, mapping exercise 2008). Dále domovské státy nabízejí různé letní tábory a jiné aktivity pro děti z diaspory. Organizovaný pobyt dětí migrantů v domovské zemi zvětšuje množství situací, kdy má jedinec potřebu používat výhradně mateřský jazyk, připomíná Heršak (1985, 37).

Je možné dívat se tímto úhlem ze strany oficiální instituce. Naskýtá se nám ještě úhel druhý – ze strany veřejnosti domovského státu. Ten je neuvěřitelně rozmanitý. Od spektra využívání vystěhovaleckých zdrojů – finančních a jiných – zahrnuje jejich opovrhování, závist, starost, diaspora je také předmětem vtipu¹⁹², ale i manipulace. Mladí často poslouchají muziku z prostoru své „bývalé“ země a právě v rámci ní mohou být ovlivňováni¹⁹³.

¹⁹² Vukajlija, webový vykladač slangu, který píše sami uživatelé, definuje diasporu jako: „Tamo negde su Srbi veći Srbi od onih koji žive u Srbiji. Tamo negde su kuće pune Srpskih zastava, narodne muzike, miljea pa tv-ima. Žurke su im uglavnom sa mnogo alkohola i obično peva neka "zvezda" iz Srbije. Tamo se možete sresti sa plakatima Zvezdane-kraljice beogradskih splavova, za koju u Srbiji niko nije čuo, nikada. I večno se raspravlja o stvarima koje treba popraviti u krhkoj slaboj Srbiji. Tamo bi svi bolje uradili za Srbiju, ali, avaj, oni nisu u Srbiji, pa ne mogu... (26. jun 2010, wildchild)“ Viz <http://vukajlija.com/> (accessed 22. 7. 2012). A důchodce z řad gastarbeiterů následovně: „Domaći Penzioneri vs Gastarbajteri Penzioneri Domaći (D) vs Gastarbajteri (G)

9 Sdružení, spolky a organizace

Rozdělila jsem sdružení, která působí v dánském prostředí, na pět typů. Sdružení mohou být založena na: 1) náboženské, 2) folklorní, 3) kulturní, 4) národní (a) nacionální, (b) sdružující) 5) zábavní bázi. Je vybrán jen vzorek sdružení, kterými je tato typologie vyplněna. Aby nedošlo ke zbytečnému přeplnění a zároveň bylo podáno dostatečné vysvětlení hlavních charakteristik, je celkový seznam sdružení, která se mi podařilo odhalit, uveden v přílohách (č. 22). Jednotlivé sdružení může být přítomno naráz ve více skupinách či se s časem vyvíjet a přecházet do jiných skupin. Nevybírala jsem jen sdružení mladých, ale jistě mají v tomto seznamu největší zastoupení. Zvláštní kategorií je *Bosnisk Ungdomsk Forbund* (Bosenský spolek mladých – BUF¹⁹⁴) – zastřešující organizace většiny bosenských sdružení a také studentské organizace.

1) náboženské

V Dánsku pod záštitou *Dansk Muslimsk Union* (Dánská muslimská unie – DMU¹⁹⁵) působí *Islamska Zajednica Bošnjaka u Danskoj* (Islámská obec Bosňáků v Dánsku – IZBD¹⁹⁶), která se skládá ze 14 džematů¹⁹⁷ rozprostřených po celé zemi se sídlem hlavního imáma¹⁹⁸ v Kodani. Méně oficiálním spolkem může být *Udruženje Bošnjačke Omladine Kalem*.

2) folklorní

Typickou folklorní formací může být sdružení *Foklor Esbjerg* nebo *Foklor Ljiljan Aalborg*. Obě zmíněná sdružení jsou menší (do 20 členů), schází se za účelem nacvičování bosenských lidových tanců, následuje vystoupení. Jejich členové jsou z mladších generací. Ačkoliv folklorní prvky můžeme nalézt i u dalších – např. *Srpsko udruženje Đerdap* v Næstvedu¹⁹⁹ nebo *Serbisk Forening Halsnæs*²⁰⁰, nacházíme u nich převahu jiných aktivit.

3) kulturní

Např. *Vores Verden / Naš Svijet*²⁰¹ ve Vejle, *Hrvatska kulturna udruga u Danskoj*. Kulturní sdružení chtějí být politicky a nábožensky neangažovaná, nemají zájem o etnickou propagaci a snaží se o kultivaci člověka jako takového v rámci inspiračních a sociálních interakcí. Většinou je tvoří mladší střední generace (cca 30 let a více).

D - Žive u vašoj kući i smaraju ceo dan, ili žive na selu i smaraju vas svaki dan zašto ne dolazite; G - Žive u Nemačkoj/Austriji/Australiji. Dolaze jednom do dva puta godišnje. D - Nemaju para ni za sebe. "Slaba penzija, a toliko smo radili!!!" G - Dodju, donesu leteće tanjire, 104 vrste čokolada (švajcarskih) i daju vam jos 100–150 eura da kupite još neku domu. D - Ako ostanu sami, idu po kafanama i vacare se sa vršnjacima. G - Nadju nekog Gustava/Fridriha/Lejlu/Dominik i sa njima obidju ceo svet, uz obavezne razglednice iz svake zemlje. D - Kad vide decu na ulici: "Vidi ovog delikventa! Jebem li mu sve živo, što ne uči?!" G - "Kako slatko dete, a ja moju mladost potrošio daleko od voljene zemlje (uz obaveznu Jugonostalgičnu suzu)". D - Psuju sve u svojoj zemlji, mrze sve sportiste, muzičare i sve koji imaju para. G - Zakače sprsku zastavu na prozor svog najnovijeg mercedesa, a iz zvučnika se ori "Marš na Drinu". (04. maj 2010, Leopard traži ženu)". Viz <http://vukajlija.com/> (accessed 22. 7. 2012).

¹⁹³ Srov. např. píseň USA od interpreta Dubioza Kolektiv.

¹⁹⁴ <http://bufdk.dk/> (accessed 17. 6. 2012) UBS – Udruženje bosanskohercegovačkih studenata, Buf Vejle, Stav Odense, Buf Horsens.

¹⁹⁵ DMU tvoří např. 115 mešit. Více na <http://www.dmu.nu/> (accessed 17. 6. 2012).

¹⁹⁶ <http://www.izbd.dk/default.asp?page=275> (accessed 18. 6. 2012). Jako 6. díl organizace (po arabské, turecké, smíšené, pákistánské a somálské formaci).

¹⁹⁷ Nejmenší muslimská organizační jednotka, sdružující věřící v blízkém okolí, většinou čítá od 100 rodin výš. Viz přílohy (č. 20).

¹⁹⁸ Muslimský duchovní.

¹⁹⁹ <http://www.djerdap.dk/statut.html> (accessed 19. 6. 2012).

²⁰⁰ <http://www.facebook.com/serbisk.halsnaes> (accessed 19. 6. 2012).

²⁰¹ <http://nassvijet.dk/onama/o-nama/?lang=DA> (accessed 20. 6. 2012).

4) národní (a) nacionální

Tyto formace mají v programu sdružování osob se stejným etnickým pozadím a jejich hlavním tématem je právě společná země. Občas se dostávají do vyhrocených tvrzení, včetně vymezování se na základě odmítání někoho (něčeho) jiného. Někdy spolu členové paradoxně komunikují v dánštině. Příkladem je *Proud Albanian in Denmark* (který má navíc transnacionální charakter, považují ho za směr transnacionálního nacionalismu).

4) národní (b) sdružující

Bonus Aarhus je dobrým příkladem spojování lidí z oblasti BiH bez ohledu na etnickou příslušnost, náboženství, politické názory. V jeho aktivitách najdeme kulturní, sociální i zábavní akce. Důvod pro setkávání je chovat hezký vztah k zemi jako takové a uchovávat identitu „bosenství“, přičemž mnoho těchto mladých pochází ze smíšených rodin.

5) zábavné

Do této kategorie spadá nepřeberné množství skupin lidí, kteří se organizují v souvislosti s nějakým určitým místem, aktivitou nebo časovým ohraničením. Mladí z bývalé Jugoslávie se rádi baví, a proto můžeme najít po Dánsku kluby, kavárny a hospody, kde se scházejí a tak tvoří sociální komunity. Organizují se „fešte“, „Balkan noći“, „koncerti“, „Balkan party“, které jsou často multikulturní a jejich hlavním účelem je se pobavit. Určitou roli zde hraje společná pop-kultura (či „jugo-kultura“) a fenomén turbofolku. Např. obrovská komunita *Fešte i koncerti u Skandinaviji* čítá přes 4000 členů, kteří se kontaktují pomocí sociálních sítí.

9.1 Média

Rádio stanice, které jsem nacházela, jsou *Radio dobre vibracije*, *BHRadio-Odense* (bosenské), *Radio Projekti 21* (albánské). Z televizních stanic jsou k dispozici *BHTV Esbjerg* (bosenská), *Kopenhagë Rtvzik* (albánská). Sdružení mají svoje magazíny, které vycházejí měsíčně, popř. *Bosanska pošta* se sídlem v Oslu²⁰² se zajímá o události, jež se týkají migrantů ve Skandinávii (s důrazem na migranty z BiH), a zabývá se i knižní produkcí. Překvapilo mne, že se mi nepodařilo najít menšinová periodika. Nemusí to však znamenat, že žádná nejsou, o rádiostanicích jsem se také dozvěděla víceméně náhodně či letmou zmínkou respondentů. V minulosti vycházel dánsko-bosenský časopis *Poet* (ve kterém pracovala i talentovaná bosenská potenciální hvězda – Alen Mešković). Kromě zmíněného existuje ještě regionální distribuce deníků z některých zemí bývalé Jugoslávie – např. srbské *Vesti*²⁰³ jsou v Dánsku k dostání.

²⁰²http://www.bosanskaposta.no/vise.php?category_id=5 (accessed 20. 6. 2012).

²⁰³http://www.vesti-marketing.com/s/_regionalna.php (accessed 21. 6. 2012).

10 Závěr

Splnit předem stanovené cíle se mi podařilo jen zčásti. Vzhledem k tomu, že bylo velmi těžké zkontaktovat vlašskou (srbskou) mládež nebo postjugoslávské imigranty třetí generace, nebyly s nimi provedeny hloubkové rozhovory. Tato kontribuce v práci tedy chybí. Díky dostatku použitelné literatury a výsledkům z dotazníků se nakonec dal vytvořit rámcový profil, který napomohl celistvosti obrazu všech generací migrantů z bývalé Jugoslávie a jejich potomků i přesto, že počet a složení respondentů je omezeno s ohledem na možnosti výzkumu. Také chorvatská etnická menšina, kterou jsem zpočátku považovala za jednu z hlavních bodů výzkumu, se ukázala být velice malá. Tato skutečnost nedovoluje, aby v této práci byl chorvatská komunita rozebrána obsírněji.

Nicméně s ohledem na dostupné materiály byl popsán aktuální stav diaspor, právě třetí kapitola totiž sloužila k tomu, aby nastínila tendence dánské imigrační politiky a její vývoj, zvláště strategie státu, které se několikrát měnily. Byla sestavena způsobem, aby vedla k lepšímu pochopení integrace a života imigrantů a jejich potomků v Dánsku. Pro historické zasazení do problematiky se čtvrtá kapitola týkala push-pull faktorů, migrační a postmigrační fáze etnických skupin, které do Dánska přišly z oblasti bývalé Jugoslávie. Novější imigraci (od 60. let) a zvláště novodobou (od 80. let 20. století) a reakce na ně musíme nutně chápat v jejich politickém kontextu dané doby. Ukázalo se, že přistěhovalci neměli jen veliký vliv na své domovské země, ale zčásti také na zemi cílovou. Následující kapitoly přiblížily reemigrační tematiku a geografické rozmístění jugoslávských – vlašských (srbských) a bosenských komunit.

Hlavní částí této práce byla snaha postihnout faktory, které mají dopad na život a chování imigrantů a jejich potomků, soustředila jsem se na dnešní mladou generaci, která může mít různé identifikační tendence. Prvky, jež se objevily a mají stěžejní aspekt v chování a prožívání imigrantů a zvláště jejich potomků, byly „stejnost“ (sameness), „neviditelnost“ (invisibility). U mnoha etnických menšin jsou projekce jejich kulturně-sociálního „self“ ambivalentní a vedou více směry (do většinové společnosti státu, ve kterém žijí, do své mateřské země a do svého světa utvořeného v hostitelské zemi apod.²⁰⁴). Dánsko od svých nových přistěhovalců nevyžaduje opuštění svých původních norem, hodnot atd., ale sami imigranti si musejí uvědomit, co pro ně tento přístup znamená a co jim může poskytnout. Je na nich a jejich potomcích, nakolik toho využijí. Jak připomíná Song: „Ve srovnání se svými rodiči, druhé a třetí generace mají větší šanci zapojit se do forem code switchingu

²⁰⁴ Souhlasím s tvrzením Levitt. Dá se dobře vypořádat i u potomků migrantů z bývalé Jugoslávie v Dánsku. „The second generation is situated between a variety of different and often competing generational, ideological and moral reference points, including those of their parents, their grandparents and their own real and imagined perspectives about their multiple homelands“ (2009, 1238).

a etnických přerodů. Je velmi pravděpodobné, že přijmou komplexní diasporické identity a panetnické identity, ať už jde o druhou generaci Bengálců v Británii, nebo třetí generaci japonských Peruánců v Peru“ (2003, 118) – můžeme dodat, že to platí i u mladé generace původem z bývalé Jugoslávie v Dánsku.

Zachytili jsme identifikaci mladých se zemí původu, s hostitelskou zemí nebo s oběma ve formě synkretické identifikace. Hybridita byla dále rozdělena na čtyři varianty chování migrantů v dánském prostředí a byla nazvána „strategiemi využívání hybridity“ podle vypořizovaných podobností u mladých respondentů. Jsem si vědoma, že ostatní evropské země, které mají podobnou historii imigrace z bývalé Jugoslávie (gastarbeiterů, uprchlíků) – jako např. Švédsko, Německo a mnoho dalších, budou poskytovat obdobný vzorek mladých s mnoha podobnostmi. Jejich komunity jsou většinou daleko větší a početnější, jejich etnické složení je také o mnoho pestřejší. Malé difference se ale právě projeví díky specifikům dánského prostředí, v němž vzniká vlastní jedinečná společnost mladých potomků imigrantů.

Přes veliké množství skupin, spolků a klubů můžeme konstatovat, že s postupem času ubývá menšinových sdružení původem z bývalé Jugoslávie a používání původních jazyků ve sdělovacích prostředcích (tisk, rádio, TV). Nové se vytváří, ale mají menší vliv a relativně rychle opět zanikají.

Být členem diasporu není lehké ani v Dánsku. Svůj podíl na tom má protestantismus i „pravidlo stejnosti“ a ve srovnání s ostatními etnickými menšinami mají ty postjugoslávské nakročeno velmi dobře.

11 Přílohy

11.1 Seznam informátorů²⁰⁵

pořadí	pohlaví	věková kat.	etn. přísl. ²⁰⁶	země původu	zaměstnání	rok dosídlení
1.	m	3.	Bosňan	BiH	nezaměstnaný	1999
2.	ž	1.	Bosenka	BiH	studium FF	1992
3.	m	2.	Albánc	USA	práce v administrativě	1997
4.	ž	1.	Bosenka	BiH	studium FF	1992
5.	m	1.	Srb	BiH	studium PF	1994
6.	m	1.	Bosňan	BiH	studium technické VŠ	1994
7.	ž	1.	Chorvatka	BiH	dobrovolnice	1993
8.	m	1.	Albánc	Kosovo	studium LF	1999
9.	m	2.	Bosňan	BiH	bankovní poradce	1995
10.	ž	2.	Bosenka	BiH	prodávka	1994
11.	m	2.	Bosňan	BiH	manažer	1995
12.	m	3.	Chorvat	BiH	nezaměstnaný	1992
13.	m	2.	Bosňan	BiH	práce ve státní sféře	1993

pořadí	pohlaví	věk. kat.	etn. přísl.	země narození	pořadí	pohlaví	věk. kat.	etn. přísl.	země narození
14.	m	2.	Albánc	Kosovo	37.	m	1.	Bosňák	BiH
15.	m		Albánc	Kosovo	38.	ž	1.	Chorvatka	BiH
16.	ž	2.	Albánka	Makedonie	39.	m	1.	Bosňák	BiH
17.	m	2.	Albánc	Kosovo	40.	m	1.	Bosňák	BiH
18.	ž	1.	Albánka	Dánsko	41.	m	1.	Černohorec	Černá Hora
19.	m	2.	Albánc	Kosovo	42.	m	2.	Černohorec	Černá Hora
20.	m	3.	Albánc	Albánie	43.	m	2.	Bosňák	BiH
21.	ž	1.	Albánka	Dánsko	44.	m	1.	Bosňan	BiH
22.	m	1.	Albánc	Dánsko	45.	ž		Srbka	Srbsko
23.	ž	3.	Srbka	Srbsko	46.	ž	3.	Černohorka	Dánsko
24.	ž	4.	Srbka	Srbsko	47.	m		Bosňan	BiH
25.	m	3.	Bosňan	BiH	48.	m		Bosňák	BiH
26.	ž	4.	Srbka	BiH	49.	ž	1.	Bosňák	BiH
27.	ž	3.	Srbka	Srbsko	50.	m	1.	Černohorec	Černá Hora
28.	m	1.	Bosňan	BiH	51.	ž	1.	Bosenka	Dánsko
29.	ž	4.	Srbka	BiH	52.	ž	4.	Bosňák	BiH
30.	m	3.	Srb	Srbsko	53.	ž	2.	Bosňák	BiH
31.	ž	2.	Bosenka	BiH	54.	m	2.	Bosňák	BiH
32.	ž	1.	Srbka	Dánsko	55.	ž	1.	Srbka	BiH
33.	m	4.	Srb (Vlach)	Srbsko	56.	ž	1.	Bosenka	BiH
34.	ž	4.	Srbka	Dánsko	57.	ž		Bosenka	BiH
35.	ž	1.	Chorvatka	Chorvatsko					
36.	ž	1.	Bosňák	BiH					

pořadí	pohlaví	věk. kat.	etn. přísl.	země narození
1a	m	2.	Bosňan	BiH
2a	ž	2.	Bosňák	BiH
3a	ž	2.	Bosňák	BiH
4a	ž	2.	Bosňák	BiH
5a	ž	2.	Bosňák	BiH
6a	ž	1.	Chorvatka	Chorvatsko
7a	ž	3.	Bosenka	BiH
8a	m	3.	Bosňák	BiH
9a	m	1.	Bosňan	BiH
10a	m	2.	Srb	Srbsko

²⁰⁵ Úplné informace o informátorech jsou uloženy u mne a budou na požádání předloženy. Čísly 1-13 jsou označeni respondenti, se kterými byly vedeny hloubkové rozhovory, čísla 14-57 jsou označeni informátoři, kteří odpovídali pomocí dotazníku a čísla 1a až 10a označují respondenty, s kterými byly vedeny náhodné rozhovory a dotazník nevyplňovali.

²⁰⁶ Uvedená příslušnost byla respondentem deklarována.

11.2 Ukázka dotazníku

11.2.1 V chorvatštině (obdobně pak v srbštině, albánštině)²⁰⁷

Upitnik za doseljenike iz zemalja bivše Jugoslavije u Dansku

Dobar dan, zovem se Petra Št'astná i studiram Južnu slavistiku i balkanistiku te Etnologiju na Filozofskom fakultetu Karlova sveučilišta u Pragu u Češkoj.

Upitnik koji se nalazi ispred Vas sastavila sam radi istraživanja kojim se trenutno bavim.

Bila bih Vam jako zahvalna jako biste ga ispunili i zamolila bih vas da to uradite što istinije i što je opširnije moguće.

Dobivene informacije trebale bi pomoći akademskom radu, ali također i omogućiti širenje svijesti o posebnim životnim pričama i svakodnevnici imigranata u danskom društvu.

Svakako ću poštovati vašu odluku da ne odgovorite na pitanje koje vam je neugodno, a istovremeno će mi biti iznimno drago da me u slučaju bilo kakvih pitanja kontaktirate preko e-maila: Jadranka@klikni.cz.

Podaci koje navedete u ovom upitniku poslužiti će isključivo u svrhu akademskog istraživanja i neće biti korišteni ni u kakve druge svrhe. Hvala na Vašem vremenu.

- 1) Ime i prezime (nije obavezno), datum i mjesto rođenja.
- 2) Koje državljanstvo/a imate? Ako nemate dansko državljanstvo, želite li ga?
- 3) Kada ste se doselili u Dansku?
- 4) Iz kojega razloga? Jeste li odlučili sami? S kime ste otišli?
- 5) Gdje sada živite?
- 6) Živi li vaša šira obitelj ili rodbina u istoj državi? Ako ne, jeste li u kontaktu s njom?
- 7) Sudjelujete li u radi nekakvih udruženja? Ako da, u kakvim i kako se zovu?
- 8) Koji je/su vaš/i materinski jezik/ci?
- 9) Koji jezik pretežno koristite u svakodnevnom životu? Koji u obitelji? Koji s prijateljima?
- 10) Odakle je Vaš partner i na kojem jeziku govorite?
- 10b) Koliko je za Vas važna njegova nacionalnost?
- 11) Družite li se više s Dancima ili s drugim doseljenicima? Ako s doseljenicima, odakle su porijeklom?
- 12) Da li se u danskom društvu osjećate ugodno? Ako ne, zašto? Što Vam smeta?
- 13) Jeste li zaposleni? Ako da, jeste li time zadovoljni? Je li Vaš trenutni posao sličan onome koji ste imali u domovini?
- 14) Imate li mogućnosti čuvati i njegovati svoj identitet? Ako da, koristite li je?
- 15) Pratite li vijesti na jeziku zemlje Vašeg porijekla?
- 16) Idete li nekad u zemlje bivše Jugoslavije? Ako da, gdje i zašto?
- 17) Jeste li razmišljali o povratku? Zašto?
- 18) Da li ste kod sebe nakon dolaska primjetili promjenu mišljenja – u vjerskom/ obiteljskom/ tradicijskom/ političkom smislu? Što uglavnom?
- 19) Smatrate li Vaše sadašnje stanje općenito zadovoljavajućim?

11.2.2 V angličtině pro dánskou omladinu

Questionnaire about general topics regarding descendants of immigrants from former Yugoslavia

This questionnaire is anonymous so feel free to write as much as possible.

If there is any question you do not want to answer, skip it.

1) Do you know any young people natively from Bosnia and Herzegovina, Serbia, Croatia or Kosovo? How many approx.?

2) Do they speak perfectly Danish?

3) Do they differ anyhow from Danes? Visibly / due to the behavior / due to the accent / due to the traditions / religion?

4) Do you consider them to be Danes? Why?

5) What are the factors of danishness?

6) Do you think, that a person who is born in Denmark but has both parents originally from other country can be considered as a Dane?

7) Do you have friends among immigrants? Where are they from?

Všechny dotazníky jsou dostupné online²⁰⁸.

²⁰⁷ Uvedena je chorvatská verze, ostatní jazykové mutace byly stejné.

11.3 Okruhy rozhovorů

1. Zážitky – osobní a biografický příběh
2. Okolí – rodina, partner, přátelé
3. Problémy – s čím se respondent nejčastěji potýká
4. Majorita – její vnímání
5. Výhody života v Dánsku
6. Vztah k vlasti
7. Kultivace identity

11.4 Seznam použitých zkratek

BiH	Bosna a Hercegovina
CERSA	The Congress of the European Regional Science Association (Kongres Evropské regionální vědecké asociace)
DIS	Dánské Imigrační Služby
DFH	Dansk Flygtninge Hjælp (Dánská rada pro uprchlíky)
DFP	Dansk Folkeparti (Dánská lidová strana)
DRK	Dansk Rød Kors (Dánský červený kříž)
DS	Duisburgská skupina
FP	Fremskrittsparti (Pokrokové strany v Norsku)
GARP	Government Assisted Return Programme (Vládní asistovaný program návratu)
IMIN	Institut za migracije i narodnosti (Institut pro migrace a národnosti v Záhřebu)
INDSAM	Dánská asociace etnických menšin
L1	Rodný jazyk
MFII	Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (Ministerstvo pro uprchlíky, imigranty a integraci)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
OSN	United Nations (Organizace spojených národů)
SD	Statistik Danmark (Dánský statistický úřad)
UBS	Udruženje Bosanskohercegovačkih Studenata (Sdružení studentů z Bosny a Hercegoviny)
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)
UNMIK	United Nations Mission in Kosovo (mise Spojených národů v Kosovu)

Koncepty identity:

HB	Teorie „belonging“ U. Hedetofta
UI	Výběr konceptu identity a reakce na majoritu Z. Uherka
ŠI	Kontakt dvou a více kultur L. Šatavy a návaznost na koncept identity

Seznam (i se zkratkami) všech důležitějších dánských politických stran je uveden v poznámce na str. 18.

11.5 Seznam příloh

1. Údaje o vývoji imigrace do Dánska (země bývalé Jugoslávie) – DS
2. Údaje o vývoji imigrace do Dánska (uprchlíci, žadatelé o azyl a další v protekci UNHCR)
3. Graf vývoje imigrace do Dánska (země bývalé Jugoslávie) – DS
4. Graf vývoje imigrace gastarbeiterů do Dánska (Coleman)
5. Mapa oblastí bývalé Jugoslávie, odkud byla zaznamenána vyšší emigrace
6. Mapa oblastí, kam pronikaly starší migrační jugoslávské vlny
7. Displaced populations from the former Yugoslavia, December 1995, UNHCR
8. Seznam azylových center v Dánsku (1. polovina 90. let)
9. Mapy oblastí, ze kterých do Dánska přišlo větší množství uprchlíků v 1. pol. 90. let
10. Mapa oblastí s vyšší koncentrací uprchlíků z BiH v roce 1995
11. Rozsídlení uprchlíků z Kosova, polovina června 1999 (UNHCR)
12. Rozsídlení uprchlíků v r. 1995 po dánských regionech
13. Mapa azylových center pro uprchlíky z Kosova
14. Imigrace brain drainu (širší oblast Balkánu v rámci EU)
15. Imigrace brain drainu – VŠ studenti, oblast širšího Balkánu
16. Brain drain na ukázce z prospektu LærDansk
17. Postup od požádání o azyl v Dánsku k výsledku jeho zpracování
18. Transnacionální praxe – příklad humanitárního večírku Bonus Aarhus
19. A new chance for everyone – integrační program vlády, zkrácená verze 2005
20. Mapa se znázorněním některých menšinových spolků, sdružení, oficiálních institucí v Dánsku
21. Grafy – podle údajů ze závěrů z výzkumu
22. Seznam klubů, organizací, spolků a sdružení původem ze zemí bývalé Jugoslávie v Dánsku (období vyhledávání: leden – červenec 2012)
23. Obrazové přílohy
 - 23.1. Fotografie „Flotelu Europa“ z publikace *Tragovi o nama*
 - 23.2. Bazar Vest, Degblad Jufka k dostání v Bazaru od Plitvit Trade
 - 23.3. Brabrand – Gellerup (původní a nový)
 - 23.4. *Næstved-Bladet*, přednáška Axbo Nielsena na kulturním večeru sdružení Đerdap
 - 23.5. Folklorní soubor – Đerdap, Halsnæs (historické i současné fotografie)
 - 23.6. Skupština UBS – novi upravni odbor
 - 23.7. Unioni studentëve Shqiptarë në Danimarke – volnočasové aktivity (prospekt, promovimi librit)
 - 23.8. BONUS magazín, červen 2012 (první tři strany)
 - 23.9. *Jyllands Posten*, článek o aarhuských mladých Bosňanech
 - 23.10. Titulní strana příručky pro nové občany v srbochorvatštině
 - 23.11. Titulní strana katalogu Plitvit Trade
 - 23.12. Prospekt sdružení Naš Svijet
 - 23.13. Srbští rybáři
 - 23.14. Srpski sabor – *Vesti, Sjællandske*, fotografie
 - 23.15. Pub crawl Bonus Aarhus
 - 23.16. Uprchlický tábor – Jelling (administrativní budova a nástěnky v budově školy)
 - 23.17. Mešita ve Hvidovru (Kodaň)
 - 23.18. Demonstrace za diverzitu (Aarhus)
 - 23.19. Bosenské hřbitovní náhrobky, Aarhus

11.6 Přílohy

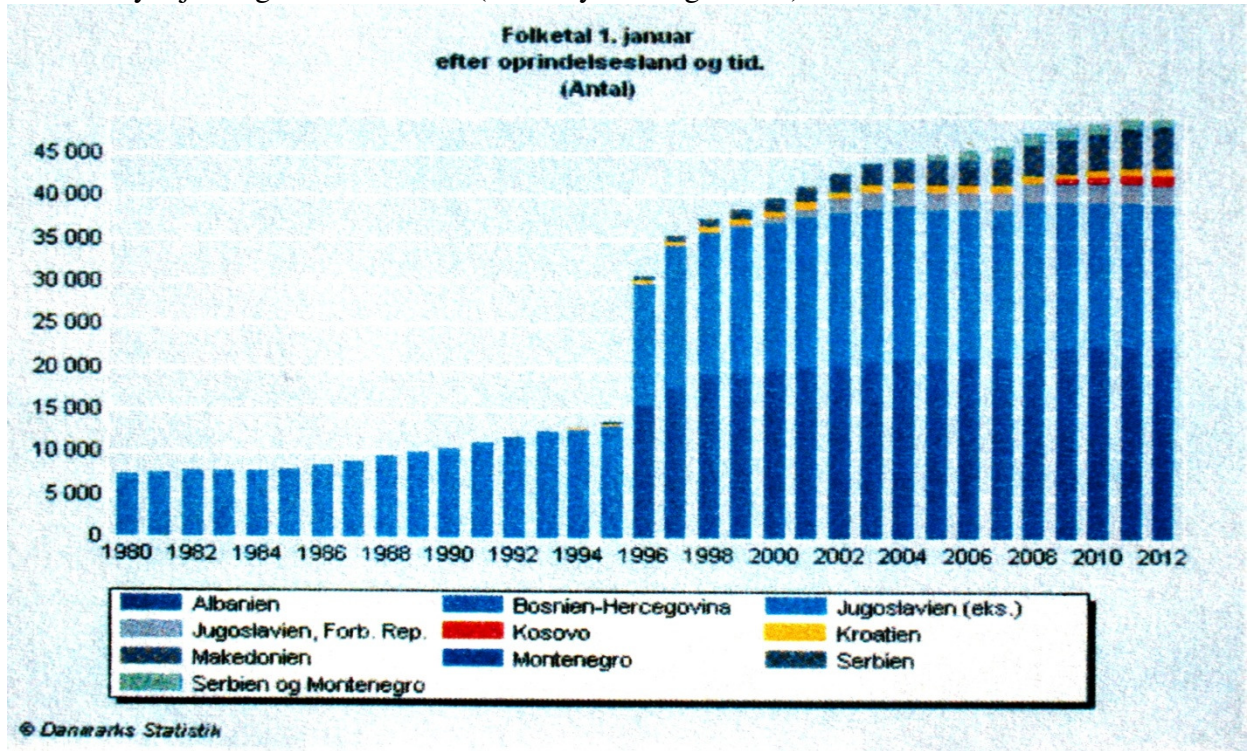
1. Údaje o vývoji imigrace do Dánska (země bývalé Jugoslávie) – DS

Občan.	Země původu	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
DK	Bosnien-Hercegovina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	9	18	26	37
	Jugoslaven (eks.)	542	595	636	676	742	806	911	1040	1176	1307	1348	1467	2220	2564	3133	3344
	Jugoslaven, Forb. Rep.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Kosovo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Kroatien	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24	25	34	48	62	80
	Makedonien	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	38	55	95
	Montenegro	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Serbien	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Serbien og Montenegro	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zahr.	Bosnien-Hercegovina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24	67	110	15696	17714	19093
	Jugoslaven (eks.)	7255	7310	7523	7857	8282	8729	9081	9464	9965	10643	11102	11309	10786	11465	13234	13268
	Jugoslaven, Forb. Rep.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	59	96
	Kosovo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Kroatien	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	164	222	439	481	530
	Makedonien	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	129	372	567	819
	Montenegro	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Serbien	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Serbien og Montenegro	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Občan.	Země původu	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
DK	Bosnien-Hercegovina	46	77	483	1110	3301	4236	7236	8537	9094	9992	10402	10788	11045	11262		
	Jugoslaven (eks.)	3908	4472	5333	5616	6389	6562	7308	7547	8004	8342	8440	8573	8552	8586		
	Jugoslaven, Forb. Rep.	0	1	6	8	32	40	63	82	134	215	291	385	451	521		
	Kosovo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	65	129	194	269		
	Kroatien	102	123	167	208	286	316	383	386	397	403	413	429	439	449		
	Makedonien	156	243	391	509	654	743	909	981	1055	1150	1295	1360	1457	1513		
	Montenegro	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	17	22	29	40		
	Serbien	0	0	0	0	0	0	0	0	2	25	45	61	87	105		
	Serbien og Montenegro	0	0	0	0	0	4	8	17	78	96	111	133	150	162		
Zahr.	Bosnien-Hercegovina	19434	19650	19504	19218	17317	16737	13639	12415	12012	11854	11691	11433	11293	11083		
	Jugoslaven (eks.)	13055	12704	12087	11986	11307	11186	10220	9868	9203	9030	8701	8386	8193	7963		
	Jugoslaven, Forb. Rep.	216	569	1071	1710	2065	2046	1931	1937	1882	1925	1858	1750	1699	1601		
	Kosovo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	292	531	714	816		
	Kroatien	535	564	552	541	461	445	404	403	409	427	438	442	468	466		
	Makedonien	1076	1403	1550	1708	1800	1903	1958	2026	2103	2199	2267	2354	2438	2522		
	Montenegro	0	0	0	0	0	0	0	0	11	29	47	75	87	109		
	Serbien	0	0	0	0	0	0	0	0	71	243	352	455	562	663		
	Serbien og Montenegro	0	0	0	0	0	206	682	922	1147	1204	1118	1050	1020	1004		

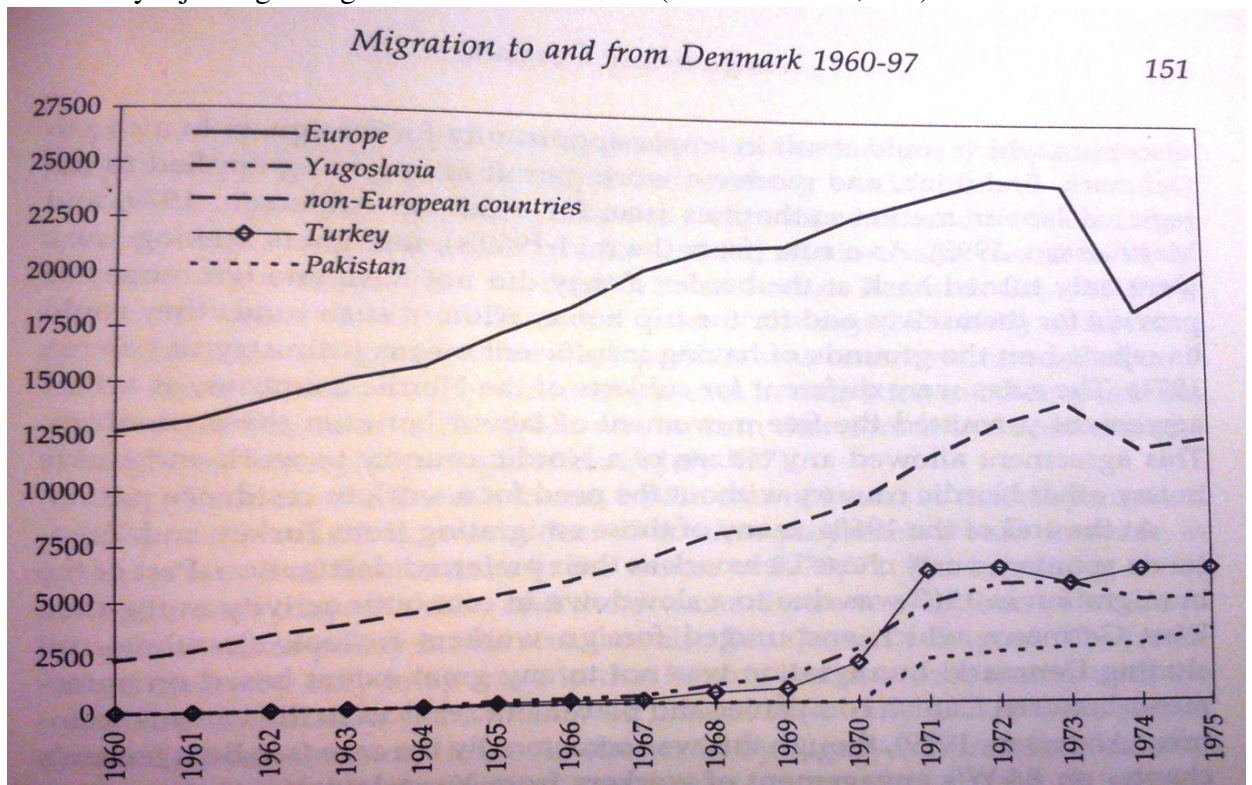
2. Údaje o vývoji imigrace do Dánska (uprchlíci, žadatelé o azyl a další v protekci UNHCR, UNHCR Statistical Yearbook Denmark)

2002 UNHCR Statistical Yearbook										
DENMARK										
C. REFUGEES AND ASYLUM-SEEKERS IN DENMARK – MAIN ORIGIN										
1. Refugee population, end of year—main origin (main nationalities in 2002)										
Origin*	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bosnia and Herzegovina	2,712	6,048	23,629	25,598	26,987	27,222	27,344	27,519	26,139	27,851
Iraq	3,737	4,297	5,271	5,919	6,978	8,253	10,511	11,808	12,567	12,530
Somalia	2,600	3,497	4,677	6,365	8,073	8,960	9,561	9,957	9,478	9,582
Afghanistan	404	547	748	1,021	1,255	1,537	2,290	3,525	4,816	5,766
Serbia and Montenegro	131	193	750	2,912	2,968	3,335	3,807	4,327	2,034	4,470
* UNHCR estimates for most industrialized countries.										
2. Asylum applicants during the year—main origin (main nationalities during 2002 – data available for industrialized asylum countries only)										
Origin	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Afghanistan	511	330	268	239	262	332	534	3,732	3,749	1,186
Iraq	998	632	694	866	929	2,007	1,902	2,605	2,099	1,045
Serbia and Montenegro	506	331	3,480	924	410	379	1,068	1,647	567	1,030
Somalia	1,469	2,011	1,540	1,514	1,290	662	498	747	566	391
Russian Federation	550	133	98	85	63	60	74	245	123	198

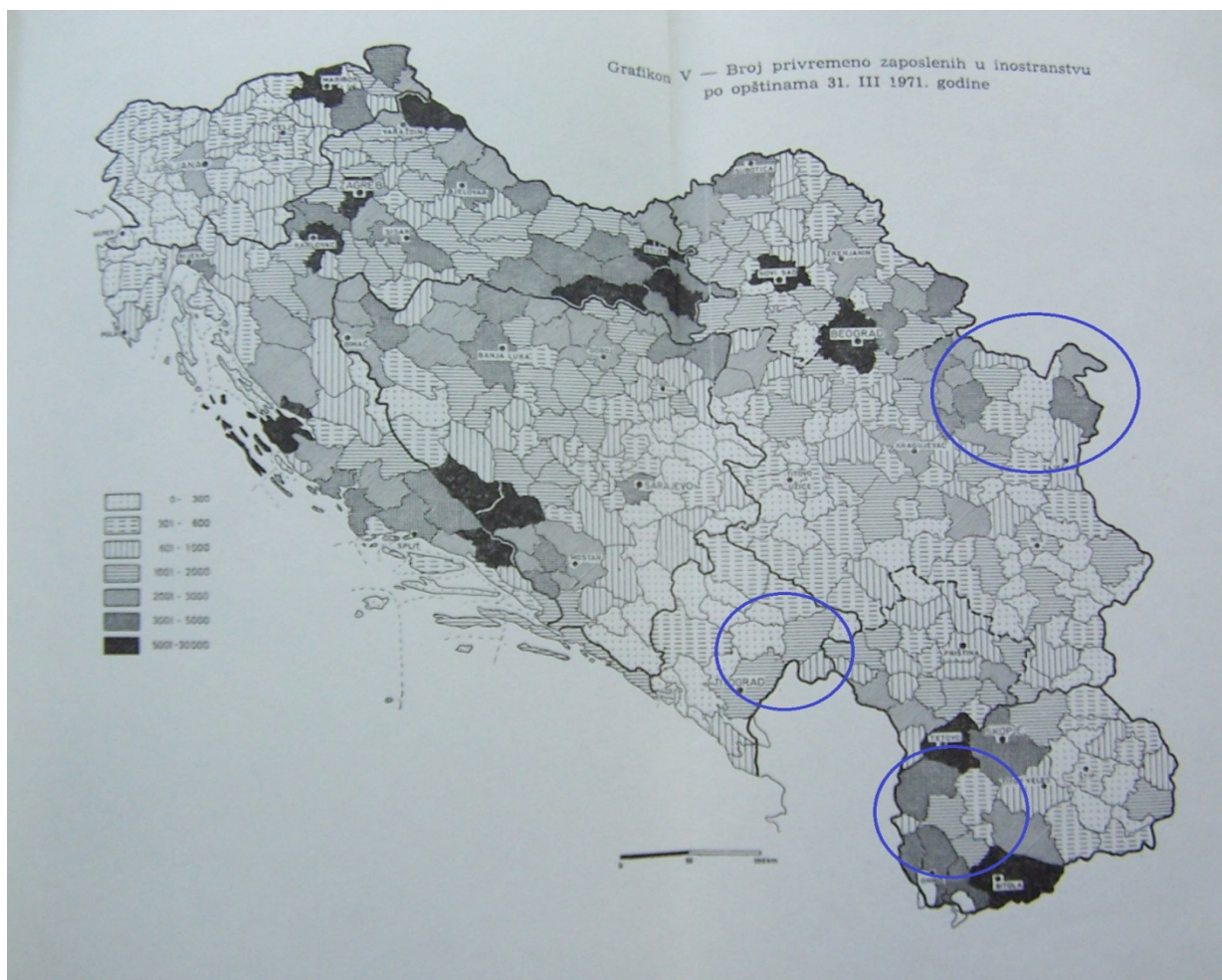
3. Graf vývoje imigrace do Dánska (země bývalé Jugoslávie) – DS

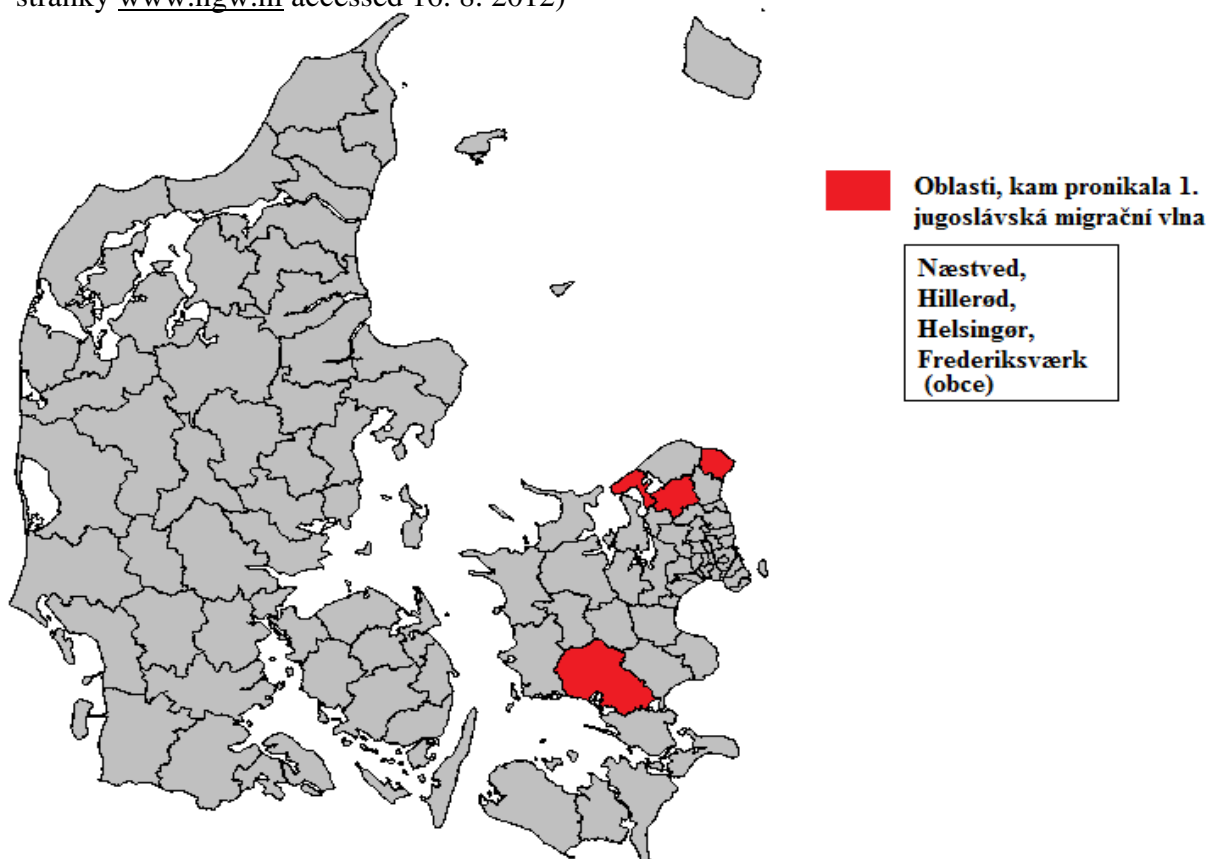
4. Graf vývoje imigrace gastarbejderů do Dánska (Coleman 1999, 151)

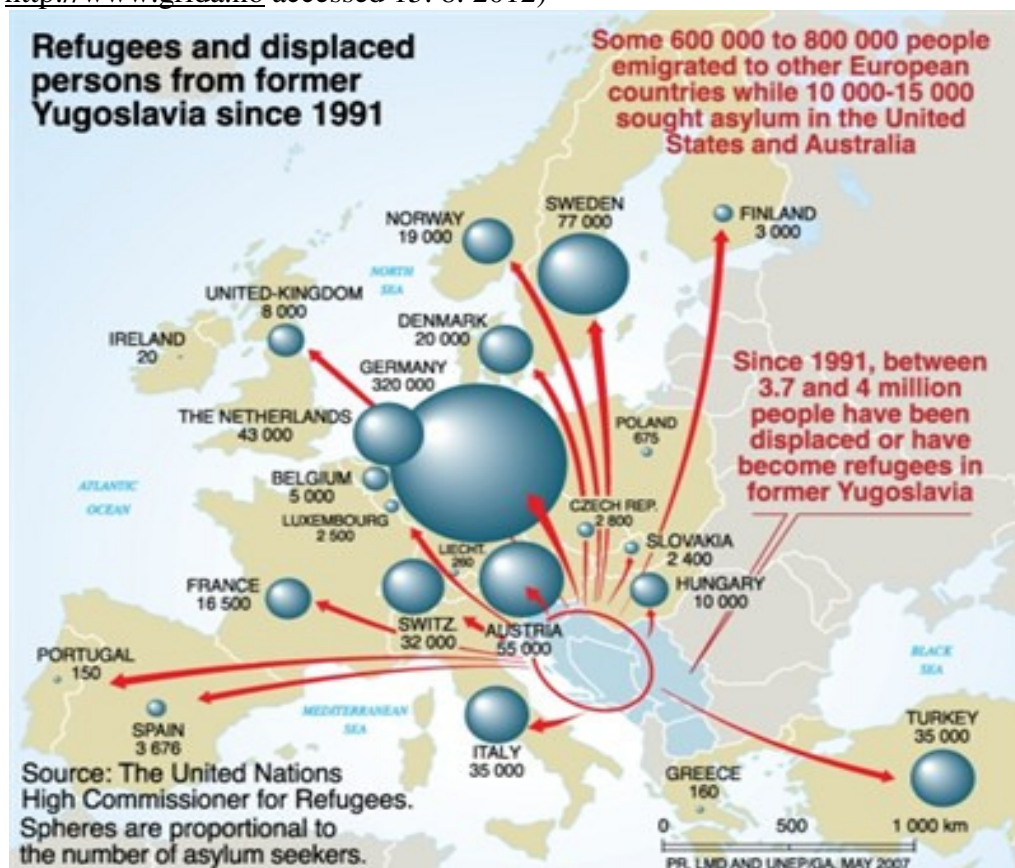
5. Mapa oblastí bývalé Jugoslávie, odkud byla zaznamenána vyšší emigrace (Grečić 1975, 201) (znázorněny oblasti, ze kterých probíhala migrace do Dánska)

6. Mapa oblastí, kam pronikaly starší migrační jugoslávské vlny (neupravená mapa přejata ze stránky www.ngw.nl accessed 16. 8. 2012)

7. Displaced populations from the former Yugoslavia, December 1995, UNHCR (přejato z <http://www.grida.no> accessed 15. 8. 2012)

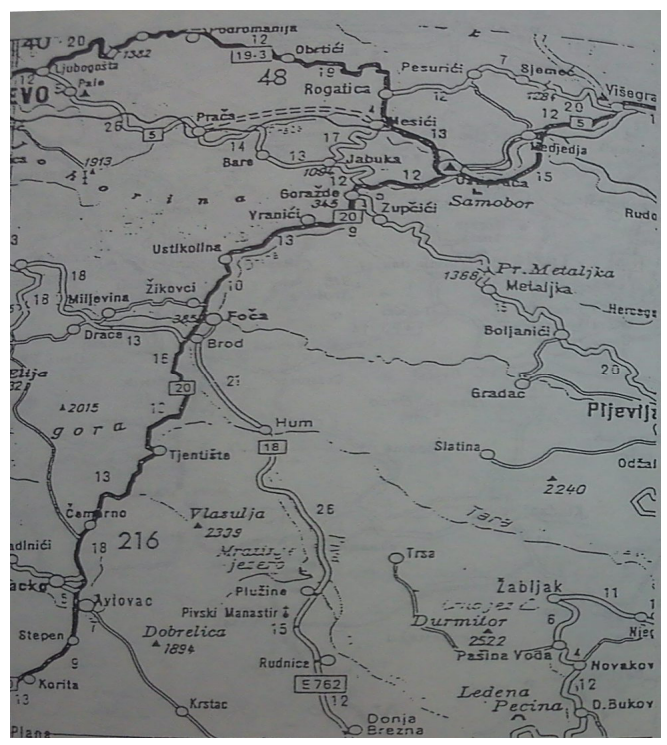
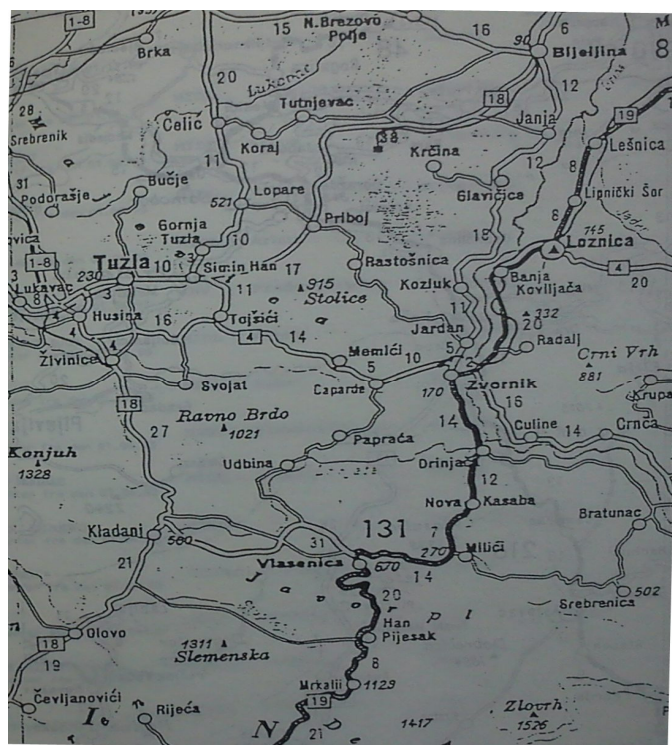

8. Seznam azylových center v Dánsku (1. polovina 90. let) (Kol. 1994).

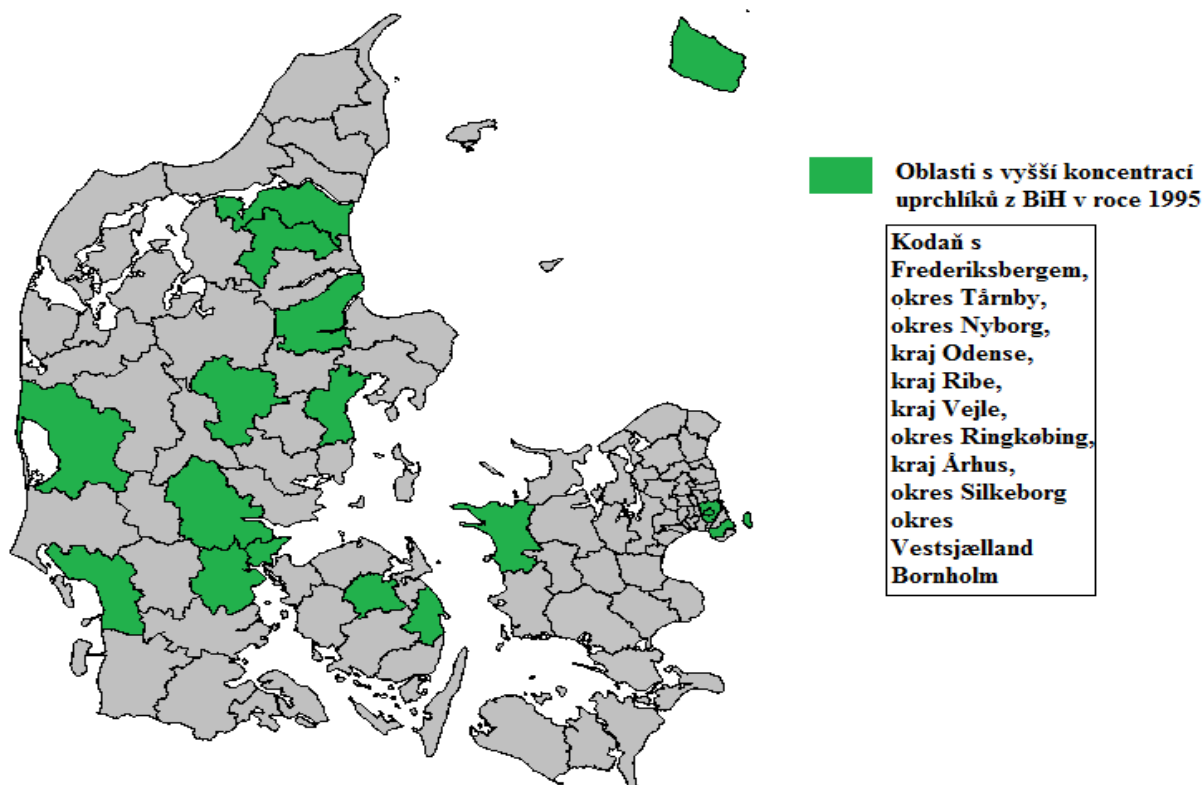
Pořadí, název, měsíc a rok zřízení, oblast, město (obec), počet míst	
1. Kraglund, dec '93, Aarhus, Hammel, 65	47. Hagebro, october '93, Ringkjøbing, Aulum-Haderup, 130
2. Ranum, apr '93, Nordjylland, Løgstør, 163	48. Thyborøn, october '93, Ringkjøbing, Thyborøn-Harbøre, 76
3. Silkeborg, apr '93, Aarhus, Silkeborg, 200	49. Ebeltoft, june '93, Aarhus, Ebeltoft, 210
4. Kjellerup, apr '93, Viborg, Kjellerup, 125	50. Lindholm, october '93, Fyn, Nyborg, 504
5. Rønde, apr '93, Aarhus, Rønde, 80	51. Kolding, november '93, Vejle, Juelsminde, 120
6. Allerød, apr '93, Frederiksborg, Allerød, 146	52. Hornslyd, oct '93, Vejle, Juelsminde, 120
7. Silkeborg Bad, apr '93, Aarhus, Silkeborg, 149	53. Øster Kippinge, november '93, Storstrøm, Nærrø, 80
8. Ribe, apr '93, Ribe, Ribe, 356	54. Ringkøbing, august '93, Ringkjøbing, Ringkøbing, 349
9. Nivå, apr '93, Frederiksborg, Karlebo, 206	55. Ødsted, october '93, Vejle, Egtved, 105
10. Morup Mølle, apr '93, Viborg, Sydthy, 200	56. Næstved, november '93, Storstrøm, Næstved, 144
11. Frederiksberg, apr '93, Frederiksberg, 277	57. Tønder, Sønderjylland '93, Tønder, 240
12. Løgstør, apr '93, Nordjylland, Løgstør, 200	58. Birkerød, november '93, Frederiksborg, Birkerød, 130
13. Nexø, apr '93, Bornholm, Nexø, 190	59. Brædstrup, october '93, Vejle, Brædstrup, 181
14. Borre/Klintholm, nov '93, Storstrøm, Møn, 119	60. Randbøl, november '93, Vejle, Egtved, 140
15. Fanø, apr '93, Ribe, Fanø, 104	61. Blåbjerg, october '93, Ribe, Blåbjerg, 175
16. Tranum Klitgård, oct '93, Nordjylland, Brest, 300	62. Ålestrup, november '93, Viborg, Ålestrup, 175
17. Åkirkeby, apr '93, Bornholm, Åkirkeby, 134	63. Østbo, october '93, Ribe, Esbjerg, 80
18. Thisted, apr '93, Viborg, Thisted, 86	64. Stubbekøbing, october '93, Storstrøm, Stubbekøbing, 175
19. Lyngby, oct '93, København, Lyngby-Tårnby, 200	65. Holeby, october '93, Storstrøm, Holeby, 175
20. Strellev, oct '93, Ribe, Ølgod, 75	66. Tørringlund, november '93, Vejle, Tørring-Uldum, 112
21. Fasanvej, oct '93, Frederiksberg, 96	67. Sahara, nov '93, fyn, Odense, 349
22. Holsted, oct '93, Ribe, Holsted, 165	68. Kibæk, nov '93, Ringkjøbing, Aaskov, 175
23. Skt. Lukas, apr '93, København, Genofte, 129	69. Sdr. Fading, dec '93, Ringkjøbing, Aaskov, 175
24. Lind, oct '93, Ringkjøbing, Herning, 97	70. Nysted, oct '93, Storstrøm, Nysted, 175
25. Hald ege, oct '93, Viborg, Viborg, 240	71. Tærborg, oct '93, Ribe, Esbjerg, 175
26. Nyborg, oct '93, Fyn, Nyborg, 74	72. Hjallese, oct '93, Fyn, Odense, 349
27. Terndrup, oct '93, Nordjylland, Søerping, 94	73. Jelling, nov '93, Vejle, Jelling, 349
28. Jebjerg, oct '93, Aarhus, Langaa, 94	74. Sallingsund, nov '93, Viborg, Sallingsund, 175
29. Løjt, apr '93, Ringkjøbing, Videbæk, 101	75. Galten, dec '93, Aarhus, Galten, 174
30. Trolldede, nov '93, Ringkjøbing, Videbæk, 101	76. Fensmark, nov '93, Storstrøm, Holmegård, 175
	77. Nr. Snede, jan '94, Vejle, Nr. Snede, 174
	78. Engvej, feb '94, København, 228

31.	Montebello, oct '93, Frederiksborg, Helsingør, 800	79.	Nr. Djurs, feb '94, Aarhus, Nr. Djurs, 174
32.	Gravenshoved, oct '93, Sønderjylland, Christiansfeld, 107	80.	Brande, jan '94, Ringkjøbing, Brande, 174
33.	Sorø, nov '93, Vestsjælland, Sorø, 221	81.	Frederikshavn, dec '93, Nordjylland, Frederikshavn, 349
34.	Samsø, nov '93, Aarhus, Samsø, 165	82.	Otterup, dec '93, Fyn, Otterup, 175
35.	Hunseby, nov '93, Storstrøm, Maribo, 84	83.	Gudme, dec '93, Fyn, Gudme, 168
36.	Holmegård, nov '93, Fyn, Sydlangeland, 374	84.	Hanstholm, jan '94, Viborg, Hanstholm, 175
37.	Ulsted, October '93, Nordjylland, Hals, 100	85.	Them, march '93, Aarhus, Them, 174
38.	Ørsløv, october '93, Storstrøm, Vordingborg, 83	86.	Nr. Nissum, feb '94, Ringkjøbing, Lemvig, 174
39.	Årby, october '93, Vestsjælland, Hvidebæk, 135	87.	Nibe, feb '94, Nordjylland, Nibe, 174
40.	Skive, november '93, Viborg, Skive 221	88.	Vivild, feb '94, Aarhus, Rougsø, 174
41.	Tåsingegade, april '93, København, 722	89.	Grenå (landsby), feb '94, Aarhus, Grenå, 174
42.	Gedser, october '93, Storstrøm, Sydfalster, 184	90.	Støvring, feb '94, Nordjylland, Støvring, 212
43.	Svendborg, october '93, Fyn, Svendborg, 96	91.	Spidsegård sandvig, jan '94, Bornholm, Nexø, 26
44.	Hvide Sande, october '93, Ringkjøbing, Holmsland, 104	92.	Ulstrup, feb '94, Viborg, Hvorslev, 120
45.	Køng, november '93, Storstrøm, Vordingborg, 84	93.	Billund, march '94, Ribe, Billund, 100
46.	Randers II, december '93, Aarhus, Randers, 121	94.	Ry, april '94, Aarhus, Ry, 94

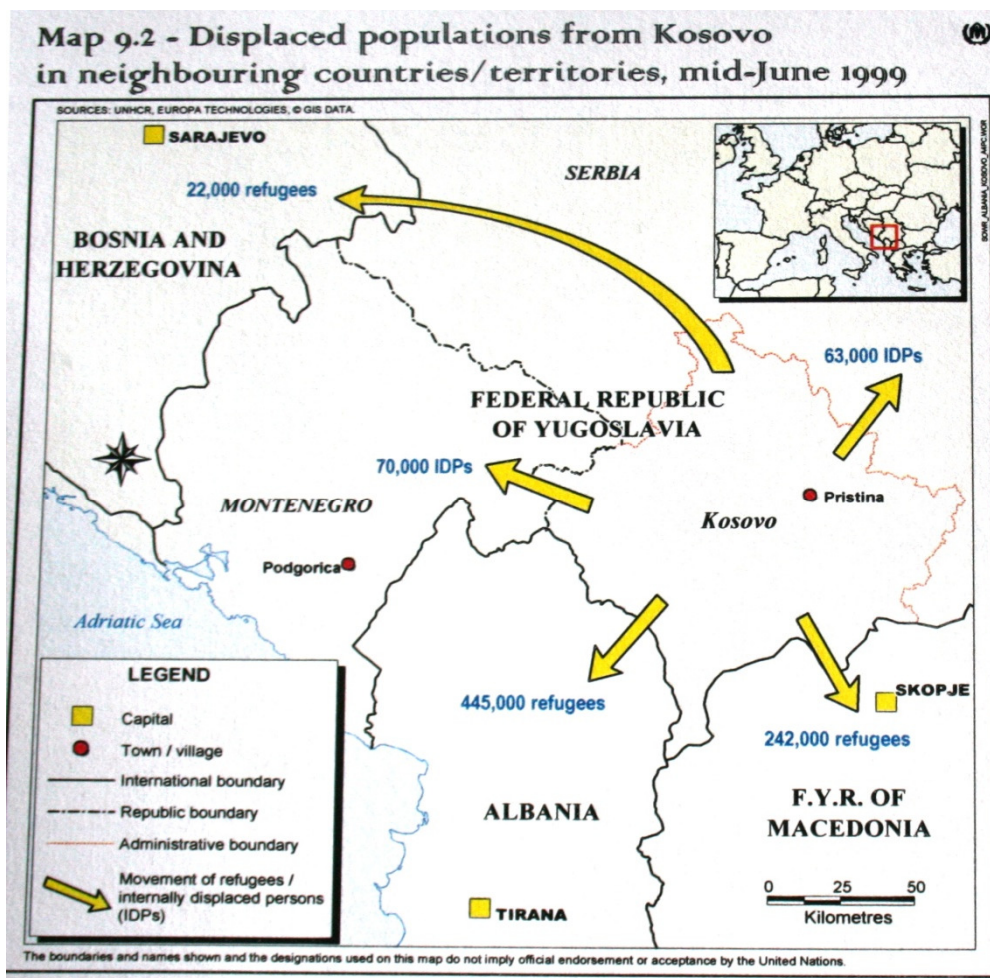
9. Mapy oblastí, ze kterých do Dánska přišlo větší množství uprchlíků v 1. pol. 90. let. (Kol. 1994)

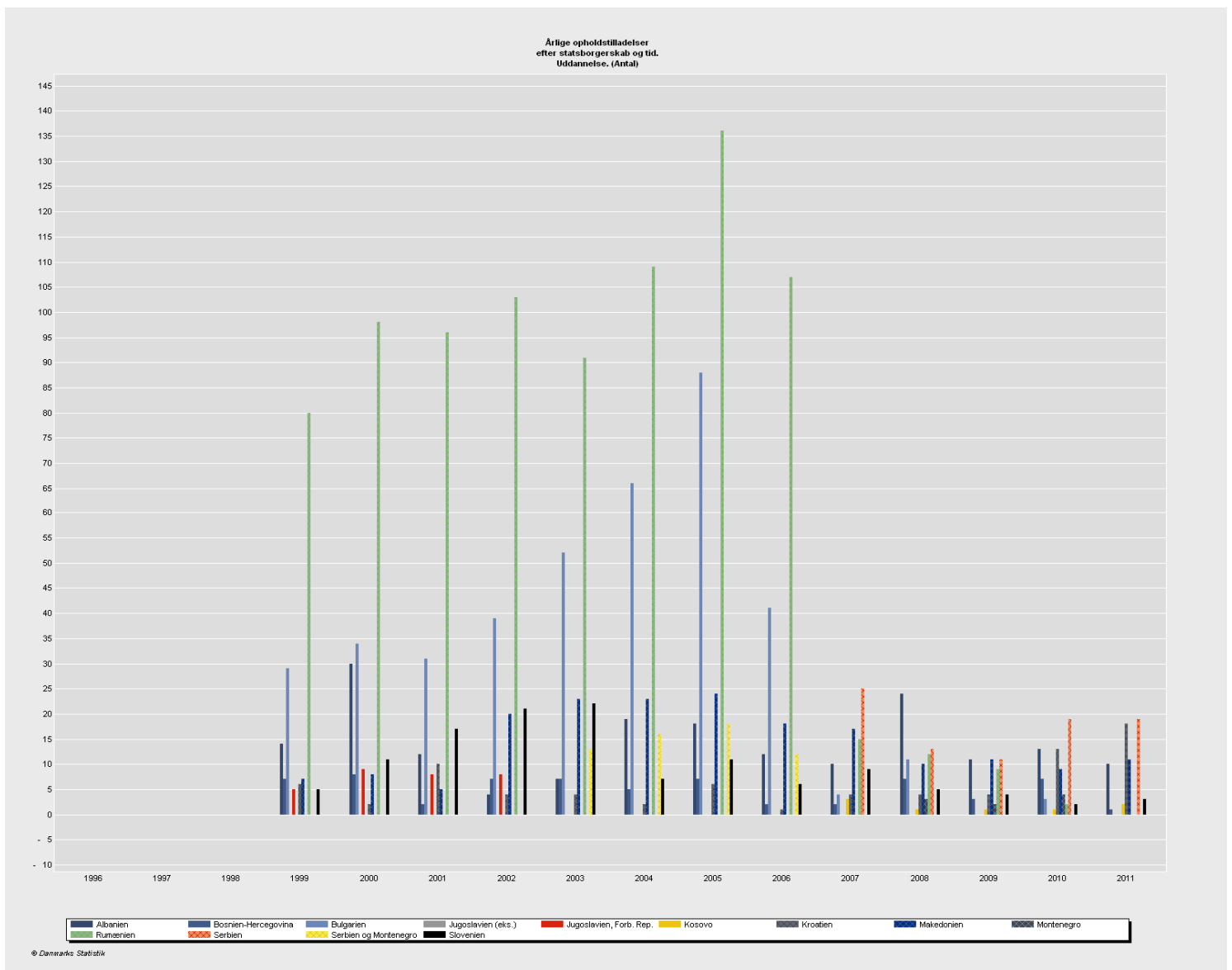
10. Mapa oblastí s vyšší koncentrací uprchlíků z BiH v roce 1995 (neupravená mapa – přejata ze stránky www.ngw.nl accessed 16. 8. 2012)

11. Rozsídlení uprchlíků z Kosova, polovina června 1999 (UNHCR oficiální stránky)

15. Imigrace brain drainu – VŠ studenti, oblast širšího Balkánu – SD

16. Brain drain na ukázce z prospektu LærDansk

THE WHOLE WORLD MEETS IN VESTERGADE 72

TOP-20 OF THE NATIONALITIES AT Lærdansk Aarhus

In the spring of 2012 Lærdansk Aarhus teaches Danish language and culture to almost 2700 students from 116 nations.

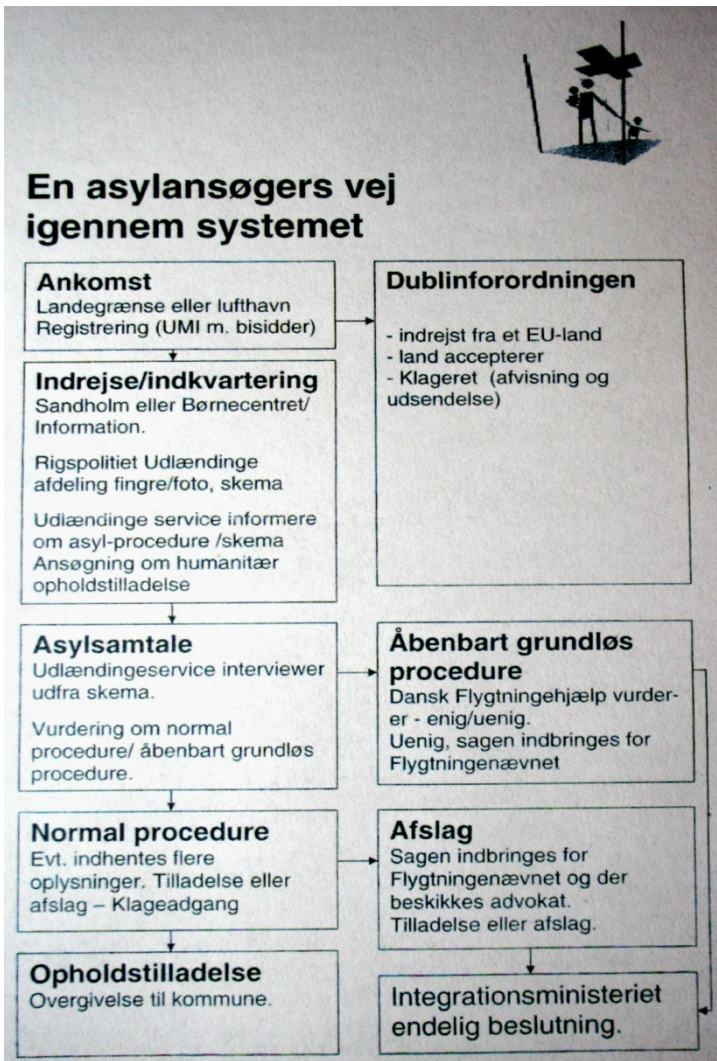
Students are divided into three different Danish courses according to educational background, etc.

Most participants are attending Danish Education 3, which is for students with higher educational background. They constitute 70% of the school's total number of students.

1. Rumania
2. Poland
3. Lithuania
4. Germany
5. Bulgaria
6. China
7. Great Britain
8. Thailand
9. Turkey
10. Spain
11. USA
12. Latvia
13. Italy
14. Iran
15. Philippines
16. Afghanistan
17. Ukraine
18. Hungary
19. Vietnam
20. France

70 % OF THE STUDENTS ARE BETWEEN THE AGE OF 20 AND 35

17. Postup od požádání o azyl v Dánsku k jeho výsledku zpracování, prospekt z jellingského uprchlického tábora ←
18. Transnacionální praxe – příklad humanitárního večírku Bonus Aarhus →

Za koga skupljamo donacije?

Odbor za humanitarne akcije je odlučio da kao i protekle dvije godine skuplja pare za udruženje "Spajalica" u Sarajevu.

Spajalica je nevladina, neprofitna i nepolitička organizacija osnovana 2008. godine od strane nekadašnjih i sadašnjih studenata Univerziteta u Sarajevu s ciljem promocije, razvoja i usavršenja obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Specifičan projekat udruženja Spajalica koji je Bonus Aarhus odlučio podržavati jeste stipendiranje studenata u BiH, jer osjećamo da ovaj projekat leži veoma blizu Bonusovom duhu i ciljevima kao učenje kroz druženje, te okupljanje i povezivanje s novom omladinom bh. porijekla.

Prošli godišnji iznos od 12000 kr prikupljen na humanitarnoj večeri 11. juna 2011 i putem naknadi uplata na Bonusov konto od strane članova i ostalih zainteresovanih je kroz Bonusovu saradnju sa Spajalicom pomogao da stipendira 3 studenta sa Univerziteta u Sarajevu. Ukratko o studentima možete pročitati u slijedećem.

Vide informacija o udruženju "Spajalica" možete pročitati na <http://www.spajalica.com/>

Dalila
22. god.

Redovna studentica treće (III) godine ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Rođena je 1989. godine u Bugojnu. Dolazi iz četveročlane porodice. Otac Fadil i majka Abida ne rade, a brat Muhamed učenik srednje škole.

"...Majci nadležni i je osjećamo veliku okladu jer su, zahvaljujući Vama, mogli pokriti sve troškove školovanja od otkrivanja diplomiranih studija. Stipendije su zaista velika podrška svim studentima, posebno onima koji nemaju fil-som izvor prihoda u porodici. Vrlo sam zahvalna na Udruženju "Spajalica" jer stvarno pomaže. Uvijek me zovnu obavljati svoje dužnosti i Hercegovini koji žive u inostranstvu nisu zaboravili svoju domovinu."

Fahreta
21. god.

Redovna studentica treće (III) godine Poljoprivredno-prehramb. fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Rođena je 1991. godine u Viskom. Dolazi iz petočlane porodice. Otac Mehmed, majka Dalila ne radi, majka domaćica, sestra Mihreta student i Nedžmina učenik sr. škole.

"...Ovo stipendij me je puno olakšalo studiranje jer više nije bilo potrebe da od roditelja uzimam otpremnicu, jer su već bili u teškoj materijalnoj situaciji. Nadam se da će Udruženje "Spajalica" u budućnosti imati dovoljno sredstava da nastave sa svojim uspešnim radom, i da će uspeti da stipendiraju veći broj studenata. Ja ću se truditi da ispunim vaše ukazano poverenje te nastojati da budem još bolja jer sam videla da još uvijek postoje ljudi koji misle na druge, jer su i sami bili u teškoj situaciji. Nakon što su uspejli u životu, nisu nas zaboravili. Još jednom Vam se zahvaljujem na ukazanom poverenju."

Mustafa
22. god.

Redovan student treće (III) godine Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Rođen je 1990. godine u Jajcu. Dolazi iz tročlane porodice. Otac Asim ne radi, a majka Sečira je domaćica.

"...Zahvaljujem se udruženju mladih "Bonus Aarhus" i udruženju "Spajalica" što su mi dali stipendiju koja je za mene upravo došla u pravo vreme jer je upravo dva tri meseca pre toga što ću dobiti stipendiju moj otac otkao bez posla tako da sam se našao u nezgodnoj situaciji te je ova stipendija uspejala da popuni dnevne potrebe nastale gubitkom posla mamo oca koji je jedini radio u porodici."

Donacije također moguće uplatiti na:

**Regnr: 3635
Kontonr: 3635159030**

Uplatu obilježite naznakom "humanitarna".

BONUS humanitarna fešta 12. maj 2012

U suštini, čovjek nije čovjek dok ne uradi nešto za nekoga, ko mu se nikada neće odužiti..

www.bonus-dk.org

Bonus Aarhus

19. A new chance for everyone – integracíni program vlády, zkrácená verze 2005 (převzato z oficiálních stránek MFII)

Ministry of Refugees, Immigration and Integration Affairs

A new chance for everyone

- the Danish Government's integration plan

Summary: A new chance for everyone - the Danish Government's integration plan

The Government has the clear goal of improving integration. The fundamental values of society, such as democracy and equality between the sexes, must enjoy general recognition. More immigrants should have a job, the young immigrants and descendants of immigrants should become as well educated and trained as young ethnic Danes, and the ghettoisation problem should be addressed.

It is unacceptable that so many immigrants and descendants of immigrants still live on the edges of society with only slight ties with the labour market and a significantly lower education rate than Danes. It is an entirely untenable situation that a large group of citizens are isolated - often in segregated residential areas too - from the remainder of society. The Government will make a targeted effort to make foreigners an active resource to the Danish society. This is what society needs; and what we owe our new fellow citizens.

The Government's firm and fair immigration policy has created a better balance of immigration. Today, the number of foreigners coming to Denmark to work or study far exceeds the number of foreigners applying for asylum or family reunification.

Based on the integration plan 'A new chance for everybody', the Government will enhance its current integration efforts through several new initiatives intended to boost education and employment among immigrants and their descendants, counter ghettoisation in vulnerable neighbourhoods and prevent and combat crime.

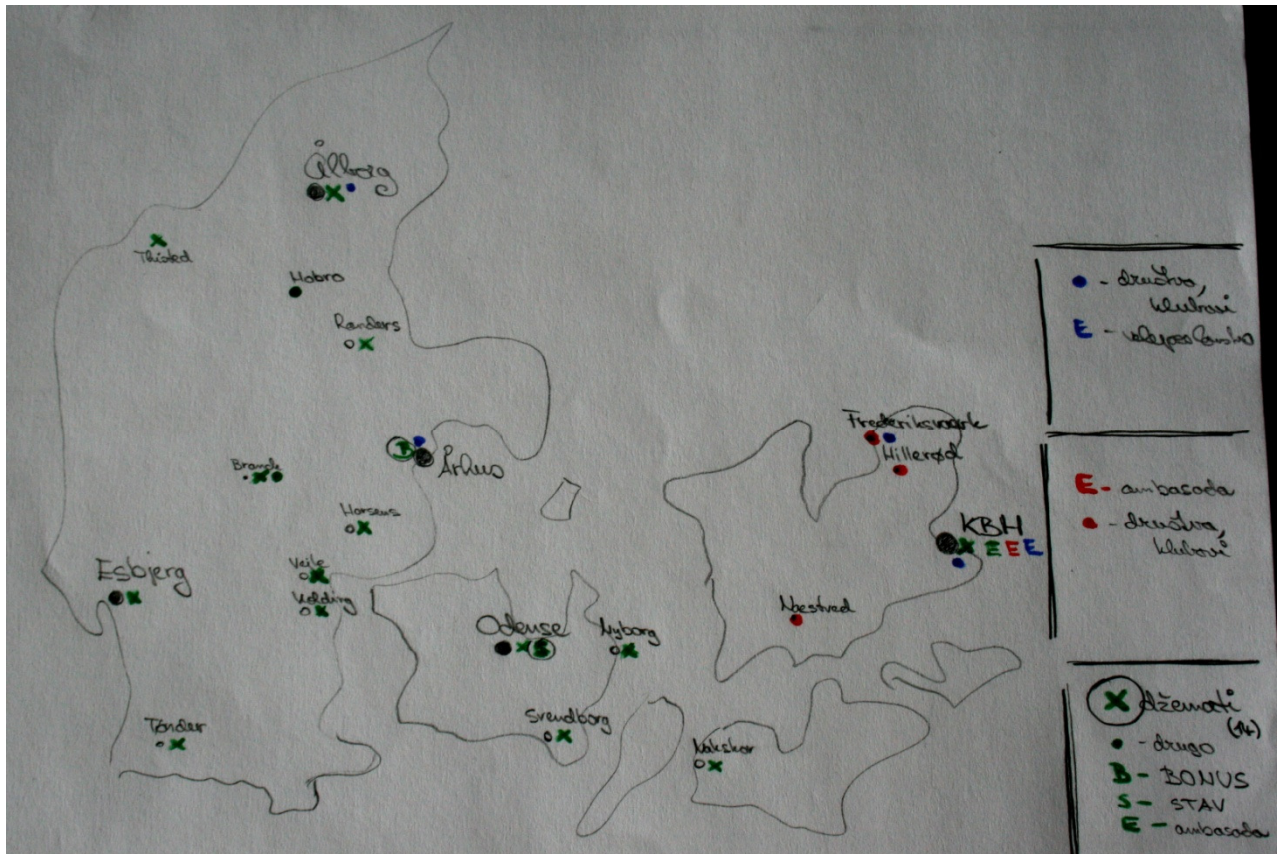
Even though the Government has taken many initiatives to strengthen integration, unfortunately the figures tell their own tale. Today one in two bilingual pupils are so poor at reading that they lack the basic qualifications for completing upper secondary school or vocational training. Only one in ten immigrants aged 25-64 from non-Western countries have gained professional qualifications in Denmark. More than half of all immigrants and descendants from non-Western countries are not part of the workforce.

Young people must be guaranteed relevant offers of education

In order for the integration efforts to succeed, it is essential that the children and young people are given good schooling and training/education. For this reason the Government will strengthen its efforts to give more young people

May 2005

20. Mapa se znázorněním menšinových spolků, sdružení, oficiálních institucí v Dánsku

21. Grafy – podle údajů ze závěrů z výzkumu

řské

v dánské
nosti

■ důležité

■ nedůležité

■ trochu
důležité

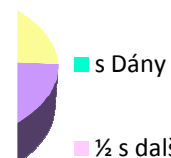
■ neví

■ důležité, aby
byl stejný
víry

ítelských vztahů

■ s osobami původem z
bývalé Jugoslávie

■ s dalšími cizinci

■ ½ s dalšími cizinci ½ s Dány

■ ½ s dalšími cizinci ½ s osobami z bývalé Jugoslávie

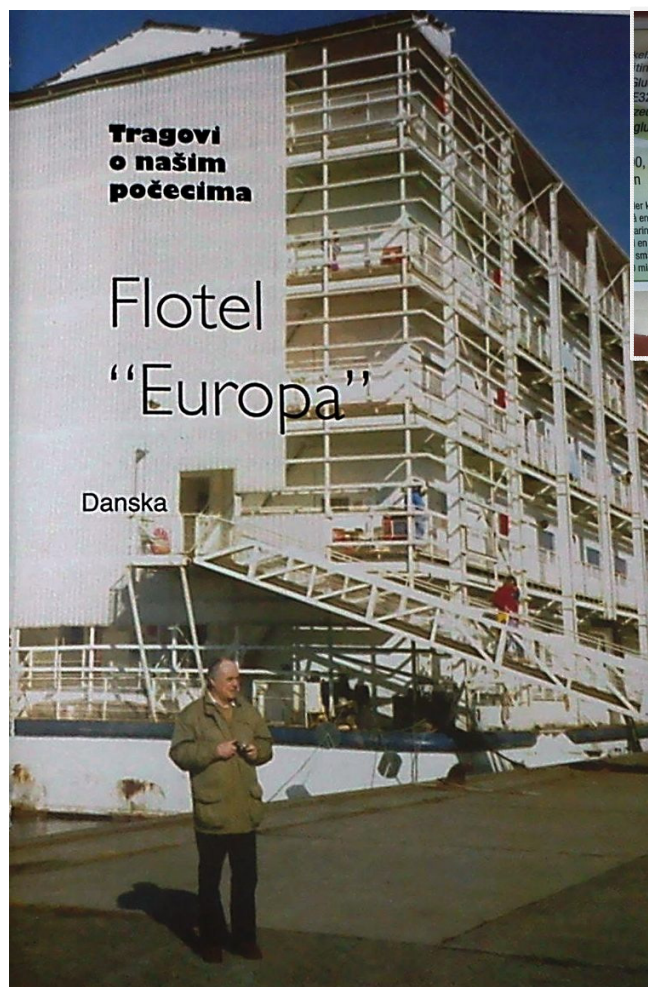
22. Seznam klubů, organizací, spolků a sdružení původem ze zemí bývalé Jugoslávie v Dánsku (období vyhledávání: leden – červenec 2012)

Alle albanerne i DK
 Albanske studerende i Danmark
 Cluub albanian
 Balkan noc danska
 Albanske studerende i danmark
 Balkan feste kbh
 Balkan niight
 Balkan partyy
 Balkanparty kopenhagen
 Balkansko vece
 Bhtv esbjerg
 BIHDAK (Bosansko-Hercegovačko-Danski akademski klub)
 BIHDAN (Bosansko-Dansko udruženje)
 Bonus aarhus udruzenje
 Bosanci u dansku
 Bosanci u svedskoj
 Bosansko udruženje Herning
 Bosnisk ungdoms forbund buf
 Buf Horsens
 Buf sunce
 Buf vejle
 Danmark koncerti
 Dbfv kon koncerti
 Du ved du er albaner...
 Folklor esbjerg
 Folklor Ljiljan Aalborg
 Hrvatska DK
 Hrvatska kulturna udruga u Danskoj
 Humanitarna organizacija Bošnjaka u Danskoj (MOST-BRO)
 Kalem udruzenje bosnjacke omladine
 Kopenhagë Rtvzik
 Nas svijet/vores verden
 Next Bosñan generation (Nbg)
 Radio antena
 Radio dobre vibracije
 Radio Projekti 21
 Serbisk Forening Halsnaes
 Shqiponja club
 Shqiponja festat
 Srpska diaspora
 Srpsko udruzenje balkan Frederiksvaerk
 Srpsko udruzenje djerdap
 STAV! Odense
 Svefeste Skandinavien
 Topfeste scandinavien
 Topfeste scandinavien II
 Ubs Udruzenje bosanskohercegovacke omladine
 Udruzenje srpsko-danskog prijateljstva Svetost
 Unioni i studenteve shqiptar në Danimarkë
 Veseli srbi – u Dansko

23. Obrazové přílohy (fotografie bez uvedeného zdroje jsou vlastní)

23.1. Fotografie „Flotelu Europa“ z publikace *Tragovi o nama* ←

23.2. Bazar Vest, Degblad Jufka k dostání v Bazaru, od Plitvit Trade →

23.3. Brabrand – Gellerup (původní a nový)

23.4. *Næstved-Bladet*, přednáška Axbo Nielsena na kulturním večeru sdružení Đerdap

23.5. Floklorní soubor – Đerdap, Halsnæs (historické i současné fotografie) (převzato z archivů sdružení)

23.6. Skupština UBS – novi upravni odbor (převzato z oficiálních stránek sdružení)

←

Odense: Održana redovita godišnja skupština BUF-a Aida Zaklan novi predsjednik bh. mladih u Danskoj

Koncem marta mjeseca na univerzitetu Odense je održana je redovita godišnja skupština Saveza bh. mladih u Danskoj. Savez je krovna organizacija bh. mladih Danske – a isti je svojevremeno nastao prije 3 godine na inicijativu tadašnjeg bh. ambasadora u Kraljevini Danskoj, Muhameda Hajdarevića. Savez bh. mladih na nivou Danske danas okuplja udruženja bh. studenata/mladih iz Kopenhaga, Odense, Vejle-a, Esbjerg-a – a čiji su predstavnici učestvovali u radu skupštine.

Savez bh. mladih u Danskoj (danski naziv: Bønsnk Ungdoms Forbund) organizacijski pripada pod DUF (Dansk Ungdoms Fællesråd/Zajedničko vijeće mladih Danske).

Glavna vizija i misija djelovanja bh. mladih/studenata u Danskoj jeste predstaviti se danskom društvu kao skupina koja svojim akademskim kar-

Aida Zaklan

akterom, znanjem i potencijalom može i želi postići prosperitet i razvoj danske zajednice u cjelosti. Istovremeno mladi studenti bh. porijekla žele organiziranim okupljanjem i djelovanjem ispoštovati amanet svojih roditelja njegujući glavne vrijednosti na kojima je izgrađen naš bh. identitet.

Bh. mladima koji su uzeli učešća u radu skupštine kao poseban gost se

obratila i danska parlamentarka iz Odense, socijaldemokrata Trine Bramsen, inače predsjednica Odbora danskog parlamenta po pitanju imigracije i integracije. Trine Bramsen je i ovom prilikom naglasila da su bh. mladi kroz svoj angažman u danskom društvu najbolji primjer da su nebrojene prednosti koje danska zajednica dobija svojim multietničkim karakterom.

Inače, pored aktualnih dešavanja i strategije rada za idući period – skupština je imala i izborni karakter – na kojoj je savez dobio i svoju novu predsjednicu. Dužnost predsjednika Saveza bh. mladih Danske će u iduću godinu obnašati vrijedna aktivistica bh. zajednice iz Odense, Aida Zaklan.

Aida Zaklan, 25 god., prijašnji je predsjednik bh. studenata/mladih, „Borus – Odense“ i član redakcije „BHRadija – Odense“, po obrazovanju je cand.mag. iz oblasti ekonomije i menadžmenta, svoju diplomu je dobila na univerzitetu Odense, a pola godine je također provela na studij u Kaliforniji. Za Aidu se može kazati da pripada onoj generaciji mladih kojoj je rat djetinjstvo, ali joj nije srčanu vezanost sa našom domovinom Bosnom i Hercegovinom.

Angažman u Savezu Danske to na najbolji način potvrđuje.

Meho

BUF sa Trine Bramsen (Trine u sredini)

Pranvera Rinore 2011
Unioni i Studentëve Shqiptarë në Danimarkë. (USSHD)
organizon ditën pranverore për të rinjtë në qendrën sportive:

PLUG N PLAY në Ovestad Syd
Ditën e rhtunë më 30.04.2011
Me fillim në orën: 13:00 – 16:00

Per këtë ditë USSHD "ja parashehë këtë program:
Futboll të vogël • Parkour •
Basketball • Beach Volley • Dodgeball

Do të jenë të pranishëm edhe emrat e njohur shqiptarë të sportit në Danimark:
Futbollisti i njohur: Bajram Felai
Basketballi (Parkour) udhëheqës: Ilir Hazani
MD-Mentori: Mentor Memishi

Ftohen të gjithë të interesuarit (të të gjitha moshave) që ti bashkangjiten
këtij aktiviteti sportiv në natyrë!!!
Pijet freskuese e ziguron USSHD "ja me qime të ulëta!
Për më shumë info lajmëroni në : 25908510 ose 25293749

www.student.dk

PROMOVIMI LIBRIT
NUSRET PLLANËS

UNIKOMBEGAMALMO
UNIONI I STUDENTËVE SHQIPTARË NË DANIMARKE

Kopenhagen **26.02.2012**

NUSRET PLLANA

LA TERROR DE LA SERBIE
ENVAHISANT SUR LES ALBANAIS
1844-1999
THE TERROR OF INVADING
SERBIA OVER ALBANIANS

Dizajnine e bëri: Frasher Oseku - frasher@albaner.net

Vendi: Danmarks Tekniske Universitet – DTU
Bygningstorvet 116 DK-2800 Kgs. Lyngby
Auditorium 81

+45-2671252 & +46735232339

ORA: 12.00 16.00 www.albaner.net

23.7. Unioni studentëve Shqiptarë në Danimarkë – volnočasové aktivty (prospekt, promovimi librit) (převzato z oficiálních stránek sdružení) →

23.8. BONUS magazin červen 2012 (první tři strany)

23.9. Jyllands Posten, článek o aarhuských mladých Bosňanech

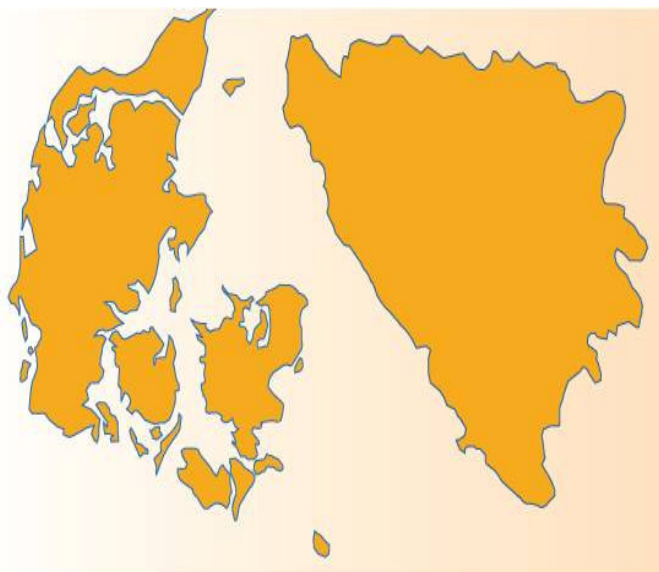

23.10. Titulní strana příručky pro nové občany v srbochorvatštině (převzato z oficiálních stránek MFII) ←

23.11. Titulní strana katalogu PlitvitTrade (převzato z oficiálních stránek Plitvit Trade)

23.12. Prospekt sdružení Naš Svijet (převzato z oficiálních stránek sdružení)

NAŠ SVIJET
Naš svijet je dansko-bh. udruženje sa bazom u gradu Vejle. Većina članova iz Ošave regije srednjeg i južnog Jutlanda. Udruženje se zasniva na volonterkom radu njegovih članova, a u cilju razmjene i učenja, međusobne inspiracije, te razmjene znanja i iskustava – kako onih iz druge kulture i znanja, tako i onih društveno-zabavnog karaktera. "Naš svijet" je počeo sa radom u martsu 2010.

CILJ
Cilj i razlog postojanja udruženja je da kroz svoj rad i aktivnosti općava neraskidivu vezu između dva važna izvora napajanja informativnim, zabavnim, literarnim, muzičkim, umjetničkim i drugim sadržajima, koji je od iznimne važnosti za članove udruženja. Ta dva izvora su Bosna i Hercegovina i Danska.

Ciljevi udruženja se tako svode na:

- 1) općavanje veze između dvije kulture – bosanske i danske,
- 2) općavanje veze između dva dijela bh. kulturne domene: bh. građana u inostranstvu i onih u Bosni i Hercegovini,
- 3) općavanje multikulturalnog djelovanja, saradnje i izvjesti generalno.

SARADNJA
Veliki dio rada Našeg svijeta zasniva se na saradnji sa kulturnim institucijama Vejle i Danske, drugim bh. kulturnim udruženjima u Danskoj, udruženjima ostalih etničkih manjina u zemlji, te projektnim i organizacionim iz Bosne i Hercegovine.

Udruženje Naš svijet je nereligiozno, neovisno i neprofitno udruženje, otvoreno za sve vidove saradnje sa bh. i danskim udruženjima.

ČLANSTVO
Godišnja članarina
120 DKK za odraslu osobu
60 DKK za djete ispod 18 godina

Via informacije možete pronaći na web stranici udruženja www.nassvijet.dk

KONTAKT
Naš svijet/Vores verden
Email: info@nassvijet.dk
Web: www.nassvijet.dk
Facebook.com
naš svijet
sagorod: vores verden

VORES VERDEN
Vores verden er en dansk-bosnisk kulturforening med hovedsæde i Vejle, som forsøger at samle medlemmer fra Syd- og Midtjylland.
Foreningen er baseret på frivillig arbejde fra sine medlemmer inden for udbud og læring, gensidig inspiration og udveksling af viden og erfaringer, fra kultur-, video- og underholdningsfeltet.
Foreningen blev grundlagt i marts 2010.

FORMÅL
Foreningens formål med dens virke er at styrke det udbrydte bånd mellem to vigtige forsyningskæder med information, litteratur, musikalske og kunstneriske indhold, der er af afgørende betydning for foreningens medlemmer. Disse to kilder er Bosnien-Hercegovina og Danmark.

Foreningens mål er således:

- 1) at styrke bånd mellem to kulturer – den bosniske og den danske,
- 2) at styrke bånd mellem bosniere i udlandet og i Bosnien,
- 3) at styrke multikulturelt samarbejde og aktiviteter.

SAMARBEJDE
En stor del af vores verdens virke er baseret på samarbejde med kulturinstitutioner i Vejle og Danmark generelt, andre bosniske kulturforeninger i Danmark, andre etniske foreninger, samt personer og organisationer fra Bosnien-Hercegovina.

Vores verden er en ikke-religiøs, uafhængig og non-profit forening, som er åben for samarbejde med andre bosniske og danske foreninger.

MEDLEMSKAB
Årligt kontingent
120 DKK for voksne
60 DKK for børn under 18 år

For yderligere oplysninger angående medlemskab tjek foreningens webside www.nassvijet.dk

AKTIVNOSTI/AKTIVITETER

PREDAVANJA/FOREDRAG
Predavanja raznih tema iz kulture, javne tribine, prezentacije knjiga i drugih radova. Foredrag om forskellige kulturer, de danske filmproducenter.

FILMSKE VEČER/FILMAFTNER
Prisvajanje filmova bh. kinematografije, ali i danske i svjetske. Filmofte med bosniske, danske og verdens filmproducenter.

DJECA/BØRN
Aktiviteti sa fokusom na djecu. Aktivitet med fokus på børn.

LITERARNI KLUB/BOGKLUB
Razgovori o književnim djelima svjetske literature. Dialog om bøger fra verdens litteratur.

IZLETI/UDFLUGTER
Besøg musejama i institucijama, izleti u prirodu i til. Musej og institutionsbesøg, naturflugter og lign.

DOGAĐAJI/EVENTS
Muzički aranžmani, koncerti, pozitivne predstave. Musikarrangementer, koncerter, teaterforestillinger.

VORES VERDEN
dansk-bosnisk kulturforening

NAŠ SVIJET
dansko-bh. kulturno udruženje

U Našem svijetu radimo na širenju spoznanja i građenju mostova između kultura. Građimo jedan, zajednički svijet - naš svijet.
I Vores verden arbejder vi med at udvide horisonter og bygge broer mellem kulturer. Vi bygger én, fælles verden - vores verden.

vores verden
DANSK-BOSNISK KULTURFORENING
www.nassvijet.dk

naš svijet
DANSKO-BOSNISKO KULTURNO UDRUŽENJE
www.nassvijet.dk

23.13. Srbšćí rybáři – převzato z archivu sdružení Đerdap, rok 1998

23.14. Srpski sabor – Vesti, Sjællandske, fotografie – z archivu sdružení

VESTI ■ Petak, 1. jun 2012.

DIJASPORA

Strana 15.

MANIFESTACIJA DVA NAŠA UDRUŽENJA U KRALJEVINI DANSKOJ

Srpski sabor u Skandinaviji

■ Na lepo druženje došli i stari i mladi iz svih krajeva Danske i Švedske koji su poreklom iz Timočke Krajine

Srpsko udruženje Djerdap iz Næstveda i srpsko udruženje Balkan iz Frederiksberga zajedničkim snagama organizovali su Sabor Srba iz Timočke Krajine. Na ovo lepo druženje, došli su i stariji i mladi iz svih krajeva Danske i Švedske koji su poreklom iz Timočke Krajine, najviše njih iz opština Kladovo i Negotin. U spomenom druženju u svečanosti

broj atmosferi održana je zabava koja je okupila skoro 200 gostiju.

U kulturno-umetničkom programu nastupio je SKUD Sitan vez iz Malmø, a goste su zabavljali muzičari Dragana Jeremić, Dragisa Prvulović, Biljana Marinković, Dragan

tako i atraktivnom nošnjom.

I kao što uvek biva, prvo raspoloženje je nastalo kada se razvilo nepregledno vlačko kolo, koje je trajalo satima, jer ga igraju dobri igrači koji znaju i dobro da se provesele, a pri tom ni pare ne žale i obilato daruju pevače i muzičare.

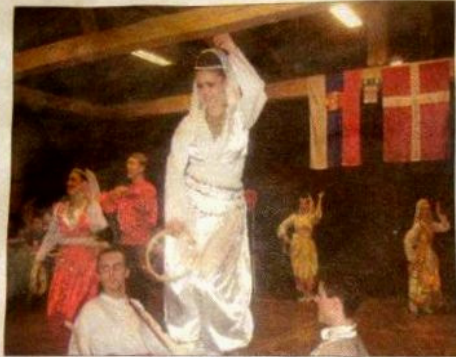
Bila je to još jedna prilika za podsećanje na uspomene i događevnost iz

Serbisk aften var en stor succes

Næstved // Foreningen »Tver-kulturel Dialog« havde stor succes og kunne melde alt udsolgt, da der forleden var serbisk aften i Gamle Ridehus på Grønnegade Kaserne.

En kulturel aften som denne er en oplagt måde at få fortalt om Serbien og om serbisk kultur, hvor vi både kan sætte integration, dialog og fællesskab på dagordenen på en sjov og anderledes måde. Mennesker taler altid godt sammen, når vi sidder og spiser, og jeg er slet ikke i tvivl om, at vi kan inspirere og oplyse en masse danskere om serberne som etnisk gruppe og vores kultur, siger Dragan Mikulovic, der er formand for foreningen Djerdap. Netop Djerdap var drivkraften bag arrangementet, der blandt andet havde deltagelse af den

Folkedansergruppen »Sitan Vez« dansede seks forskellige danse og alle i salen var imponerede over deres præstation samt folke-dragter.

serbiske Konsul i København

Nenad Maricic - formænd for de andre serbiske foreninger i Danmark samt gæster fra Serbisk Kultur-og Folkedans-

forening fra Malmø.

Aftenen bød på en række serbiske specialiteter som røget kød, serbiske krydrede pølser, helstegte pattegrise samt hel-

stegte lam, hjemmelavet brød og salat, og Dragan Mikulovic og formanden for folkedansergruppen fra Malmø - Svjetlana Jovic - holdt et spændende oplæg om serbiske klæde-dragter, ritualer og højtider.

Vi er rigtig glade for, at vi må vise, hvor meget vores kultur har at byde på. Der er mange dele, som overlapper mellem kulturer, og det er altid en gjenåbner for mange. Men vi har også nogle helt specielle og unikke dele af vores kultur, som viser, hvad og hvem vi er som folkefærd, siger Dragan Mikulovic.

Foreningen fejrer 40-års jubilæum til næste år, og allerede nu arbejder en projektgruppe på et arrangement, hvor man planlægger at afholde en hel uge med serbiske kultur i Næstved.

23.15. Pub crawl Bonus Aarhus – převzato z archivu sdružení

23.16. Uprechlický tábor – Jelling (administrativní budova a nástěnky v budově školy)

23.17. Mešita ve Hvidovru (Kodaň)

23.18. Demontrace pro diverzitu (Aarhus)

23.19. Bosenské hřbitovní náhrobky, Aarhus

12 Použitá literatura

- Aggergaard Larsen, John. 1998. "Holdninger til de fremmede." *Dansk sociologi* 9 (1).
- Al-Ali, Nadje, Richard Black and Khalid Koser. 2011. "Refugees and Transnationalism: The Experience of Bosnians and Eritreans in Europe." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27 (4): 615-634.
- Andersen, Karen. 1979. *Gæstearbejder – udlænding – indvandrere – dansker!.* København: Gyldendal.
- Appelqvist, Maria. 2000. "Party Politics and the Bosnian Question: the Swedish Decision to Grant Permanent Residence." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26 (1): 89-108.
- Baučić, Ivo (eds.). 1970. *Porijeklo i struktura radnika iz Jugoslavije u SR Njemačkoj. Migracije radnika, Knjiga I.* Zagreb, Institut za geografiju Sveučilišta.
- Baučić, Ivo (i kol.). 1972. *Migracije radnika iz Jugoslavije na rad u Francusku. Knjiga III.* Zagreb, Institut za geografiju Sveučilišta.
- Berg, Berit. 2002. "From Temporary Protection to Permanent Residence: Bosnian Refugees in Scandinavia." In *Discrimination and Toleration*, eds. K. Hastrup and G. Ulrich. GB: Kluwer Law International.
- Binder, Susanne and Jelena Tošić. 2005. "Refugees as a Particular Form of Transnational Migrations and Social Transformations: Socioanthropological and Gender Aspects." *Current Sociology* 53 (4): 607-624.
- Bittnerová, Dana a Mirjam Moravcová a kol. 2005. *Kdo jsem a kam patřím?* Praha: Sofis.
- Bjørklund, Tør and Jørgen G. Andersen. 1999. *Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Party*, Aalborg: Arbejdspapirer fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning Aalborg Universitet.
- Boym, Svetlana. 2001. "Introduction: Taboo on Nostalgia?," "6: Nostalgia and Post-Communist Memory." In *The Future of Nostalgia*, eds. Svetlana Boym, XIII-XIX and 57-71. New York: Basic Books.
- Buciek, Keld, Jørgen Ole Bærenholdt and Kristine Juul. 2006. "Whose Heritage? Immigration and Place Narratives in Denmark." *Geogr. Ann.*, 88 (2): 185-197.
- Colding, Bjørg. 2004. *Education and Ethnic Minorities in Denmark*. Aalborg: Aalborg University.
- Coleman, David. 1999. *Immigration to Denmark, International and National Perspectives*, Aarhus: University Press.
- Colic-Peisker, Val. 2011. "A New Era in Australian Multiculturalism? From Working-Class 'Ethnics' To a 'Multicultural Middle-Class'." *IMR* 45 (3).
- Čapo-Žmegač, Jasna. 2005. "Transnationalisation and Identification Among Youth of Croatian Origin in Germany." *Narodna umjetnost* 42 (1).
- Čapo-Žmegač, Jasna. 2007. "Spanning National Borders: Split Lives of Croatian Migrant Families." *Migracijske i etničke teme* 23 (1-2).
- Čizmić, Ivan (i kol.). 1978. *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom*. Zagreb: Zavod za migracije i narodnosti.
- De Guchteneire, Paul eds. 2008. "Citizenship Tests in a Post-National Era." *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)* 10 (1).
- Demmers, Jolle. 2002. "Diaspora and Conflict: Locality, Long-distance Nationalism, and Delocalisation of Conflict Dynamics." *The Public* 9 (1).
- Driessen, Henk and Ton Otto. 2000. *Perplexities of Identification*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Espersen, Anders Have. 2011. "Fællesskab og integration – De bosniske krigsflygtninge i Randers 1993-2010," *Kulturstudier* 1.
- Fenger-Grøndahl, Malene and J. Nissen. 2006. *Verden kom til Danmark*. København: Dansk Flygtningehjælp.
- Fňukal, Miloš Michal Šrubař, Václav Toušek. 2007. *Dopady migrací ze země bývalé*

- Jugoslávie do ostatních evropských zemí*. Olomouc: Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, výzkumný projekt RM 02/25/05.
- Fozdar, Farida. 2009. "'The Golden Country': Ex-Yugoslav and African Refugee Experiences of Settlement and 'Depression'." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (8): 1335-1352.
- Frederiksen, Birthe. 1995. *Bosniske Flygtninge. Baggrund, Historie, Kultur*. København: Dansk Flygtningehjælp.
- Fulgosi, Ljerka a kol. (Z. Knezović, R. Mesnjak, A. Metzing, P. Zarevski). 1985. "Istraživanja razvoja nekih kognitivnih funkcija i nekih karakteristika ličnosti djece naših radika na privremenom radu u inozemstvu." In *Migracijske teme 2, godina 2, broj 2*. Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti.
- Geddes, Andrew. 2003. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage.
- Göktürk, Deniz (eds.). 2007. *Germany in Transit. Nation and Migration 1955-2005*. California: University of California Press.
- Grbić, Jadranka. 1994. "Identitet, jezik i razvoj. Istraživanje o povezanosti etniciteta i jezika na primjeru hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj." *Narodna umjetnost* 31: 9-143.
- Grečić, Vladimir. 1975. *Savremene migracije radne snage u Europi*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Grünenberg, Kristina. 1997. "*Det tomme rum?*": midlertidighed, flygtningelandsbyer og bosniske krigsflygtninge i Danmark, København: Institut for Antropologi.
- Grünenberg, Kristina. 2006. *Is Home Where the Heart is, or Where I Hang my Hat?*. København: Sociologisk Institut.
- Gustafson, Per. 2002. "Globalisation, Multiculturalism and Individualism: The Swedish Debate on Dual Citizenship." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (3): 463-481.
- Heath, F. Anthony, Catherine Rethon and Elina Kilpi. 2008. "The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment." *Annu. Rev. Sociol.* 34:211-35.
- Hedetoft, Ulf and Mette Hjort. 2002. *The Postnational Self – Belonging and Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hedetoft, Ulf. 2008. *Multiculturalism in Denmark and Sweden*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Hedetoft, Ulf. 2004. "Discourses and Images of Belonging: Migrants Between New Racism, Liberal Nationalism and Globalization." In *The Politics of Multiple Belonging – Ethnicity and nationalism in Europe and East Asia*, eds. Flemming Christiansen, Ulf Hedetoft. Burlington: Ashgate (327).
- Heršak, Emil. 1985. "'Druga generacija migranata' i utjecaj sociolingvističkih procesa na materinski jezik migranta." In *Migracijske teme 2, godina 2, broj 2*. Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti.
- Holla, Jana. 2010. *Medzi dvoma svetmi?* Praha: FFUK.
- Holmgren, Helle, Hanne Søndergaard and Ask Elklit. 2003. "Stress and Coping in Traumatized Interpreters: a Pilot Study of Refugee Interpreters Working for a Humanitarian Organisation" *Intervention* 1 (3).
- Hopper, Paul. 2007. *Understanding Cultural Globalization*. Cambridge: Polity.
- Chaloupková, Jana a Petra Šalamounová. 2006. "Postoje li imigrantům a dopadům migrace v evropských zemích." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (1): 57-80.
- Jakobsen, Vibeke and Nina Smith. 2003. "The Educational Attainment of the Children of the Danish 'Guest Worker' Immigrants." Copenhagen: The Danish National Institute of Social Research.
- Jensen, G. Tina. 2008. "To Be 'Danish', Becoming 'Muslim': Contestations of National Identity?" *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34 (3): 389-409.

- Jensen, Peter and Peder J. Pedersen. 2007. "To Stay or Not to Stay? Out-Migration of Immigrants from Denmark." *International Migration* 45 (5).
- Jeppesen, Kirsten Just. 1989. *Unge indvandrere – En undersøgelse af andengeneration fra Jugoslavien, Tyrkiet og Pakistan*, København: Social Forsknings Institut.
- Jeppesen, Kirsten Just. 1990. *Young Second Generation Immigrants in Denmark*. Copenhagen: Social Forskning Institut, Booklet No. 32.
- Jukić, Zlata. 1985. "Pokušaj ispitivanja učenika u jugoslovenskoj dopunskoj nastavi o poznavanju elemenata kulture naroda koji govore srpskohrvatskim, odnosno hrvatskosrpskim jezikom." In *Migracijske teme 2, godina 1, broj 2*. Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti.
- Juul, Kristine. 2011. "From Danish Yugoslavs to Danish Serbs: National Affiliation Caught Between Visibility and Invisibility." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37 (2).
- Kastoryano, Riva. 2004. "Chapter 4, Turkish Transnational Nationalism: How the 'Turks Abroad' Redefine Nationalism." In *The Politics of Multiple Belonging – Ethnicity and nationalism in Europe and East Asia*, eds. Flemming Christiansen, Ulf Hedetoft. Burlington: Ashgate.
- Kjær, U. Kim. 1998. *The Legal Status of the Bosnian War Refugees in Denmark*, Copenhagen: The Danish Centre for Human Rights.
- Kogan, Irena. 2003. "Ex-Yugoslavs in the Austrian and Swedish labour markets: the significance of the period of migration and the effect of citizenship acquisition." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 29 (4): 595–622.
- Kol. 1979a. *Current Sweden, No. 233*. Stockholm: Swedish Institute.
- Kol. 1979b. *Current Sweden, No 209*. Stockholm: Swedish Institute.
- Kol. 1986a. *Migracijske teme 1, godina 2, broj 1*. Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti.
- Kol. 1986b. *The Migration Initiative: Themes and Theories In Migration Research: Proceedings From an International Seminar on Migration Research*. Copenhagen: Danish Social Science Research Council.
- Kol. 1994. *Bosniske Krigsflygtninge i Danmark*. København: Indenrigs Ministeriet (Indenrigsministeren, Udenrigsministeren og Ministeren for Udviklingsbistand).
- Kol. 1995. *Integration af bosniske krigsflygtninge i Danmark*. København: Indenrigsministeriet – 1. Delrapport fra Indenrigsministeriets udvalg vedrørende integration af bosniske krigsflygtninge, flygtninge og indvandrere.
- Kol. 1999. *Nye Naboer fra Kosovo – om de Nyankomne Flygtnings Forhold hos Dansk Røde Kors*. København: Dansk Røde Kors.
- Kol. 2006. *Der Var Plads*. København: Dansk Flygtningehjælp.
- Kol. 2008. *Mapping Exercise: Albania and Kosovo*. London: International Organization for Migration.
- Kolind, Torsten. 2008. *Post-War Identification, Everyday Muslim Counterdiscourse in Bosnia Herzegovina*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Korecká, Zuzana. 2008. "Migrace z Makedonie a její proměny." In *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*, eds. Zdeněk Uherek, Zuzana Korecká, Tereza Pojarová. Praha: EÚ AV ČR.
- Körmendi, Eszter. 1986. *Os og de andre – Danskernes holdninger til indvandrere og flygtninger*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Kraftova, Barbora. 2009. *Děti afrických imigrantů v Portugalsku, Strategie konstruování identity*. Praha: FFUK.
- Kvaale, Katje. 2011. "Something Begotten In the State of Denmark? Immigrants, Territorialized Culture, and the Danes as an Indigenous People." *Anthropological Theory* 11: 223.
- Landecker, Werner S. 1951. "Types of Integration and Their Measurement." *American Journal of Sociology* 56 (4).

- Larsen, C. Habenicht. 1995. *Det Bosniske Experiment, Flygtningeliv i Mellemtiden*. København: Det Danske Center for Menneskerettigheder.
- Lechner, Frank. 2009. *Globalization: The Making of World Society*. Chichester, U.K: Wiley-Blackwell.
- Levitt, Peggy. 2009. "Roots and Routes: Understanding the Lives of the Second Generation Transnationally." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (7): 1225-1242.
- Lindstrom, Nicole. 2006. "Yugonostalgia: Restorative and Reflective Nostalgia in Former Yugoslavia." *East Central Europe/ECE* 32 (1-2): 231-242. In 2012. *Communist Nostalgia in Contemporary Eastern Europe Vol. II.*, ed. Rósa Magnúsdóttir and Tine Roesen. Aarhus: Aarhus University.
- Madsen, J. Lindved and H. M. Fosseldorff. 1995. *Bosnian Refugees in Denmark: Characteristics and Motivations of Persons who Have Applied for Assistance to Return to Bosnia-Herzegovina during 1994-1995*. Copenhagen: Danish Refugee Council.
- Magnusson, Kjell. 1981. "Između dvije kulture, Istraživanje stajališta jugoslavenske omladine u Švedskoj." In *Rasprave o migracijama, Broj 71*. Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti.
- Mansoor, Ali M. and Bryce Quillin. 2007. *Migration and Remittances : Eastern Europe and the Former Soviet Union*. Washington, D.C: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Mesarić Žabčić, Rebeka, Marina Perić Kaselj i Magdalena Vrbanc. 2010. "Transnacionalno iskustvo: Priča iz New Yorka." *Etnološka istraživanja* 15 (1).
- Milojević, Aleksa. 1985. "Druga generacija migranata ili potreba izgradnje realne migracijske slike o sebi." In *Migracijske teme 2, godina 1, broj 2*. Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti.
- Moore, Harald F. 2010. "Immigration in Denmark and Norway, Protecting Culture or Protecting Bigths?" *Scandinavian studies* 82.
- Nielsen, Helena Skyt, M. Rosholm, N. Smith and L. Husted. 2001. *Intergenerational Transmissions and the School-to-work Transition of 2nd Generation Immigrants*. Aarhus: Centre for Labour Market and Social Research, Aarhus.
- Odstrčilová, Zuzana. 2005. "Albánci." In *Kdo jsem a kam patřím?*, eds. Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová a kol. Praha: Sofis.
- Özden, Caglar, and Maurice Schiff. 2006. *International Migration, Remittances & the Brain Drain*. Washington, D.C: The International Bank for Reconstruction and Development /The World Bank.
- Pavlinić-Wolf Andrina i Josip Anić, Zdenko Ivezić. 1985. "Jezik jugoslavenske djece koja žive u Švedskoj (preliminarni rezultati sociolingvističkog istraživanja)." In *Migracijske teme 2, godina 1, broj 2*. Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti.
- Pedersen, J. Peder and Nina Smith. 2001. *International Migration and Migration Policy in Denmark*. Aarhus: Centre for Labour Market and Social Research, Department of Economics, The Aarhus School of Business.
- Pedersen, Søren. 1999. "Chapter 4, Migration To and From Denmark During the Period 1960-97." In *Immigration to Denmark, International and National Perspectives*, eds. David Coleman, Eskil Wadensjö Aarhus: University Press.
- Pedersen, Søren. 1999. "Migration To and From Denmark During the Period 1960-97." In *Immigration to Denmark, International and National Perspectives*, ed. David Coleman, 150-287. Aarhus: Aarhus University Press.
- Pryke, Sam. 2003. "British Serbs and Long Distance Nationalism." *Ethnic and Racial Studies* 26:1.
- Rudež, Milena. 2002. *Den blinde rejsende fra Sarajevo*. Vordingborg: Attika.
- Schierup, Carl Ulrik and Aleksandra Alund. 1986. *Will They Still Be Dancing? Integration*

- and Ethnic Transformation among Yugoslav Immigrants in Scandinavia*. Umeå: Department of Sociology, University of Umeå.
- Schwartz, Jonathan (eds.). 1989. *Et midlertidigt liv: Bosniske flygtninge i det nordiske lande*. København: Nordisk Misterråd.
- Singla, Rashmi, Anne Sophie Fabricius and Anne Holm. 2011. "Both Here and There: Diasporic youth in Denmark as Agents of Development: Based on Two Qualitative Studies." *Qualitative Studies* 2 (1): 31-49.
- Skrbiš, Zlatko. 1997. "The Distant Observers? Towards the Politics of Diasporic Identification." *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 25:3.
- Skrbiš, Zlatko. 2008. "Transnational Families: Theorising Migration, Emotions and Belonging." *Journal of Intercultural Studies* 29 (3).
- Song, Miri. 2003. *Choosing Ethnic Identity*. Cambridge: Polity.
- Spragge, Susan. 1993. *Asyløgere i Danmark – En undersøgelse af asyløgere oplevelse af opholdet i et Dansk Røde Kors asylcenter*. København: Københavns Universitet, Institut for Antropologi.
- Sýkora, Luděk (eds.). 2010. *Rezidenční segregace*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky.
- Šatava, Leoš. 1989. *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*. Praha: UK.
- Šatava, Leoš. 2009. *Jazyk a identita etnických menšin – možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Slon.
- Tašić, Dževad. 2010. *Tragovi o Nama, Prvoj Generaciji Bosanaca i Hercegovaca u Skandinaviji*. Oslo: Bosanska Pošta.
- Togeby, Lise. 2004. "It Depends... How Organisational Participation Affects Political Participation and Social Trust Among Second-Generation Immigrants in Denmark." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (3): 509–528.
- Uherek, Zdeněk (eds.). 2003. *Integrace cizinců na území České republiky*. Výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky č. 1266/2000 a 1360/2001. Praha: Akademie věd ČR.
- Uherek, Zdeněk a Zuzana Korecká a Tereza Pojarová, eds. 2008. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: EÚ AV ČR.
- Uherek, Zdeněk. 2003. "Cizinecké komunity a městský prostor v České republice." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39 (2).
- Uherek, Zdeněk. 2008. "Migrace, postmigrační procesy a jejich teoretické tematizace." In *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*, eds. Zdeněk Uherek, Zuzana Korecká, Tereza Pojarová. Praha: EÚ AV ČR.
- Vertovec, Steven. 2001. "Transnationalism and Identity." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27 (4): 573-582.

Internetové zdroje:

- “A new chance for everyone.” *MFII*, http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/23C3C847-FE7D-4E7C-B968-522389758291/0/a_new_chance_for_everyone.pdf (accessed 13. 3. 2012)
- Hedetoft, Ulf. 2003. “‘Cultural transformation’: How Denmark Faces Immigration.” *OpenDemocracy*, http://www.opendemocracy.net/people-migrationeurope/article_1563.jsp (accessed 13. 8. 2012).
- Hedetoft, Ulf. 2006. “Denmark: Integrating Immigrants into a Homogeneous Welfare State.” Aalborg University and the Academy for Migration Studies in Denmark, <http://www.migrationinformation.org/feature/print.cfm?ID=485> (accessed 19. 4. 2012).
- Holen, O. Haugsten. 1999. “UNHCR Kosovo Refugee Displacement Statistics.” *ITK*, http://www.itk.ntnu.no/ansatte/Andresen_Trond/kk-f/fra060499/0753.html (accessed 28. 5. 2012).
- Ibreljić, Izet and Salih Kulenović, Alma Kadušić, Sabahudin Smajić. 2006. “Migration Flows in Bosnia and Herzegovina After 1992.” *SRE-Discussion Papers, SRE-Research Reports*, <http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/173.pdf> (accessed 3. 5. 2012).
- Miller, Christian. 1999. “Kosovar Refugees.” *Migration News*, http://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=1801_0_4_0 (accessed 13. 5. 2012).
- Otčenášek, Jaroslav. 2000. “Imigranti z vybraných zemí bývalé Jugoslávie (po roce 1991)- Chorvaté, Srbové, Muslimové a Makedonci.” *Ministerstvo vnitra ČR*, <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=128> (accessed 21. 1. 2012).
- “Office of the United Nations High Commissioner for Refugees.” *UNHCR the UN Refugee Agency*, <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c2.html> (accessed 24. 5. 2012).
- “Policy paper on the repatriation of Kosovar Albanians.” *UNHCR the UN Refugee Agency*, <http://www.unhcr.org/refworld/category,POLICY,UNMIK,,,3ae6b33d7,0.html> (accessed 16. 4. 2012)
- “Sugrađanin u Danskoj.” *MFII*, <http://www.sm.dk/data/Dokumentertilpublikationer/Publikationer%202008/Medborger%20i%20Danmark/Medborgerbks.pdf> (accessed 12. 3. 2012)
- “UNHCR Statistical Yearbook Denmark 2002.” *UNHCR*, <http://www.unhcr.org/4a07e87d6.html> (accessed 11. 3. 2012)
- “U.S. Committee for Refugees World Refugee Survey 2000 – Denmark.” *UNHCR the UN Refugee Agency*, <http://www.unhcr.org/refworld/country,,USCRI,DNK,,3ae6a8d28,0.html> (accessed 19. 5. 2012).
- “2012 Regional Operations Profile – South-Eastern Europe.” *UNHCR the UN Refugee Agency*, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e48d7d6> (accessed 12. 2. 2012).

Relevantní odkazy²⁰⁹:

- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4276963.stm>
<http://www.ngw.nl/heraldrywiki/index.php?title=Denmark>
http://www.grida.no/graphicslib/detail/refugees-and-displaced-people-from-the-former-yugoslavia-since-1991_0c5a
<http://www.dst.dk/>
<http://www.nyidanmark.dk/>

²⁰⁹ Access uveden u každého linku zvlášť v rámci textu.

<http://tinyurl.com/bs5matx>
<http://www.bazarvest.dk/>
<http://www.plivit-trade.com/>
<http://www.foreningen-nydanske.dk/site/>
<http://vukajlija.com/>
<http://bufdk.dk/>
<http://www.dmu.nu/>
<http://www.izbd.dk/>
<http://www.rem.dk/>
www.flygtning.dk
www.inm.dk
<http://www.djerdap.dk/statut.html>
<http://www.facebook.com/serbisk.halsnaes>
<http://nassvijet.dk/onama/o-nama/?lang=DA>
http://www.bosanskaposta.no/vise.php?category_id=5
http://www.vesti-marketing.com/s/_regionalna.php
[https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dDkxd3BZYjRsR1ozc2VJTVUwUjEwQXc6MQ#gid=0,](https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dDkxd3BZYjRsR1ozc2VJTVUwUjEwQXc6MQ#gid=0)
[https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dEY2UVY0SndjNDNsWkw2bWhqYlBoX1E6MQ#gid=0,](https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dEY2UVY0SndjNDNsWkw2bWhqYlBoX1E6MQ#gid=0)
[https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?pli=1&formkey=dF96LWtGS0dqYzlqclhtZklqN0lRUEE6MQ#gid=0.](https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?pli=1&formkey=dF96LWtGS0dqYzlqclhtZklqN0lRUEE6MQ#gid=0)

Zajímavá videa²¹⁰:

<http://vimeo.com/44912928>
<http://vimeo.com/44880510>
<http://www.facebook.com/photo.php?v=113309602084156>
<http://www.facebook.com/photo.php?v=2536504325403>

²¹⁰ Vše accessed 1. 6. 2012.